

BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İktisat Anabilim Dalı

**TÜRKİYE'DE EKONOMİ-POLİTİKA İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA
28 ŞUBAT ASKERİ MÜDAHALESİ**

Meltem ATICI
Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Ceyhun HAYDAROĞLU

10008366

BİLECİK,2013

BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İktisat Anabilim Dalı

“TÜRKİYE’DE EKONOMİ-POLİTİKA İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA
28 ŞUBAT ASKERİ MÜDAHALESİ”

Meltem ATICI
Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Ceyhun HAYDAROĞLU

10008366

BİLECİK, 2013

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS / DOKTORA
JÜRİ ONAY FORMU

28.06.2013

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun15.05.2013....tarih ve99/7.... sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından28.06.2013.....tarihinde Tez Savunma Sınavı yapılanMeltem ATICI.....'ın "Türkiye'de Ekonomi-Politika İlişkisi Bağlamında 28 Şubat Askeri Müdahalesi" konulu tez çalışmasıİKTİSAT..... Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS / ~~DOKTORA~~ tezi olarak kabul edilmiştir.

ÜYE

(TEZDANIŞMANI): YRD.DOÇ. DR. CEYHUN HAYDAROĞLU

ÜYE : YRD. DOÇ. DR. NECATİ ÇİFTÇİ

ÜYE : DOÇ. DR. GÜRKAN HAŞİT

ÜYE :

ÜYE :

ONAY

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun/...../..... tarih ve/...../..... sayılı kararı.

İMZA/MÜHÜR

ÖZET

“Türkiye’de Ekonomi-Politika İlişkisi Bağlamında 28 Şubat Askeri Müdahalesi”

Meltem ATICI

Ülkemizde 1950’den sonra çok partili hayata geçilmiştir ve çok partili hayata geçildiğinden beri demokrasi düzenli aralıklarla kesintiye uğratılmış, birçok askeri müdahaleye maruz bırakılmıştır. Bu müdahalelerle sistem restore edilmiş sonrasında yönetim yeniden sivil kanada devredilmiştir. 28 Şubat 1997 Askeri müdahalesinin üzerinden 16 yıl geçmiş olmasına rağmen günümüzde hala güncelliğini korumakta, dönemin aktörleri sorgulanmaktadır.

Bu çalışmanın amacı 28 Şubat Askeri Müdahalesinin nedenini ve nasılı, amaçlarını, müdahalenin sivil kanadını ve arka planda yer alan ekonomik faktörleri, ortaya çıkmamış veya az bilinen unsurları incelemektir.

Anahtar Sözcükler

Ordu, Askeri Müdahale, 28 Şubat.

ABSTRACT

28th February Military Coup Within The Context Of Economy And Politics In Turkey.

Meltem ATICI

Multiple party system was carried out after 1950 in Turkey and since it was carry out, democracy has been interrupted regularly. It has been exposed to many military coup. With these interventions, system was restored then management was transferred to civilian again. Although it has been sixteen years since military coup on 28 February 1997, it stil keeps up to date and investigates the actors of the era.

The aim of the study is to investigate the reason of 28th February coup and how it happened, its aims, economical factors which took place civilian intervention and background, factors that didn't occurred or that was known less.

Keywords

Army, Military Coup, 28 February

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	v
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	vii
GİRİŞ.....	viii

BİRİNCİ BÖLÜM POLİTİKA-EKONOMİ ETKİLEŞİMİ

1.1. POLİTİKA VE EKONOMİNİN TANIMI	1
1.1.1. Ekonomi (İktisat) Nedir?	1
1.1.2. Politika (Siyaset) Nedir?	2
1.2. İKTİSAT-SİYASET İLİŞKİSİ	3
1.3. POLİTİK İKTİSAT (İKTİSAT POLİTİKASI)'IN TANIMI VE TARİHİ	5
1.4. İKTİSAT POLİTİKASININ TEMEL UNSURLARI.....	9
1.5. POLİTİK REJİM-EKONOMİ İLİŞKİSİ	12
1.6. POLİTİK İSTİKRAR\İSTİKRARSIZLIK VE EKONOMİ İLİŞKİSİ	17
1.7. DEMOKRASİ VE EKONOMİ İLİŞKİSİ.....	22

İKİNCİ BÖLÜM TÜRKİYE'DE ORDU- SİVİL İLİŞKİSİ VE SİYASAL İSLAM

2.1. TÜRKİYE'DE ASKER-SİVİL İLİŞKİSİ.....	26
2.1.1. Osmanlı Devletinde Ordu-Sivil İlişkisi.....	26
2.1.2. Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Ordu-Sivil İlişkisi.....	28
2.1.3. Silahlı Kuvvetlerin Yönetime İlk Müdahalesi 27 Mayıs 1960	32
2.1.4. 12 Mart 1971 Müdahalesi	37
2.1.5. 12 Eylül 1980 Müdahalesi.....	42
2.1.5.1. 24 Ocak Kararları.....	47
2.1.6. 1980'lerden 1990'lara Ordu-Siyaset İlişkileri.....	48
2.2. TÜRKİYE'DE SİYASAL İSLAMIN YÜKSELİŞİ	49
2.3. 28 ŞUBAT ÖNCESİ TÜRKİYE' DE MİLLİ GÖRÜŞ POLİTİKASININ SİYASET HAYATI	54
2.3.1. Milli Görüş İdeolojisi Ve İrtica Kavramı	54
2.3.2. Milli Nizam Partisi	56

İÇİNDEKİLER (Devam)

2.3.3. Milli Selamet Partisi.....	57
2.3.4. Refah Partisi.....	58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM MÜDAHALEYE GİDEN SÜREÇ, DÖNEMİN AKTÖRLERİ VE EKONOMİK ARKA PLAN

3.1. TÜRKİYE’DE YAŞANAN ARA REJİMLERİN SEBEPLERİ	62
3.2. 28 ŞUBAT 1997 ASKERİ MÜDAHALESİ.....	62
3.2.1. 28 Şubat Öncesi Siyasi Durum.....	63
3.2.1.1. 20 Ekim 1991 Genel Seçimleri.....	65
3.2.1.2. Faili Meçhuller.....	65
3.2.1.3. Özal’ın Ölümü Ve Demirel’in Yükselişi	66
3.2.1.4. Tansu Çiller Dönemi.....	66
3.2.1.5. Madımak Katliamı	67
3.2.1.6. İSKİ Skandalı	70
3.2.1.7. 1994 Krizi.....	70
3.2.1.8. 5 Nisan Kararları.....	72
3.2.1.9. 1994 Yerel Seçimleri	74
3.2.1.10. PKK Ve Kürt Sorunu.....	75
3.2.1.11. Diğer Gelişmeler.....	77
3.2.2. 28 Şubat Müdahalesine Giden Süreç	78
3.2.2.1. Refahyol Hükümeti ve 28 Şubat’a Giden Siyasi Atmosfer	79
3.2.2.2. 28 Şubat’ın İktisadi Nedenleri Ve Dış Faktör Etkisi	83
3.2.2.3.D-8 Zirvesi	92
3.2.2.4.Dış Faktörler.....	93
3.2.2.5. 28 Şubat’ın Aktörleri	94
3.2.2.5.1. Ordu.....	94
3.2.2.5.2. Sivil Toplum Kuruluşları	97
3.2.2.5.3. Medya.....	100
3.2.3. 28 Şubat’ın Siyasi Sonuçları	105
3.2.4. 28 Şubat’ın Ekonomik Sonuçları	109
3.2.5. 1960, 1971, 1980 ve 1997 Askeri Müdahalelerinin Politik Ekonomisi ..	121
SONUÇ	130
KAYNAKÇA	134
ÖZ GEÇMİŞ	140

KISALTMALAR

CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
RP	Refah Partisi
MGK	Milli Güvenlik Kurulu
MNP	Milli Nizam Partisi
MSP	Milli Selamet Partisi
DYP	Doğru Yol Partisi
DİSK	Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
ANAP	Anavatan Partisi
STK	Sivil Toplum kuruluşları
IMF	International Monetary Fund
YİK	Yüksek İdare Konseyi
TESK	Türkiye Esnaf ve Sanatkârlar Konfederasyonu
KESK	Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
DGM	Devlet Güvenlik Mahkemesi
YDP	Yeni Demokrasi Partisi
İP	İşçi Partisi
BAĞ.	Bağımsızlar
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
DSP	Demokratik Sol Parti

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1:	Ekonomik ve Politik Kurumsal Yapı	5
Şekil 2:	Siyasal İstikrarsızlık Çemberi	20
Şekil 3:	Siyasal İstikrar Göstergeleri	21
Şekil 4:	Siyasal İstikrarsızlık Göstergeleri	23

TABLÖLÄR LİSTESİ

Tablo 1:	90'lı yıllara ait bazı ekonomik göstergeler.....	73
Tablo 2:	27 Mart 1997 Seçimleri ve RP Atağı.....	75
Tablo 3:	Dış Kaynak İhtiyacı.....	92
Tablo 4:	Türkiye Ekonomisinde Siyasi Kriz Öncesi ve Sonrası Dönelmlere Ait Bazı Ekonomik Göstergeler (1949-2002).....	112
Tablo 5:	28 Şubat Sürecinin Temel Ekonomik Göstergeleri.....	115
Tablo 6:	Faiz ve Enflasyon Oranının Gelişimi.....	116
Tablo 7:	Banka Zararları	118

GİRİŞ

Bu çalışmada Refah Partisi (RP) ve Doğru Yol Partisi (DYP) ortaklığında kurulan, yaklaşık on bir ay görevde kalan Refahyol Hükümeti döneminde ordu, medya, sivil toplum kuruluşları ve siyasal iktidar arasında yaşanan gelişmeler ile sürecin arkasında yatan ekonomik çıkarlar ele alınmıştır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde politika ve ekonomi etkileşimine değinilmiştir. İktisat ile siyaset arasında çok yakın bir ilişki vardır. Bu yakınlık kurumsal ve yasal yapısını düzenlemiş, gelişmiş ekonomilerde daha az olmakla beraber, henüz sanayileşmesini tamamlayamamış gelişmekte olan ülkelerde ise daha fazladır. Yine genel olarak ekonomik istikrar ile politik istikrar arasında yakın bir ilişki vardır. İlişkinin yönü kesin olmamakla beraber ampirik sonuçlar nedensellik bağının politik istikrardan ekonomik istikrara gittiğini göstermektedir.

Bir ekonomide politik istikrarın varlığı, girişimcilerin geleceği tahmin edebilme yeteneklerinin gelişmesini dolayısıyla da daha uzun vadeli ve kalıcı ekonomik faaliyetlere yönelmesini sağlamaktadır. Bu durumda ekonomik büyüme için politik istikrarın varlığı zorunludur. Politik istikrar demokratik yönetimlerde sağlanabileceği gibi otokratik yönetimlerde de sağlanabilir. Dolayısıyla politik istikrarsızlık da her iki yönetim tipinde de ortaya çıkabilir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise Türkiye’de asker-sivil ilişkisi ele alınmış aynı zamanda Siyasal İslam ve irtica konuları değerlendirilmiştir. Ordu Osmanlı devletinde olduğu gibi günümüzde de çok önemli bir yere sahiptir. Ordu, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş aşamasında önemli bir yere sahip olduğundan ötürüdür ki var olan ve korumak için her daim çaba sarf ettiği nüfuzunu siyaset içerisinde de gösterme çabası içerisinde olmuştur. Bu aslında Osmanlı’dan gelen bir gelenektir denilebilir. Osmanlı’da ordunun yeri o kadar büyüktü ki iktidarı ele geçirecek ya da en azından derinden etkileyebilecek güce sahipti. Ekonomik bağlamda da çok güçlülerdi özellikle her zaferden sonra dağıtılan cülus bahşişi Osmanlı ekonomisinin çöküşünü tetikleyen önemli unsurlardan biri olmuştu. Bu durumdan kurtulabilmek adına verilen gayretler sonucu her ne kadar ordu kurumu sistemden uzaklaştırılmak istense de bu kuruma duyulan ihtiyaç sonucunda farklı adlarda ve farklı şartlarda tekrar tekrar sisteme entegre edilmiştir.

Mustafa Kemal Atatürk'ün ideali ordunun etkinliğini siyaset üzerinden çekmekti. Atatürk her ne kadar ordu ile siyaseti birbirinden ayırmak istemişse de militarist kökenle kurulmuş bir devlet de bu durum görüldüğü ölçüde kolay olmamıştır. Ayrıca Cumhuriyet'in kuruluşundan Turgut Özal'a gelinceye kadar, Cumhurbaşkanlığı makamını işgal eden kişilere bakıldığında, bunların biri dışında diğerlerinin hep asker kökenli oldukları görülecektir. Asker kökenli olmayan tek cumhurbaşkanı, yine Turgut Özal'ın cumhurbaşkanlığı yaptığı döneme dek, Celal Bayar'dır. Cumhurbaşkanlığı makamına uzunca bir süre vekâlet etmesi nedeniyle, İ. Sabri Çağlayangil de sivil kökenli Cumhurbaşkanları arasında sayılabilir.

Siyasi İslam üzerine çalışan sosyal bilimciler bu kavramı kişisel olan ve tanrı ile insan arasındaki ilişkiyi tasvir eden dinin, toplumsal olanı da kurması gerektiğine dair inanca sahip siyasi duruşlar için kullanmaktadırlar. Toplumsalın yeniden kurulması ve idaresi gayet modern amaçlar olarak nitelendirilebilir.

İslamcılık, yoğun olarak II. Abdülhamid döneminde kendisi ve rakipleri tarafından tartışılmaya başlanmıştır. II. Abdülhamid, İslamcılık politikasıyla hem Balkanlardaki Panslavizm'i etkisiz duruma sokmak, hem de içeride siyasal rakiplerinin halk içindeki gücünü kırmak istemektedir.

Siyasal İslam çözümü devlette gören, değişimi siyasal iktidarın gücünde ve etkili araçlarında arayan, yukarıdan aşağıya Müslümanlaşmayı öngören, resmi bir din görüşüne dayanan total eğilimleri baskın bir anlayış olarak tanımlanabilir. Ayrıca siyasal İslam dini kimlikle siyasal alanda faaliyet göstermek, dini değerlerle siyasal alanı revizyona tabi tutmak, iç siyaset ve uluslararası politikalarda İslam'ın rolünü arttırmak, İslamcılık kuramını siyaset sahnesinde dile getirmek gibi amaçlara yönelik de olabilmektedir.

Nihayet üçüncü ve son bölümde ise 28 Şubat müdahalesine giden süreç, dönemin aktörleri ve ekonomik arka planı incelenmeye çalışılmıştır. Bu bölümde medyanın, ordunun ve sivil toplumun hükümete tutumu ele alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

POLİTİKA-EKONOMİ ETKİLEŞİMİ

Ekonomi ve siyaset ilişkisi birbirini yakından izlemektedir. Özellikle ekonomik gidişat siyasetinde kaderini tayin etmekte, bu süreç yönetimlerin değişmesine kadar gitmektedir.

1.1. POLİTİKA VE EKONOMİNİN TANIMI

1.1.1. Ekonomi (İktisat) Nedir?

Ekonomi kelimesi, hane halkı yönetimi anlamına gelen Yunanca bir kelimedenden türemez. Ekonomi bir toplum bilimidir. İnsanın hayatta kalabilmesi için mutlaka karşılanması gereken hayati (biyolojik) ihtiyaçları ile toplumsal ve tabii çevreye bağlı olarak değişen kültürel ihtiyaçları vardır. İnsanların bu ihtiyaçları mal ve hizmetlerle karşılanmaktadır. İnsanın ihtiyaçlarını gidermekte kullanılacak mal ve hizmetlerin yapılması, elde edilmesi, meydana getirilmesine üretim adı verilir. Ekonomi, insanların ve toplumların sınırsız olan gereksinimlerine karşılık, üretim faktörlerinin gerek miktar gerekse kalite olarak sınırlı olmasının ortaya çıkardığı sorunlara çözüm üretme arayışında olan bir bilimdir (Şanal, 2006: 3).

Ekonomistler, genellikle, istekleri tatmin etmenin en etkin yolunun piyasa kurumları aracılığıyla sürecin organize edilmesi olduğunu ileri sürmektedirler. Kaynakların sınırlı olmasının doğal bir sonucu olarak her toplum, hangi mal ve hizmetten hangi miktarda ve hangi oranlarda üretileceği, bu malların üretim ve dağıtımının özel ve kamu sektörü arasında ne şekilde paylaşılacağı gibi sorular ile karşı karşıya kalmaktadır. Her toplumda halkın gereksinimlerini en geniş ölçüde tatmin etmenin ilk koşulu, mevcut kaynaklarla üretilebilen bütün iktisadi malların miktarın en düşük maliyetle ve en etkin kaynak dağılımı bileşeni ile gerçekleştirilmesidir. Ayrıca insanların günlük hayatlarının bazı yönlerini inceleme konusu olarak ele almakta, iktisadi olaylar ve değişkenler arasındaki sebep-sonuç ilişkilerini araştırmaktadırlar (Şanal, 2006: 4).

“Ekonomik” terimi genel olarak üç anlamda kullanılabilir. Ekonomik olanı “ekonomik hesaplama” yöntemiyle özdeş gören yaklaşımda, sınırlı araç veya kaynak arzının yarattığı kısıtlar altında veri sonuçlara ulaşma çabası olarak ele alınmaktadır. Ekonomik teriminin ikinci kullanımı “materyal edinme” faaliyetidir. Bu yaklaşımda ekonomik terimi bir hesaplama tarzı olarak ele alınmamakta, amacı itibari ile tanımlanmaktadır (Telatar, 2004: 7). Bu amaç mal üretimi ve yeniden-üretim veya isteklerin maddi tatminidir. Terimin üçüncü kullanımı ise, ekonominin sosyal ve tarihsel içerikli nevi şahsına münhasır bir kurum olduğu düşüncesine dayalıdır. Bu yaklaşımda, ekonominin ayrıklığı, ekonomi hakkında bağımsız olarak konuşulabileceği anlamına gelmektedir (Telatar, 2004: 8). Ekonomik terimi ekonomik hesaplama anlamında kullanıldığı takdirde, siyasette bu hesaplamanın uygulama alanlarından birisi haline gelmektedir. “Ekonomik” yaklaşım, neyi ve neden yaptığımızı açıklarken, siyaset sadece içeriği tanımlamaktadır. O halde siyaseti yani politik olanı açıklamak istiyorsak iktisadi olarak düşünmemiz gerekmektedir. Bu bağlamda politik ekonomi, birbirinden ayrı uğraşları ifade eden iktisat ile siyaset arası karşılıklı ilişkilerden çok, ekonomik olanın politik olana egemenliğini, başka bir deyişle, politik olanın ekonomik olana itaatini ifade etmektedir. Bu bağlamda ekonomik teriminin hesaplama anlamında kullanımı, ekonomik olanın politik olandan ayrıklığı düşüncesine ters düşmektedir. Materyal edinme yaklaşımı ise ekonomik olanı sınırlama eğiliminde olması nedeniyle, ekonomik faaliyetin politik faaliyetten ayrılmasına olanak sağlamaktadır. Ekonominin ayrılığını vurgulayan üçüncü yaklaşım, ekonomik ilişkileri tanımlayan sosyal ilişkileri vurgulamakta, ekonomiye derin bir sosyal içerik kazandırmaktadır. Burada, ekonomi materyal edinme veya özel hesaplama yönteminden çok, sosyal bir alan olarak görülmektedir (Telatar, 2004: 10).

1.1.2.Politika (Siyaset) Nedir?

Politika kavramı belli bir amaca ulaşmak için karar alınması ve bu kararın uygulanması anlamına gelmektedir (Savaş, 1985: 13).

Siyasetin nasıl tanımlanması gerektiği sorusuna, tutarlılık içeren ve iktisatla ilişkili olma potansiyeline sahip üç farklı yaklaşım çerçevesine yanıt verilebilir (Telatar, 2004: 5).

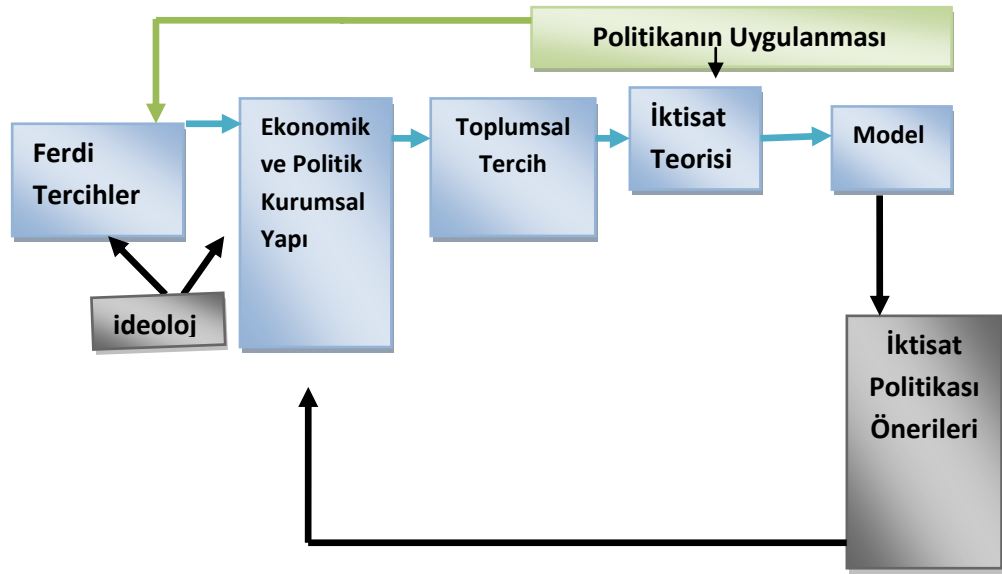
Birinci yaklaşımda politika, ülkenin bir bütün olarak kurumları, yasaları, kamu politikaları ve temel aktörlerini içeren formel politik araçlar bütününe ifade eden “devlet” olgusuna özdeş olarak ele alınmakta ve bir ülkedeki yasaları, kurumları, kamu politikalarını ve temel aktörleri ifade etmektedir. Burada siyaset kavramı devlet aktivitelerine ve karar süreçlerine ithafen kullanılmakta ve devlete ilişkin her şey “politik”i ken, dışında kalan her şey politika dışı kabul edilmektedir. Politik olanı tanımlamanın diğer yolu iktisadi “Özel” siyaseti ise “Kamusal” ile ilişkilendirmektir. “Özel” değişim işlemine doğrudan katılan birey veya gruplar arası sınırlı ilişkileri ifade ederken, “kamusal” diğer birey veya grupları da içeren alan veya aktivitelere ithafen kullanılmaktadır. Üçüncü yaklaşım, her ikisinin de bir dağıtım yöntemi olduğu düşüncesinden hareketle siyaset ve iktisadın benzer kabul edilmesidir. Bu yaklaşımda, ekonomik ve politik süreçlerin kıt kaynakları dağıtmanın alternatif yollarını gösterdiği düşüncesinden hareketle, siyasetin, formel devlet yapısını değil, kaynakların üretim ve dağıtım aşamalarında farklı bir karar verme yolunu ifade ettiği kabul edilmektedir. Bu bağlamda, siyaseti iktisattan ayıran tek husus, ikincide gönüllü değişim işlemleri vurgulanırken, birincide otoritenin ön plana alınmasıdır (Telatar, 2004: 5-6).

1.2. İKTİSAT-SİYASET İLİŞKİSİ

İktisat ile siyaset arasında çok yakın bir ilişki vardır. Bu yakınlık kurumsal ve yasal yapısını düzenlemiş gelişmiş ekonomilerde daha az olmakla beraber, henüz sanayileşmesini tamamlayamamış gelişmekte olan ülkelerde ise daha fazladır. Bir başka deyişle, gelişmekte olan ekonomilerde, siyaset-iktisat ilişkisi çok daha yaygın ve çok daha önemlidir. Çünkü gelişmekte olan ülkelerde, parlamento ve hükümet etrafında yoğunlaşan ekonomik amaçlı siyasi bir çekişme ve faaliyet ortamı vardır. Basın, radyo ve televizyon gibi haberleşme araçları bu çekişme ve faaliyeti bütün ülkeye yayar. Vatandaşlar kendilerini her gün istemeseler de, bu yoğun siyasi atmosferin içinde bulur. İktisat ve siyaset ilişkisi kendini, günlük yaşamın her anında hissettirir. İşte bu nedenledir ki gelişmekte olan ülkelerde her ekonomik sorun siyasi bir soruna dönüşür ve her siyasi kararın gerisinde de toplumun şu veya bu kesimi ile ilgili bir ekonomik çıkar veya kayıp söz konusudur (Savaş, 2008: 2).

İktisat ve siyaset arasındaki bu ilişkiyi aşağıdaki şekil yardımıyla daha kolay bir şekilde açıklayabiliriz. Görüleceği gibi iktisadın da siyasetinde ilk hareket noktası ferdi tercihlerdir. Bu ferdi tercihlerin “toplumsal tercihlere” dönüşeceği “ekonomik ve politik” yapıya bağlıdır. Ekonomik ve politik kurumsal yapı hâkim olan “ideolojiye” göre belirlenir (Savaş, 2008: 3).

Şekil 1: Ekonomik ve Politik Kurumsal Yapı

Kaynak: (Savaş, 2008:4)

İktisat teorisinin ortaya attığı politika önerilerinin gerçek yaşama yansımaları bir siyasi karar gerektirmektedir. Siyasi kararın da alınan veya kaybedilen oylarla ölçülen bir maliyeti vardır. İktisatçıyı hiç ilgilendirmeyen bu maliyet politikacı için çok önemlidir. Kendisine oy kaybettirecek önerileri, politikacı uygulamaya koymayacaktır. Bu durumda iktisatçı ile politikacının uyumlu bir işbirliği içinde çalışması nasıl sağlanacaktır? Bu sorunun gerçek dünyadaki cevabı bellidir. Karar yetkisi ve karardan doğacak sorumluluk politikacıdır ve kararı politika verecektir. İktisatçının görevi ise, politikacıya “alternatif politikalar” önermektir. Bu alternatifler arasında seçim yapmak ve seçilen politikayı uygulamak politikacının yetkisi içindedir (Savaş, 2008: 4).

1.3.POLİTİK İKTİSAT (İKTİSAT POLİTİKASI)'INTANIMIVE TARİHİ

Tarihi süreçte Neo-Klasik İktisat ile birlikte siyaset ve iktisat kavramları birbirinden ayrılmış; iktisat kavramı devletin ve siyasal otoritelerin her türlü müdahalesinden bağımsız işleyen bir piyasalar sisteminin işleyişine dayandırılarak siyasetten bağımsız olarak kullanılmaya başlanmıştır. Fakat Keynesyen görüşün devreye girmesiyle siyasetin ekonomiye müdahalesi gündeme gelmiş, bu durum Keynesyen Görüş sonrasında da önemini korumaya devam etmiştir. Ekonomi ve siyaset bilimleri, temel ilgi alanları bakımından birbirinden ayrılırken, gerçekleştirdikleri çalışmalarla hem birbirlerini etkilemekte hem de birbirlerinden etkilenmektedir. Ekonomi ve siyaseti birbirine bağlayan önemli noktalardan biri tercih yapma ve karar alma işlemidir. Bir ekonomist belirli bir amaca ulaşmak için mevcut kıt kaynakların nasıl etkin kullanılabileceğini araştırıp seçenekleri ortaya koyarken; siyasetçi bu seçenekler arasındaki ya da kendi belirlediği alternatifler dâhilinde seçimini yapıp uygulamaktadır (Kuşat ve Dolmacı, 2011: 130-131).

Politik dünyadaki Politik İktisadın yeniden önem kazanması petrol krizinden sonra gerçekleşmiştir. Bu krizden sonra ekonomik sorunlara bakış açısı birden genişlemiş, iktisadın, siyaset, sosyoloji, psikoloji, antropoloji vb. diğer sosyal bilimlerle olan ilişkisi yeniden gündeme gelmiştir. Bu sosyal bilimler içinde özellikle siyasetin, iktisattan ayrı düşünülemediği, aksine, iktisadi kuralların siyasi kararları, siyasi karar ve kurumların ise iktisadi faaliyeti belirlediği anlaşılmıştır. Sonuç; iktisat ile siyasetin birlikte ele alındığı Politik İktisadın doğup gelişmesi olmuştur (Savaş, 2008: 5).

18.yüzyılda doğmuş olan politik iktisat, insanların gerek isteklerin yapısında gerekse bunları tatmin eden malların üretim ve bölüşüm tarzında ortaya çıkan dramatik değişikliği anlamalarına ve bununla başa çıkabilmelerine yardımcı olmuştur (Telatar, 2004: 11).

İktisat kelimesi hane halkı yönetimi anlamına gelen yunanca bir kelimedenden türemektedir. Bu bağlamda politik ekonomi kavramı, hane halkı yönetimi ile devlet yönetimi arasında benzerlik kurmaktaysa da, 17. yüzyıl ile 18.yüzyıl siyasetinin 19. 20. ve 21. Yüzyıllar siyasetinden farklı olduğu unutulmamalıdır. Farklılığı yaratan en önemli unsur, politik iktisadın yeni geliştiği dönemde, sosyal hiyerarşinin kral, aristokrasi, tüccar, çiftçi, köylü sınıflarından oluşması ve bireyin rolünün fazla dikkate

alınmamasıdır. Politik iktisat başlangıçta, devlet adamlarının ekonomik ilişkileri, vatandaşların isteklerini en iyi biçimde karşılayacak şekilde, idare etmeleri konusunda sunulan önerilerden oluşmuştur (Telatar, 2004: 11).

İktisadın siyaset üzerinde etkili olduğuna ilişkin literatür oldukça geniş ve önemlidir. Klasik iktisatçılardan Marksist ve neo-marksistlere kadar pek çok iktisatçı iktisadın belirleyiciliğini öne çıkarmışlardır. Gerçekte, nasıl iktisadi faktörler siyasal sonuçları etkiliyorsa, siyasal faktörler de iktisadi sonuçları etkilemektedir. Bununla birlikte siyasetin tabi olduğu kuralların, iktisatta olduğu gibi, doğal düzen ile uyumlu olmadığı hususunda siyaset bilimciler arasında bir fikir birliğinin olduğu söylenebilir. Çünkü siyasetin temelini kamusal güç kullanımı, nüfuz ve kamusal karar almadan müteşekkil olan siyasal sistem oluşturur. Bununla birlikte siyaset toplum hayatının barış ve uyum içinde devam etmesi açısından bir zorunluluktur ve en azından savunma, adalet dağıtımı, toplumsal düzenin tesisi gibi temel hizmetler için gereklidir. Ancak liberal iktisatçılara göre, siyasetin toplum hayatı için zorunlu olması, ona iktisadi hayata müdahale hakkını vermez. Oysa Polanyi, piyasa toplumlarının doğmasının, bir tesadüf ya da evrimin sonucu olmadığını, ısrarla sürdürülen sistemli siyasal müdahalelerin bir ürünü olduğunu iddia etmektedir (Duman, 2002: 2-3).

Politik iktisadın doğuşu, devletin veya devlet adamlarının ekonomiye ilişkin sorumluluklarına yönelik tartışmaları da gündeme getirmektedir. Bireylerin öz çıkarlarını izlemelerine ne ölçüde izin verilmelidir ya da kaynak dağılımı kararları özel çıkar- güdümlü özel karar birimlerinin ellerine bırakıldığında istekler daha iyi bir şekilde mi tatmin edilecektir? Siyasi otorite ekonomik davranış alanlarını ne ölçüde yönlendirmelidir? Devletin ekonomide oynadığı rol nedir, ne olmalıdır? Devletin ekonomiye müdahalesi iyi sonuçlar doğurur mu? gibi sorulara yanıt arayışları, politik iktisat tartışmalarının odak noktasını oluşturmaktadır. Farklı iktisadi düşünce okulları bu sorulara farklı yanıtlar vermişlerdir. Klasik yaklaşımda, piyasaların kendini regüle etme kapasitesi vurgulanmaktadır. Klasik iktisatçılar, ekonomiyi, kural olarak siyasetten ve aile yaşamından ayrı bir sistem olarak ele alan ilk teorisyenlerdir. Piyasanın kendini regüle ettiği argümanlarında piyasa sistemini, devlet ile ilişkili ancak devlete tabi olmayan suigeneris (eşsiz, yegane) bir oluşum olarak ele alınmıştır ki bu düşünce klasik politik iktisadın getirdiği bir “yenilik” olarak değerlendirilmektedir. Klasik teorinin temel noktası, ekonominin politik olmadığı veya en azından, olması gerekmediği

şeklindedir. Klasik teoride “iktisat” terimi “politik iktisat” terimi yerine kullanılabilir. Klasik iktisatçılar genel olarak piyasa olgusuyla ilgilenmişlerdir, bireye analitik açıdan fazla önem vermemişlerdir(Telatar, 2004: 11).

Bireycilik akımının 17. ve 18. Yüzyıl makroekonomik modellerini etkisi altına alması ancak 19. Yüzyılda gerçekleşmiştir. Bununla birlikte, bu dönemde, Adam Smith ve diğer politik iktisatçıların “sosyal refahın kaynağı sıradan insanların bireysel refahıdır” düşüncesinin bireycilik dalgasının tohumlarını ektiği belirtilmektedir. 19. Yüzyılda, marjinalizmin gelişmesiyle birlikte, analitik zemin daha açık biçimde bireye kaymıştır. 19.yüzyıl iktisadına, Marksistlerin öncülüğünü yaptığı bireycilik tartışmaları damgasını vurmuştur. Marksist iktisatçılar, ekonomiyi özünde politik bir sistem olarak düşünmemekle beraber, kapitalist sürecin iç dinamiklerinin politik güçleri nasıl doğurduğunu ve kapitalizmin tarihsel iktisatçıları, insanların sınıfları değil, sınıfların insanları belirlediğini ileri sürerken, bir yandan neoklasik yaklaşımın bireyi ön plana alan yaklaşımını eleştirirken, diğer yandan sosyal olguların bireyler tarafından belirlendiği görüşünü savunan Carl Menger, Hayek’in etadolojik bireycilik yaklaşımına ters düşmüştür (Telatar, 2004: 12).

İktisat Politikası, İktisadi olaylarla uğraşan her karar birimi için söz konusudur. Bu doğrultuda bireylerin, dernek, sendika, siyasi parti gibi organize toplulukların ve devletin iktisat politikasından söz etmek olasıdır. Ne var ki, iktisat ilminde aksi belirtilmedikçe iktisat politikası dendiği zaman, devletin iktisat politikası akla gelmelidir. Bu bağlamda daha ayrıntılı bir tanımlama yapılacak olursa, iktisat politikası, toplumsal sürecin, ekonomik alanında belirlenmiş amaçlara ulaşmak için, ekonomik düzen, ekonomik yapı, ekonomik süreç ile karar birimlerinin ve bunların ekonomik planlarının, seçilmiş uygun araçların kullanımıyla bilinçli ve sistematik etkileme, şekillendirme, yönlendirme ve denetimi konu alan bilim dalıdır (Rodoplu, 1998: 4).

Politik iktisat terimindeki “politik” sıfatını anlamsız hale getiren ilk kişi neo-klasik iktisatçı Alfred Marshall’dır. Marshall, belirli bir firma, işçi veya tüketiciyi temel almakla birlikte, esas olarak piyasaları açıklama amacı taşımaktadır. Marshall’ın analizindeki piyasalar ekonomi çapında değil, belirli ürünlere ilişkindir. Neo-klasik yaklaşımda, ekonominin siyasetten ayrılabilir bir sistem olduğu şeklindeki klasik düşünce korunmuştur. Bu yaklaşımda, siyaset ile iktisat ilişkisi piyasa başarısızlığı

argümanı aracılığıyla kurulmaktadır. Piyasa başarısızlığı, bireysel tercihler ve kaynakların etkin kullanımı itibariyle tanımlanmakta ve devlet müdahalesine zemin oluşturmaktadır. Neo-klasik iktisatçılar açısından “ekonomik” terimi fayda maksimizasyonunu hedef alan özel işlemleri ifade ederken, “siyaset” aynı amaçla kamu otoritesinin kullanımını ifade etmektedir. Keynes, klasik politik iktisat ile neo-klasik iktisat tarafından ortaya atılan ve geliştirilen kendini regüle eden piyasa düşüncesine eleştiri yöneltmiştir. Neo-klasik argümana benzer şekilde, bir çeşit piyasa başarısızlığını vurgulamakla birlikte, Keynes özel girişim sistemi kurumlarına daha derin ve temel nitelikte bir karşı çıkışı simgelemektedir. Keynezyen devlet müdahalesi önerilerine monetarist iktisatçıların yönelttiği eleştirilerde, devletin müdahalesine karşı çıkarak Klasik düşünceye yaklaşılmamasına karşın, ekonomideki olumsuz gidişatın politika otoritelerinin başarısızlığı olarak değerlendirilmesi iktisat-siyaset ilişkisini “yeni politik iktisat” literatürüne yakın bir platforma taşımıştır (Telatar, 2004: 13-14).

İktisat politikasından veya daha geniş anlamda politik iktisattan söz etmek, bilerek veya bilmeyerek, devletin ekonomik hayata müdahale etmesi gerektiğini kabul etmek demektir (Savaş, 2008: 1).

John Neville Keynes (Keynesin Babası) “politik ekonominin” üç ayrı anlamda kullanıldığını belirterek, politik ekonominin iktisattan ayrılmasına neden olan adımı atmıştır. Keynes’e göre politik ekonominin üç anlamı şunlardır (Savaş, 2008: 7);

1. Bir pozitif bilim: anlamıyla politik ekonomi, sistemli bir bilgi topluluğu olup sadece “ne olup bittiği” ile ilgilidir. Keynes politik ekonominin bu anlamını “ekonomi ilmi” (economicscience) olarak adlandırmıştır.

2. Bir normatif bilim: bu anlamıyla politik ekonomi sistemli bir bilgi topluluğu olup, “ne olması gerektiği” ile ilgilidir.

3. Bir sanat: bu anlamıyla da politik ekonomi, belli amaçlara ulaşmak için gerekli kurallar sisteminden ibarettir.

Keynes’in etkisi özellikle metod çalışmaları nedeniyle, çok büyük olmuş ve liberal iktisatçılar politik ekonomi yerine “iktisat” adını kullanmaya başlamışlardır (Savaş, 2008: 8).

Liberal iktisatçılar 1890 yılında A.Marshall'ın kitabına isim olarak "iktisadın ilkeleri" (Principles of Economics) adını vermesinden bu yana politik ekonomi yerine "iktisat" adını kullanmayı tercih ettikleri halde, Marksist iktisatçılar "politik ekonomi" adını kullanmayı sürdürmüşlerdir. Bu nedenle politik ekonomi sözcüğü yakın zamanlara kadar liberal ideolojiye sahip iktisatçılar arasında tedirginlik yaratan bir isim olarak kalmıştır. Bu ismin arkasında daima Marksist bir yaklaşım olduğu düşünülmüştür. Ancak son yirmi yıl içinde önemli bir değişiklik meydana gelmiştir. Evvela politik ekonomi yerine "politik iktisat" adı kullanılmaya başlanmıştır. Liberal ideolojiye sahip iktisatçılar Politik İktisat içinde, yukarıda değinilen Keynes'in ayırımında yer alan üç değişik anlamı birbiriyle bağdaştırmaya yönelmişlerdir. Öte yandan çok sayıda siyaset bilimcisi de siyasi kararların ekonomik yönü üzerinde durmaya başlamışlardır. Böylece bir taraftan iktisat teorisinden, bir taraftan da siyaset teorisinden kaynaklanan bu yeni akım "politik iktisat" yaratmıştır (Savaş, 2008: 9).

Kısaca Politik İktisat bir taraftan iktisat ilminin kurallarını, diğer taraftan da siyaset ilminin kurallarını inceleyen ve bu kuralları, devletin ekonomik rolünü belirlemek, açıklamak ve düzenlemek için bir araya getiren bir bilimdir (Savaş, 2008: 2).

1.4.İKTİSAT POLİTİKASININ TEMEL UNSURLARI

İktisat Politikası, belli bir ekonomik amaca nasıl ulaşılabileceği sorunu ile ilgilidir. Ulaşılmak istenen amaçlar çok çeşitli olabileceği gibi, amaca ulaşmakta kullanılacak araçlar da çok sayıdadır. Bir iktisat politikası modelinde başlıca üç unsur bulunur (Savaş, 2008: 25);

- Veriler
- Araçlar
- Amaçlar

Bilindiği gibi bir ekonominin yapısı ve işleyişi sayısız unsur tarafından oluşturulur. Bu unsurların bir kısmı belli değerler ve belli şekillerle iktisatçının karşısında hazır durumdadır. İktisatçı bunları olduğu gibi kabul etmek zorundadır. Bu tür unsurlara "veri" denir. Mesela iklim, yılsonunda elde edilen ürün, üretim tekniği, fertlerin tercihleri, alışkanlıkları, mevcut kanunlar, siyasi anlaşmalar, yurt içi ve yurt

dışı fiyatlar vs. gibi unsurlar incelenen iktisadi olay içinde, önceden ortaya çıkmış, şekillenmiş ve iktisatçı tarafından oldukları gibi kabul edilen unsurlardır. Verilerin toplanması, politikanın belirlenmesinde önemli bir yer tutar. İktisat politikacısı, amacına hangi araçlarla ulaşabileceğine, ancak ilgili veriler toplandıktan sonra karar verebilir. Mesela işsizliği önlemeyi amaçlayan politikacı her şeyden önce mevcut işsiz sayısını, bunların bölgesel dağılımını, yaş gruplarını, cinsiyetini, eğitim seviyelerini, yıllık artış oranlarını, medeni durumlarını vb. tespit etmek, bu konulara ait verileri toplamak zorundadır (Savaş, 2008: 27).

Araçlar belli bir amaca ulaşmak için kullanılan “değiştirilmesi mümkün” verilerdir. Araçlar belli değerler ve belli şekillerle iktisatçının karşısındadır. Belli bir amaca ulaşmak için kullanılan yani, miktarları azaltılıp çoğaltılan veriler olarak tarif edilebilir. Bir başka deyişle araçlar değiştirilmesi mümkün verilerdir. Araçlar, değiştirilmelerindeki kolaylık ve çabukluk ile yaratacakları etkinin kapsamı yönünden “kalitatif(nitel)” ve “kantitatif(nicel)” araçlar olmak üzere iki gruba ayrılırlar. Nitel araçlar, bir toplumun sosyal, kültürel, siyasal ve ekonomik yapısını oluşturan temel unsurlardır. Bu unsurları ekonominin temelleri ve ekonominin yapısı olarak iki gruba ayırabiliriz. Düşünce ve inanç hürriyeti, seçme ve seçilme hakkı, mülkiyet hakkı, eğitimde fırsat eşitliği, hükümet sistemi ve sosyal güvenlik gibi konular bir ekonominin temellerini oluşturur. Ekonominin yapısı ise, bu temeller üzerinde yükselen ve bu temellere göre şekillenen, bazen nicel bazen de nitel özellikler gösteren diğer unsurlardan oluşur. Mesela mevcut vergi düzeni, kamu iktisadi kuruluşlarının varlığı ve yaygınlığı, tüketim mallarının dağıtım şekli, piyasa yapısının rekabetçi veya monopolcü olması, dış ticaret rejiminin devlet kontrolünde olup olmaması vs. gibi unsurlar ekonomik yapıyı meydana getirir. Hiç şüphesiz, bu sayılan unsurlardan hangilerinin “temel” hangilerinin “yapı” sayılacağı, politikacının dünya görüşü ve değer yargılarına bağlı olarak belirlenecektir. Kantitatif araçlar ise, mevcut temel ve yapıyı değiştirmeyen fakat bu yapının toplumu etkileme derecesini değiştiren araçlardır. Örneğin vergi yapısını değiştirmeden vergi oranlarını değiştirmek, dış ticaret rejimini değiştirmeden vergi oranlarını değiştirmek kantitatif araçların kullanılması demektir. Bu ayırmadan çıkan bazı önemli sonuçlar vardır. Bir kere iktisat politikacısı hem kalitatif ve hem de kantitatif araçları kullanabilecektir. Yani gerekli olduğu zaman ekonominin temelleri ve yapısı da değiştirilebilecektir. Bu iktisat politikasının sadece “mevcut yapıyı ıslaha

yönelmiş revizyonist bir tutum” olarak eleştirilmesini önler. Görülmektedir ki, iktisat politikacısı, koşullar gerekli kıldığında ekonomik temelleri ve yapının da değiştirilmesini alternatif politika önerileri arasına alabilir. Dolayısıyla, iktisat politikasının ekonomik temel ve yapı değişmelerini yani “devrimleri” de kapsadığını kabul etmek gerekir. Kalitatif araçlara, doğuracağı büyük etkiler nedeniyle sıkça başvurulamaz. Kalitatif araçların kullanılması, köklü bir değişiklik niteliğinde olduğu için genellikle, bir kanunun parlamentodan çıkmasını gerekli kılar. Bu ise konunun önemine ve parlamentonun çalışma düzenine göre uzun süre beklemeyi gerektirir. Bu nedenle ekonomik temel ve yapı, koşullar zorlamadıkça uzun sürede ve yavaş yavaş değişecektir. Buna mukabil kantitatif araçlar ise çoğu defa hükümet kararlarıyla yürürlüğe konduğu için daha kolay, daha çabuk ve daha sık başvuru alan araçlar halindedir. Araçları gösterdikleri ekonomik özelliklere göre beş grupta toplamak mümkündür (Savaş, 2008: 28);

- Mali araçlar
- Parasal araçlar
- Dışsal araçlar
- Kontrol araçları
- Kurumsal yapı ve değişmeler

İktisat politikasının amaçları dendiği zaman kastedilen “ulaşılacak istenen hedefler”, “elde edilmek istenen sonuçlar” dır. Mesela, enflasyonu önleyip fiyat istikrarını sağlamak, istihdam seviyesini yükseltmek, ödemeler dengesini sağlamak, gelir dağılımında eşitsizliği azaltmak ve yatırım miktarını çoğaltmak gibi hedefler, iktisat politikası modelinin “amaçlarını” oluşturur. Bir politikanın amaçları saptanırken, politikayı hazırlayanın (sivil hükümet, askeri dikta, planlama teşkilatı vs.) bilerek veya bilmeyerek kendi önyargılarının ve tercihlerinin etkisi altında kalacağı unutulmamalıdır. İktisat ilminde henüz “ferdi tercihler” den “toplum tercihi” ne nasıl varılacağını tespit etmek mümkün olmamıştır. Bunun için politikayı hazırlayanların hangi ölçüde kişisel, hangi ölçüde toplumsal davrandıklarını, uygulamanın sonucu ortaya çıkmadan görmek ve göstermek güçtür. Politikayı hazırlayan kendi ön yargılarını ve tercihlerini esas alırsa toplumun amaçlarına ters düşen bir amaç benimsemiş olabilir. Bu gibi durumlarda, toplumun tercihlerini yansıtan siyasal tercih sisteminde bozukluk var demektir. Amaçlarla ilgili bir diğer önemli nokta amaçlar arasındaki tutarsızlıktır. Mesela üretim artışı amacı ile çalışma saatlerinin azaltılması amacı tutarsız iki amaçtır. Tinberger’in

belirttiği gibi, bu tür tutarsızlıkların en önemli nedeni sebeple sonuç arasında zaman veya mekân yönünden ayrılık bulunmasıdır. Sonuçları çok sonra veya başka bir bölgede ortaya çıkacak amaçların tutarsızlığı kolaylıkla fark edilmez veya fark edilse de önemsenmez. Amaçlar arasında tutarsızlığa yol açan bir diğer neden de iktisat politikasının veya kalkınma planının hazırlanmasında karşılaşılan koordinasyon eksikliğidir. Örneğin, yatırım mallarını yurt dışından ithal etmek zorunda olan bir ülkede, hem istihdamı arttırmayı amaçlamak ve hem de ödemeler bilançosunu denk tutmak birbiriyle çelişen iki amaçtır (Savaş, 2008: 29).

1.5. POLİTİK REJİM VE EKONOMİ İLİŞKİSİ

Politik rejim tartışmaları, Tanzimat' tan bugüne ülkemiz gündeminin odak noktalarından biri olmayı sürdürmüştür. Rejimin sınırlarının son derece dar tanımlandığı canlı ve dinamik toplumlarda, sosyo-ekonomik ilerlemelere bağlı olarak siyasal tartışmaların yaşanması gayet doğaldır. Ancak siyasal rejim tartışmalarında “tematik bir açık” söz konusudur. Bu tematik açık siyaset-ekonomi ilişkisidir. Başka bir deyişle, siyasal rejimin yapısı ile ekonomik istikrar programları, yapısal reformlar, iktisat politikalarının başarısı ve büyüme performansı arasındaki ilişkidir (milliyet.com.tr).

Politik rejim ile ekonomik performans arasındaki etkileşim başlangıç olarak şu sorular etrafında incelenebilir;

- Acaba yerleşik parlamenterler sistem ekonomik bakımdan başarısız olmaya mahkûm mudur?
- Başkanlık sistemi ile ekonomik sorunların çözülmesi arasında doğrudan bir ilişki var mıdır?
- Politik-ekonomik sorun doğrudan doğruya rejim tartışmaları ile mi ilgilidir?

Biçimsel olarak demokrasi, yönetilenlerin nasıl seçildiğini, hangi yöntemlerle iş başına getirileceğini ve hangi yöntemle görevden uzaklaştırılacağını belirleyen nesnel bir politik sistem olarak tanımlanmaktadır (Güvel, 2003; 100).

Çağdaş araştırmalar artık, demokrasilerin daha iyi işlemesi, demokrasilerde ekonomik istikrarın ve büyümenin sağlanması, demokratik hükümetlerin yol açabileceği ekonomik tahrifatların önlenmesi için ne tür bir kurumsal yapılanmalar ve anayasal

düzenlemeler gerektiği üzerinde yoğunlaşmaktadır. Tam bu noktada iki yüzyıla kök salan 'İngiliz usulü Parlamenter Sistem mi? A.B.D. usulü Başkanlık Sistemi mi?' tartışması bütün canlılığıyla sürmektedir (Yenişafak.com).Ancak, Parlamenter Demokrasi ile Başkanlık Sistemi arasındaki kurumsal farklılıkların zaten teorik ölçekte konuyla ilgilenen herkesçe bilindiği noktasından hareket eden çağdaş araştırmacılar, demokrasilerin daha iyi işleme için en iyi kurumsal yapıyı geliştirme arayışlarında, yüzyıllardır nihai bir teorik sonuca bağlanamamış kuramsal açıklamalardan birine tutkuyla taraftar olmak yerine, bu sistemlerin, uygulamadaki ekonomik performanslarını değerlendirerek bir sonuca ulaşmaya çalışmaktadırlar (Yenişafak.com).

Parlamenter demokraside de başkanlık rejimlerinde de çağdaş demokratik kurumların kronik hastalığı olan kısa zaman ufku, politikacının amacı ile ekonomik amaçlar arasındaki mesafeyi açmaktadır. Periyodik ya da erken seçimlere ve iktidarın eğilimlerine bağlı olarak izlenen popüler iktisat politikaları, ekonomiyi düzenli biçimde optimumdan saptırmaktadır. Ekonomideki kaynakların etkin dağılımının popülist amaçlarla engellenmesi uzun dönemde ekonomik büyümeyi de olumsuz etkileyecektir. Demokratik sistemin doğasından kaynaklanan bu aksaklıklar iktidarın yapısı ile istikrar programları arasındaki ilişki üzerine yapılan çalışmalara yol açmıştır. Ekonomik istikrar politikalarının otoriter yönetimler tarafından mı yoksa seçilmiş hükümetler tarafından mı daha başarılı bir şekilde uygulanabileceği yönünde tartışmalar söz konusudur. Bazı araştırmacılar çok partili demokrasiyi sosyal ve ekonomik gelişmenin gerekli şartı olarak görmektedir. Özellikle Latin Amerika ülkeleri olan Arjantin, Brezilya, Meksika ve Şili ile Asya kaplanları diye tabir edilen Kore, Tayvan ve Singapur deneyimleri örnek gösterilerek otoriter rejimlerin istikrar programlarını daha etkin uyguladığı ve ekonomik gelişmeyi hızlandırdığı vurgulanmaktadır (Güvel, 2003: 102).

Bu örneklerden hareketle otoriter yönetimlerin, popüler olmayan istikrar politikalarını daha etkin uygulayabileceği ileri sürülmektedir. Ancak; iktidarın zaman ufkunun uzun (en az 3-5 yıl) olması durumunda istikrar politikalarının demokratik sistemlerde de başarıyla uygulandığı belirtilmektedir. Buna göre istikrar programlarının uygulanmasında politik rejimin türünden ve iktidarın yapısından çok zaman ufku önemlidir. Politik iktidarın, istikrar programlarını uygulama yeteneği zaman ufku, iktidarın ömrü ve iktidarın ömrüne ilişkin beklentisi ile doğru orantılı olarak artmaktadır. Seçim periyodunun uzunluğu ve kısılalığının refah seviyesi üzerinde etkili

olduğu vurgulanmaktadır. Kısa seçim periyotlarının politik kaynaklı ekonomik sapmaları arttıracığı, refahı düşüreceği ve ortalama enflasyon oranını yükselteceği belirtilmektedir. Hatta demokrasinin askıya alınarak seçimlerin hiç yapılmaması durumunda ekonominin daha istikrarlı işleyeceği belirtilmektedir (Güvel, 2003: 103).

Siyasal rejimlerin ekonomik performansı üzerine yapılan çalışmalarda Başkanlık Sistemleri'nin, Parlamenter Sistemlerle kıyaslandığında, ekonomik performansı ve istikrarı doğrudan artırıcı etkilerde bulunduğunu gösteren çok sayıda bulgu vardır. Buna göre Parlamenter Sistemler'in malî disiplini bozucu etkilerine karşılık Başkanlık Sistemleri'nde Kamu Harcamaları'nın GSYİH'ya Oranı, genel olarak Parlamenter Sistemler'den daha düşüktür. Tam güçler ayrılığı ilkesi, Başkanlık Rejimleri'nde kamu kesiminin daha küçük olmasına yol açmaktadır. Başkanlık Sistemi'nin ekonomik istikrarı artırdığı yönünde bulgular da söz konusudur. Kamu kesiminin küçüklüğü ile paralel olarak, iyi işleyen demokrasilerde uygulanan Başkanlık Sistemleri'nin Parlamenter Sistemler'e nispeten çok daha düşük yolsuzluk ve yozlaşma oranlarına sahip olduğu görülmektedir (Yenişafak.com).

Zaman ufku açısından değerlendirildiğinde Başkanlık rejimleri ile Parlamenter rejimler arasındaki en önemli fark seçim sistemlerinde ortaya çıkmaktadır. Ancak görüleceği gibi her iki seçim sisteminin de ekonomik sonuçları açısından karşılıklı üstünlükleri ve eksiklikleri vardır. Başkanlık sisteminin parlamenter sistemden en önemli farkı seçim periyotlarının sabit olması ve erken seçim olanağının bulunmamasıdır. Bu yönüyle istikrar politikalarının uygulanmasına daha uygun olduğu ileri sürülmektedir. Ancak sonunda yine seçim olması nedeniyle bu tartışmalı bir iddiadır (Güvel, 2003: 103).

Parlamenter sistemlerde ise erken seçim olanağının varlığı, politik iktidarın kendince uygun ekonomik şartların avantajından yararlanabilmek amacıyla “politik sörf” yapması politikacıların motivasyonlarını, dolayısıyla da iktisat politikalarını etkileyebilecektir. Sonuçta ekonomik faaliyet optimumdan sapabilecektir. Politik sörf, politik iktidarın ekonomik konjonktürü gözeterek kendince uygun koşullar gerçekleştiğinde seçime gitmesi “stratejik” seçim çağrılarını yapmasıdır. Ancak sık sık erken seçime gidilmesi belirsizliğe yol açacak, toplumun uğrayacağı refah kaybı çok daha fazla olacaktır. Geçici olma ve geçicide olsa dokunulmaz olma duygu ve düşüncesi

belirsizliğin artması ile birleştğinde, ekonomik açıdan zararlı mikroplar olan yolsuzluklar, yozlaşma ve illegal örgütlenmeler ortaya çıkmaktadır. Ancak politik sörf olasılığı dışında bu sakıncaların başkanlık rejiminde ortaya çıkmaması için hiçbir neden yoktur. Başkanlık rejiminin ekonomi üzerindeki seçim baskısının önüne geçilebilmesi için bir başkanın seçime girebilme hakkının sınırlandırılması çok daha büyük bir riskin üstlenilmesi anlamına gelebilecektir. Çünkü başkan bu durumda iktidar dönemi içinde kamu kaynaklarını destekçilerine peşkeş çekebilecek ya da iktidarı bırakmamak için yasama organını fesh ederek demokrasiyi ortadan kaldırma yoluna bile gidebilecektir. Başkanlık rejimi, kolayca başkancı rejimlere ya da askeri yönetimlere dönüşebilme istidadına sahip bir rejimdir. Buna karşılık parlamenter sistem erken seçim olanağı ile politik sektördeki tikanıkları ve faaliyet eksikliği problemini bir rejim sorununa dönüştürmeden çözebilecek esnekliğe sahiptir. Bu Türkiye açısından önemli ve göz ardı edilemeyecek bir üstünlüktür (Güvel, 2003: 104).

Parlamenter sistemlerle kıyaslandığında Başkanlık Sisteminin ekonomik performansı ve istikrarı doğrudan arttırıcı etkilerde bulunduğunu gösteren çok sayıda çalışma vardır. Buna göre Parlamenter Sistemler'in mali disiplini bozucu etkilerine karşın, Başkanlık Sistem'lerinde Kamu Harcamalarının GSYİH' ya oranı genel olarak Parlamenter Sistem'lerden daha düşüktür. Başkanlık Sistem'inin "ekonomik istikrarı" arttırdığı yönünde bulgular da söz konusudur. Sabit seçim periyodları ve Başkanlık Sistem'inin yüksek dayanıklılığı, yani başkanın iktidar dönemi boyunca "ihnet" suçlaması dışında görevden alınamaması "politik miyopluğu", dolayısıyla bütçe açıklarını azaltıcı etki yapmaktadır. Yine Kamu kesiminin küçüklüğü ile paralel olarak, iyi işleyen demokrasilerde uygulanan Başkanlık Sistemi'nin Parlamenter Sistemlere oranla çok daha düşük yolsuzluk ve yozlaşma oranlarına sahip olduğu görülmektedir. Kötü işleyen demokrasilerde ise Başkanlık Sistemi uygulansa bile, kamu harcamaları tam olarak denetlenemez, ekonomik istikrar sağlanamaz, yolsuzluk ve yozlaşma azaltılamaz. Buna göre Başkanlık Sisteminin ekonomik performans üzerindeki negatif etkisinin kaynağı doğrudan ve bizzat Başkanlık Sistemi'nin yapısal özellikleri ile ilgili değil, daha ziyade güçlü ve doğrudan seçilmiş bir yöneticinin yani başkanın, keyfi uygulamalarını sınırlandırmayan zayıf bir kurumsal çevre içinde karar almasıdır (milliyet.com.tr).

Çok önemli olan bir faktör de sivil ve politik hak ve özgürlüklerdir. Sivil özgürlükler ve politik haklar ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki olduğu belirtilmektedir. Politik özgürlüklerin kısa dönemde daha maliyetli olmasına karşılık politik açıdan daha açık olan ülkelerin, kısa dönemde olmasa bile orta ve uzun dönemde istikrar programlarını daha başarılı bir şekilde uyguladığı genel kabul görmektedir. Politik rejimlerin uzun dönem ekonomik başarımları yani ekonomik gelişme üzerindeki etkileriyle ilgili olarak 139 ülke verileri üzerinde yapılan bir çalışmada şu sonuçlar ortaya konmaktadır: Demokratik rejimler, ortalama olarak %2.44 otoriter rejimlere oranla %1.85 daha hızlı büyümüştür. Yine bu araştırma sonuçlarına göre, parlamenter rejimlerin %2.85 başkanlık sistemlerine %1.45 oranla çok daha yüksek bir büyüme hızına sahip olduğu görülmektedir (Güvel, 2003: 104-105).

Otoriter rejimlerin işgücü piyasalarının işleyişini bozarak verimliliği ve kaynak dağılımında etkinli engellediği belirtilmektedir. Demokrasilerin ekonomik gelişme üzerinde olumlu etkileri olduğuna işaret etmiştir. Ama demokratik kurumların, kamu kesiminin büyümesine yol açarak serbest piyasa ekonomisinin sağlıklı bir şekilde işlemesine engel olduğu yönünde akademik iddialar vardır. Kamu kesiminin alanının büyümesi merkeziyetçiliğin artmasına yol açacaktır. Devletin sahasının genişliği, güç kullanılarak da olsa, yönetim yapısını merkezileştirmenin daha ekonomik olmasına yol açacaktır. Devletin merkeziyetçiliğinin artması yöneticilerin yetkilerini genişletme kapasitesini artıracaktır. Merkezi yönetim yerel yönetimlerin yetkisini giderek daraltacaktır. Sonuçta “hijerarşik merkezileşme yasası” işlemeye başlayacak, demokrasi kaçınılmaz bir şekilde merkezileşecektir. Böylece devletin sahasının genişliği ile yönetimin merkeziyetçiliği birbirini besleyecek, piyasa ekonomisinin alanı daralacak, ekonomi politik manipülasyona açık hale gelecektir. Ancak bu yöndeki bir gelişme doğrudan doğruya demokrasinin varlığından kaynaklanıyor demek çok güçtür. Bu gelişme ancak anayasal düzenin yerel yönetimleri ve bürokrasileri merkezi yönetim karşısında ikinci plana atması durumunda meydana gelebilir. Bu düzenlemeler gerçekleştiğinde ise demokrasi merkezileşmeyi ve hijerarşik eğilimleri otoriter sistemlere oranla daha hızlı törpüleyecektir. Görüldüğü gibi doğrudan doğruya parlamenter sistem ekonomik bakımdan başarısızdır gibi genel bir yargıya varmak hem kurumsal hem de ampirik olarak olanaksızdır. İlk sorumuzun cevabı budur. Başkanlık sistemi ile ekonomik sorunların çözülmesi arasında da doğrudan bir ilişki

görülmemektedir. İkinci sorunun da cevabı budur. Üçüncü sorumuzun cevabı ise politiko – ekonomik sorunun rejim tartışmaları ile doğrudan doğruya ilgili olmadığıdır. Herhangi bir rejimin biçiminin ötesinde bir demokratik sistemin, hatta halkını düşünen (benevolent) bir diktatörlüğün bile, iktisat terminoloji ile belirtirsek, etkinliği bir takım tamamlayıcı sosyal malların varlığına bağlıdır. Bu tamamlayıcı sosyal mallar şöylece belirtilebilecektir (Güvel, 2003: 107);

- Politikacıların ve vatandaşların zaman ufkunun uzun olması,
- Temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması,
- Merkeziyetçi – dogmatik yönetim anlayışının terk edilmesi.

1.6.POLİTİK İSTİKRAR\İSTİKRARSIZLIK VE EKONOMİ İLİŞKİSİ

1960'lara kadar siyasal istikrar kavramı, siyasal sistemin varlığını koruma veya sürekliliğini devam ettirme çerçevesi içinde tanımlanmaktaydı. Geleneksel siyaset bilimciler, istikrarsızlık kavramını tanımlarken, sistemin sürekliliğinin kesintiye uğraması ve istikrarsızlık yaratan olayların sıklık derecesini göz önünde bulundurmaktadırlar. Siyaset bilimi yazarları ise istikrarsızlığı, ülkelerin istikrarlı veya istikrarsız olarak ikiye bölünmesini değil, herhangi bir ülkede herhangi bir zamanda, siyasal durumun daha çok veya daha az istikrarsızlık derecesini tanımlamaya çalışmışlardır (Tan, 2008: 5).

Bir ekonomide politik istikrarın varlığı, girişimcilerin geleceği tahmin edebilme yeteneklerinin gelişmesini dolayısıyla da daha uzun vadeli ve kalıcı ekonomik faaliyetlere yönelmesini sağlamaktadır. Bu durumda ekonomik büyüme için politik istikrarın varlığı zorunludur. Politik istikrar demokratik yönetimlerde sağlanabileceği gibi otokratik yönetimlerde de sağlanabilir. Dolayısıyla politik istikrarsızlık da her iki yönetim tipinde de ortaya çıkabilir. Politik istikrarsızlık kavramının tanımına ilişkin bir görüş birliği yoktur. Bununla beraber politik istikrarsızlık kavramında iki önemli nokta göze çarpmaktadır. Birincisinde mevcut anayasal sistemi değiştirmeye zorlama, ikincisinde ise anayasal düzen içinde olmakla birlikte, politik kutuplaşma, koalisyon hükümetleri, hükümetlerin değişim hızının yüksekliği gibi noktalar öne çıkmaktadır (Şanlısoy ve Kök, 2010: 105).

Siyasal istikrarsızlık konusundaki çalışmalara bakıldığında, büyük çoğunluğunda sosyal ve siyasal ayaklanmalar, gösteriler, askeri müdahaleler, sık kabine değişiklikleri gibi siyasal olguların en çok kullanılan siyasal istikrarsızlık göstergeleri olduğu anlaşılmaktadır. Siyasal istikrarın varlığına işaret olarak da şiddetin yokluğu, hükümetlerin uzun süre görevde kalmaları, hükümet değişikliklerinin normal seçim yoluyla olması, kurumlarda değişimin yokluğu vb. en sık kullanılan göstergeler olarak dikkat çekmektedir. Toplumun ekonomik, siyasal ve toplumsal isteklerini karşılayacak sosyal ve siyasal kurumların yeterince oluşmaması sonucunda oluşan uyumsuzluk siyasal istikrarsızlığa yol açar (Tan, 2008: 7).

Şekil 2: Siyasal İstikrarsızlık Çemberi

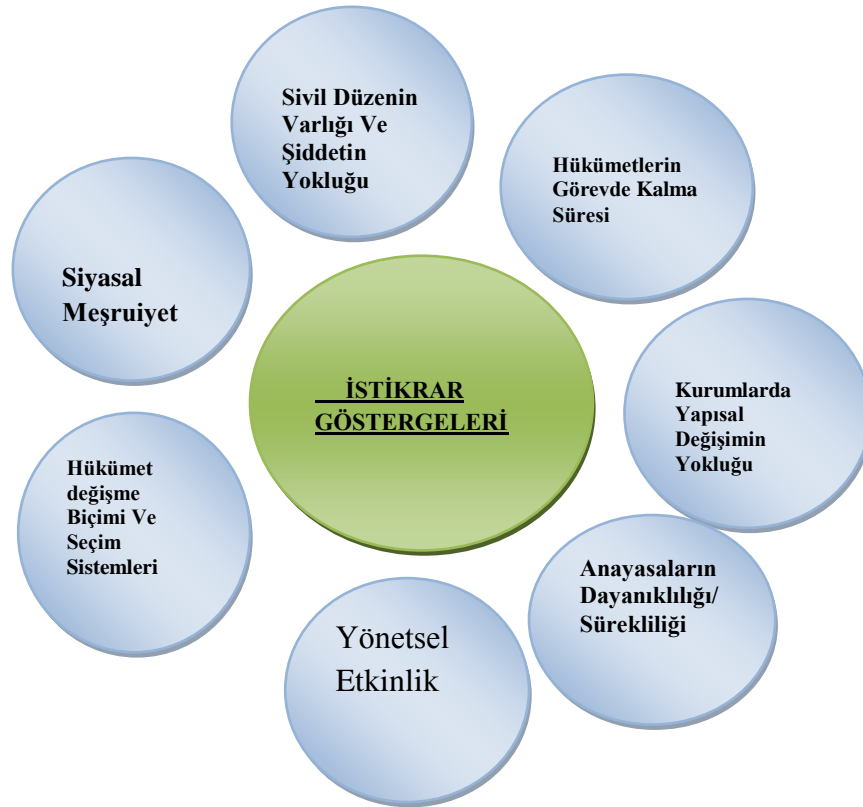

Kaynak: (Tan, 2008: 11).

Şekil'e göre değişim hızının da etkisiyle toplum devletten, olanaklarını zorlayan ve hatta aşan isteklerde bulunur. Ancak devletin kaynakları sınırlı olduğundan bu istekleri karşılayamamaktadır. Bu durum toplumda çöküntü ve kaygılara/tepkilere

neden olurken devleti güç duruma düşürmekte ve topluma karşı otoriter ve baskıcı davranışlara yöneltmektedir. Toplumdaki çöküntü ve tepkiye karşılık devletin otoriter ve baskıcı davranışlara başvurması, toplumda siyasal katılımın ve şiddete dayalı eylemlerin artmasına neden olurken siyasal otorite de meşruiyet sorunuyla karşı karşıya kalmakta ve siyasal istikrarsızlığa yol açmaktadır.

Şekil 3: Siyasal İstikrar Göstergeleri

Kaynak: (Tan, 2008: 11)

Sivil düzenin varlığı ve şiddetin yokluğu, hem siyasal birimde hem de toplumda şiddete dayalı davranışların ve sivil savaşın yokluğuna işaret etmektedirler. İstikrarlı bir siyasal birimde kararlar ekonomik süreçlerin değil, kurumsallaşmış ve fonksiyonel prosedürlerin sonucudur. Gerek bireylerarası gerekse gruplar arası ilişkilerde sorunlar çatışmacı yollarla değil, barışçıl ve hukuka uygun yollarla çözümlenmektedir (Tan, 2008: 11).

“Yapısal değişimin yokluğu” da siyasal istikrarın önemli unsurlarından biri olarak değerlendirilmektedir. Bu yaklaşıma göre, bir sistem kendi temel yapısal

düzenlemesinde değişimlere izin vermediği sürece istikrarlıdır. Çevreden gelen baskılara karşı duramayan ve yapısında önemli değişimlere izin veren bir sistem ise istikrarsız olarak değerlendirilmektedir. Siyasal istikrarın en önemli unsurlarından biri olarak da sık sık “anayasanın dayanıklılığı/sürekliliği” gösterilmektedir. Buna göre, bir siyasal birimin temel unsurları arasındaki otorite ilişkilerinde ani ve önemli bir değişiklik olmaksızın devam ede geldiği zamanın uzunluğudur. Burada ifade edilen temel unsurlar ve bunlar arasındaki ilişkiler ise, yasama, yürütme, devlet ve vatandaş ve bunlar arasındaki ilişkilerdir. Zaten bir anayasa, devletin siyasal kurumlarının, bu kurumların kendi aralarındaki ve bu kurumlarla vatandaşlar arasındaki ilişkileri belirleyen temel ilkelere dayanmaktadır. Anayasanın belirlemiş olduğu bu prensiplerin dayanıklılığı veya sürekliliği, siyasal istikrarın en önemli unsurudur. Anayasa, değişen ihtiyaçlara cevap verecek şekilde düzenlenmiş olsa bile, bu değişiklikler siyasal kurumların yapısını bozmamalıdır (Tan, 2008: 16).

Şekil 4: Siyasal İstikrarsızlık Göstergeleri

Kaynak: (Tan, 2008: 17).

Siyasal istikrarsızlık konusunda yapılan çalışmalarda, bir ülkenin siyasal istikrarı/istikrarsızlığı incelenirken, çeşitli göstergelerden yararlanılmaktadır. Sosyal, ekonomik ve politik olmak üzere üçlü bir sınıflandırmaya tabi tutulan bu göstergelerden ekonomik nitelikli olanlar; işsizlik oranı, kamu kesimi bütçe açığı; sosyal nitelikli olanlar; protesto gösterileri, ayaklanmalar, silahlı saldırılar, suikastlar, grevler, siyasal şiddete bağlı ölümler; politik nitelikli olanlar ise; hükümet değişimi, hükümetlerin sayısı ve seçmen tercihlerindeki oynaklıktır (Tan, 2008: 17).

Politik istikrarsızlığın büyüme üzerine etkileri farklı kanallardan ortaya çıkabilmektedir. Bununla beraber etki özellikle geleceğe ilişkin bir belirsizlik ortamı meydana getirmesinden kaynaklanmaktadır. İlk olarak politik istikrarsızlık, yasal sistemde bir zayıflığı da beraberinde getirmekte ve mülkiyet haklarının güvence altında olma derecesini olumsuz yönde etkilemektedir. Mülkiyet haklarının korunmasına ilişkin zayıflık, sermayenin marjinal verimliliği ile yatırımcıların kendi tasarrufları altına alabilecekleri getiriler arasında bir farklılık meydana getirmekte ve bu durum sermayenin marjinal verimliliği açısından benzer koşullara sahip iki ülkedeki yatırım ve ekonomik büyüme oranı farklılıklarını açıklayan temel unsur olabilmektedir (Şanlısoy ve Kök, 2010: 105).

Politik istikrarsızlık geleceğe ilişkin belirsizliğe yol açtığı için yatırımlardan beklenen getirinin azalmasına bağlı olarak, yatırımların düşmesine neden olmaktadır. Bu durum büyümenin düşük oranda gerçekleşmesini de beraberinde getirmektedir. Geleceğe ilişkin belirsizlik, iktidardaki politikacıların da geleceğe ilişkin beklentilerinde belirsizlik meydana getirerek, politikacılar tarafından uygulanacak ekonomi politikalarını da etkileyebilir. İleriki dönemde tekrar iktidar olup olmayacaklarını öngöremeyen iktidarlar, bir yandan mevcut dönemlerinde daha fazla rant kollama faaliyetlerine girişirlerken, diğer yandan tekrar seçilebilmek amacıyla popülist politikalar uygulayabilmektedirler. Bir başka ifadeyle, politik istikrarsızlığın bulunduğu durumlarda özellikle seçim dönemlerinde hükümetler uzun vadeli verimli yatırımlar yerine; kısa vadeli, verimsiz, ama oy toplama potansiyeli yüksek harcamaları tercih ederler. Böylece kaynakların verimsiz bir şekilde kullanılması bir yandan ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilerken diğer yandan ekonomide enflasyon gibi bir sorunun ortaya çıkmasına ya da var olan sorunların daha da büyümesine neden olarak belirsizliği daha da arttırabilmektedir. Ayrıca, politik istikrarsızlık dönemlerinde kamu

harcamalarındaki artış, özel sektör yatırımları üzerinde bir dışlama etkisine neden olarak büyüme oranlarını düşürebilmektedir. Politik istikrarsızlık dönemlerinde kamu borçlanmasının bir yandan ortalama vadesi kısılırken diğer yandan faizi ve dolayısıyla maliyeti yükselmektedir. Bu durum, bütçeden verimli kamu yatırımlarına ayrılan pay yerine borç ödemelerine ayrılan payın artmasına neden olarak büyüme oranlarını düşürmektedir. Politik istikrarsızlığın büyüme oranını etkilediği kanallardan bir diğeri yurtiçinden sermaye çıkışıyla ilgilidir. Politik istikrarsızlık gerek fiziksel sermayenin gerekse finansal sermayenin yurtdışına kaçmasına neden olmaktadır. Sermaye miktarındaki düşüş doğrudan büyüme oranını düşürdüğü gibi dolaylı olarak da sermaye mallarının ve borçlanmanın maliyetlerinde artışa neden olarak, büyüme oranlarını düşürebilmektedir. Küreselleşme süreci ile birlikte önemi artan yabancı sermaye yatırımları güven hissettikleri ülkelere gitmektedirler. Politik istikrarsızlık ile birlikte ortaya çıkan belirsizlik ortamında yatırım yapmak istenmemekte, ülke içinde bulunan yabancı finansal sermaye ise politik istikrarsızlık ile beraber derhal ülkeden çıkmaktadır. Bu durum, krizlerin büyümesine de neden olmaktadır (Şanlısoy ve Kök, 2010: 106).

Politik istikrarsızlığın büyüme üzerindeki etkilerinden bir diğeri beyin gücü veya beşeri sermaye gücü yoluyla ortaya çıkmaktadır. İçsel büyüme teorisine göre beşeri sermaye, ülkelerin büyüme oranları ve ülkeler arasındaki gelir farklılıklarını açıklayan bir etkidir. Beşeri sermaye politik istikrarsızlık durumunda yurt dışına kaçabilecektir. Bu durum büyüme oranının düşmesine neden olabilir. Ayrıca ülke içinde politik istikrarsızlığın daha yoğun olarak yaşandığı bölgelerden daha az yaşandığı bölgelere doğru gerçekleşen beyin göçü, ülke içinde bölgesel gelişme farklılıklarına da neden olabilmektedir (Şanlısoy ve Kök, 2010: 109).

1.7.DEMOKRASİ VE EKONOMİ İLİŞKİSİ

Demokrasi ve ekonomik gelişme/büyüme arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmaları üçlü bir sınıflandırmaya tabi tutabiliriz. Birinci grup çalışmalara göre, otoriter yönetimlere kıyasla ekonomik gelişmeye/büyümeye daha fazla katkı yaptığından dolayı demokrasi ekonomik gelişmenin ön koşulu olarak görülebilir. Bu görüşü eleştiren ikinci grup çalışmaların bir kanadı demokrasinin ekonomik gelişmenin ön koşulu olarak

görülemeyeceğine dikkat çekerken, diğer bir kanadı Otokratik rejimlerin demokratik rejimlere kıyasla ekonomik gelişmeyi/büyümeyle daha olumlu etkilediğini öne sürmektedir. Üçüncü grup çalışmalar ise, yukarıda değinilen iki grup çalışmanın ortasında bir yerde durmakta, yönetim sistemlerinin niteliği ile ekonomik gelişme arasındaki ilişkinin açık/net olmadığına dikkat çekmektedir. Diğer bir ifadeyle üçüncü grup çalışmalara göre, ekonomik gelişme için otoriter ya da demokratik rejimlerin daha iyi olduğu sonucuna varılamaz. Demokrasiyi ekonomik gelişmenin ön koşulu olarak gören yaklaşıma göre, Demokrasi ve gelişme/büyüme arasında “demokrasi ekonomik gelişmeye yol açar” biçiminde nedensel bir ilişkinin belirlenebilmesinin güçlüğüne rağmen, demokrasi ve gelişme arasında bir uyumun/birlikteliğin olduğunu kabullenmek için oldukça makul göstergeler bulunmaktadır. Her şeyden önce, dünyanın en zengin ülkeleri dünyanın en demokratik ülkeleridir. Yüksek beşeri gelişme düzeyine sahip 48 ülkenin 42’si demokrasiyle yönetilmektedir (Doğan, 2005).

Demokrasi ile ekonomik performans arasındaki ilişkiyi kabul eden araştırmacılardan kimileri, var olan bu ilişkinin yapısı hakkında ise iki farklı görüş ileri sürmektedirler. Görüşlerden biri olumlu bir ilişkinin varlığından söz ederken, diğeri ise olumsuz bir ilişkinin olduğu tezini savunur. Yapılan çalışmalarda demokrasi ve ekonomik performans arasındaki ilişkinin bazen pozitif, bazen ise negatif olması, ilişkinin yönü konusunda net bir sonuç ortaya koyamamaktadır (Beşkaya ve Manan, 2009: 69).

Demokrasiler, kısa dönemde istikrarlı büyüme, yatırım ve tüketim olanağı sağlamaları ve yaşam açısından daha az riskli olmaları nedeniyle ekonomik gelişmeyi olumlu biçimde etkilemektedir. Ayrıca, ekonomik krizlere karşı daha dayanıklı ve sağlıklı kurumlara sahip olmaları, bu tür krizlerin bu tür rejimlerde daha az zararla ve daha kolay atlatılıyor olmaları ve hukuk devleti olma olasılıklarının daha yüksek olması nedenleriyle de demokrasiler ekonomik gelişmeyi olumlu olarak etkilemektedir (Doğan, 2005).

Ekonomik özgürlüklerle ekonomik performans arasındaki ilişki açısından bakıldığında ise, Türkiye’de ekonomik özgürlüğün artmasının, ekonomik performansı artıracağı sonucu bulunmuştur. Türkiye’nin ekonomik özgürlük konusunda görece olarak iyi durumda bulunmasının ve ekonomik özgürlüğün ekonomi alanındaki hak ve

özgürlükleri dikkate almasının bu pozitif etkinin nedeni olarak gösterilebilir. Türkiye’de 1971, 1980 ve 1997 yıllarında yaşanan askeri müdahalelerin, ekonomik özgürlükle birlikte ekonomik performans üzerindeki etkisi incelendiğinde de ekonomik özgürlüğün ekonomik performans üzerindeki pozitif etkisi görülmektedir. Bu pozitif etkinin askeri müdahalelerin olduğu yıllarda dahi değişmemesinin nedeni askeri yönetimlerin ekonomi özgürlükler alanında sınırlamalara gitmemeleri olarak görülmektedir. Bu sonuçlar ışığında, ekonomik özgürlüğün ekonomik performans üzerinde pozitif bir etkisinin bulunduğu bahsedilebilir (Beşkaya ve Manan, 2009: 73).

Türkiye’nin 1971, 1980 ve 1997 yıllarında yaşadığı askeri müdahalelerin demokrasi üzerinden, ekonomik performanstaki etkisi incelendiğinde ise, bu ilişkinin negatif yönlü olduğu söylenebilir. Askeri müdahalelerin, kurumsal yapılarda meydana getirdiği etkiler ile ekonomik performans üzerinde olumsuz etkisi olduğu görülmektedir. Askeri darbelerin olduğu dönemlerde, bireysel hak ve özgürlüklerin askıya alındığı düşüncesinden hareketle, demokrasi yönünden en kötü durumun yaşandığı bir gerçektir. Bu nedenle, askeri darbelerin olduğu dönemlerdeki demokrasi konusunda alınan kötü sonuçların, ekonomik performansa olumsuz etkisi olduğu görüşü ifade edilebilir. Bu bakış açısıyla askeri darbelerin yaşanmasının, ekonomik performansa olumsuz katkısının olacağı söylenebilir (Beşkaya ve Manan, 2009: 73).

Demokratik yönetim sistemleri ile uzun dönem ekonomik performans arasındaki ilişkiyi araştıran Persson, demokratik yönetim biçimlerinin uzun dönem ekonomik performansı özendiren sosyal altyapının oluşmasına, önemli ama farklılaşan düzeyde katkıları olduğu sonucuna ulaşmıştır. Sosyal altyapı; fiziki ve beşeri sermayeyi özendiren mülkiyet haklarının korunduğu düzenleyici bir çevrenin tasarımı ile etkin kaynak tahsisini özendiren serbest ticaret rejimini içerir. Persson’a göre, başkanlık demokrasisine göre parlamenter demokrasinin, çoğunluk demokrasisine göre nispi temsile dayalı demokrasinin (proportional democracy) ve geçici demokrasiye göre de sürekli demokrasinin, büyümeyi özendiren sosyal altyapının oluşmasına ve benimsenmesine katkısı daha fazladır (Doğan, 2005).

Sanayileşmiş ülkelerde formel demokrasiye ulaşıldığında bile bunun yüksek nitelikte bir demokrasi olmadığını belirtilmektedir. Çünkü oy verme hakkı, ırka, cinsiyete ve mülkiyete dayalı kısıtlamalarla karşı karşıya kalmıştır. Günümüzün

sanayileşmiş ülkeleri genel oy hakkı, gizli oylama gibi demokrasinin en basit formlarına bile, uzun yıllar süren siyasi kampanyalardan (örneğin kadınların veya siyahların oy hakkı için) veya seçim sistemi reformlarından sonra ulaşmışlardır. Bu durumda dahi uygulamada seçim sahtekârlıkları, oy satın alma ve şiddet gibi sorunlar oldukça yaygındı. Otokratik rejimlerin demokratik rejimlere kıyasla ekonomik gelişmeyi/büyümeyi daha olumlu etkileyeceğini savunan araştırmalara göre ise, demokratik ülkelerde sendikalar ve yoksullar tarafından daha fazla cari tüketim için baskı olacaktır ve dolayısıyla bu baskının yatırımları düşürücü etkisi olacağı için büyüme olumsuz etkilenecektir. Bu görüşe göre, otokratik rejimler hem cari tüketimi kolaylıkla sınırlayabilir hem de tasarrufların artması için kolayca baskı yapabilir. Ayrıca, diktatörlerin politika belirlemede çok daha bağımsız olmaları, ulusun ekonomik gelişme önceliklerinin daha iyi görülebilmesine yol açarak ekonomik gelişmeyi hızlandırabilir. Dolayısıyla, otokratik rejimler hem daha verimli yatırım yapabilir hem de lobicilik faaliyetleri olmadığından genel olarak daha etkin olabilir. Gerçekten de, Doğu Asya ekonomileri mucizevî gelişmeyi gerçekleştirdikleri yıllarda demokratik yönetimlere sahip değillerdi (Doğan, 2005: 7).

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE ORDU- SİVİL İLİŞKİSİ VE SİYASAL İSLAM

2.1.TÜRKİYE'DE ASKER-SİVİL İLİŞKİSİ

Ordunun siyasete etkisi, ölçülmesi zor bir kavramdır. Ancak bazı araştırmacılar, derecelendirmeseler de, bunu ölçebilmek için bazı göstergeler belirlemişlerdir. Örneğin Samuel Huntington subayların etkisinin ölçülebileceği dört göstergeden bahseder. Bunlar; subayların grup davranışındaki birliktelik, yetkilerine verilen ekonomik ve insani kaynaklar, diğer gruplara hiyerarşik olarak girmeleri ve subayların popülaritesi. Bütün bu faktörler siyaset ile ordu kurumu arasındaki ilişkinin görünümünü belirleyen etkenlerdir. Ordu ile siyaset yapısı arasındaki ilişki de genellikle savunma bakanlıkları aracılığıyla şekillenir (Demir, 2010: 52).

2.1.1. Osmanlı Devletinde Ordu-Sivil İlişkisi

Osmanlı Devleti'nin çözülüş sürecine girmesiyle birlikte ordunun önceki dönemlerden farklı olarak toprakları koruma ve padişahın bu topraklara hükmetmesinde anahtar rol oynama işlevini yitirdiği bilinmektedir. Zayıflayan siyaset otoritesine koşut olarak, orduda siyasallaşmanın vücut bulduğu ve klasik dönemde padişahın otoritesine tabi olan ordunun bu konumundan sıyrıldığı söylenebilir. Bu bağlamda yeniçerilerin eylemlerine işaret etmek klasik dönemdeki ordu-siyaset ilişkisinin seyrinin önemli ölçüde değiştiğini göstermesi bakımından önemlidir. Yönetime muhalefetin yoğunlaştığı yıllarda, yeniçeri saflarındaki isyanlar padişahların tahttan indirilmesine, hatta ölümüne yol açmıştır (Burak, 2011: 47).

18. yüzyıldan itibaren devletin bürokratik ve askeri sistemi bozulmaya başlamış, alınan üst üste yenilgilerle ilk akla gelen orduda yapılacak değişiklik olmuştur. Avrupa üretim biçiminde değişiklikler yaparak ilerlerken, Osmanlı İmparatorluğu Avrupa'yı yakalamak için toplumsal düzende değişiklikler yerine orduda ıslahat yapmaya başlamıştır. II. Mahmut Avrupa tarzı eğitim ve düşünceye sahip yeni bir bürokrasi sınıfı yaratmak için büyük çabalar harcamıştır. II. Mahmut İmparatorluk Kara Harp Okulunu ve orduya doktor ve eczacı yetiştirmek için imparatorluk Tıp Akademisini kurmuştur.

Avrupalı subaylar, mühendisler ve öğretmenler gözetiminde çağdaş bilim, teknik ve kültürel eğitimle yeni bir subay kuşağı yetiştirilmek amaçlanmaktaydı (Bostancı, 2010).

II. Abdülhamit Dönemi'nde ordunun, hem teşkilat yapısı bakımından hem de teknik donanım bakımından çağdaş bir görünüm kazanmasıyla yönetime dolaylı da olsa özellikle ordu saflarından muhalefet güçlenmiştir. Alaylıların yönetimce kayırılması muhalefeti daha da görünür hale getirmeye başlamıştır. Askerler arasında terfi yolsuzlukları gibi şikâyetlerin artması ve bunların giderek rejime duyulan güvensizlikle çakışması, Osmanlı ordusunu aktif politikanın içine sürükleyen çok önemli bir unsur olarak görülmektedir. Ayrıca yeni okullardaki pozitivist eğitim tarzı askeri öğrencileri adeta harekete geçmeye sevk etmekteydi. İstibdat rejimine hoşnutsuzluklarını perçinleyen bu eğitim tarzı ile askerler, kendilerini değişimin öncüleri olarak görmeye başlamışlardı (Burak, 2011: 48).

Böylece güçlenen askerler ve askeri okul öğrencileri siyasette giderek daha fazla rol oynamaya başlamışlardır. Özellikle Abdülhamit'in baskıcı ve otoriter yönetimine karşı çıkmak üzere gizli olarak örgütlenmeye başlamışlardır. Bu örgütlerin içinde etkili ve başarılı olanı, Jön Türklerin kurmuş olduğu İttihat ve Terakki Cemiyeti'dir. Bu cemiyet gücünü, özellikle genç askerler ve askeri okul öğrencilerinden almaktaydı. Abdülhamit'in baskıcı ve otoriter yönetimine karşı ilk eylem Manastır'da başlamıştır. Abdülhamit bu hareketleri bastırmada etkili olamamış ve sonuç olarak 1908 yılında II. Meşrutiyeti ilan etmek zorunda kalmıştır. II. Meşrutiyet ise 1908 ve 1918 yıllarını kapsamaktadır. Bu dönemle birlikte, birçok askeri ve sivil devlet görevlisi, bürokratlar ve çeşitli profesyonel meslek gruplarından bireyler, tarihte ilk kez Türk siyasi elitleri arasında yer almış ve Türk siyasi hayatında etkili olmaya başlamıştır (Bostancı, 2010).

Türkiye'de Ordunun sürekli siyasetin içinde olması geleneğini başlatan bir harekette Kurmay Albay Enver Bey'in 1913'te 200 İttihat ve Terakki taraftarıyla Babıali'yi basması, Sadrazam Kamil Paşa'dan istifasını alarak, Padişah'a zorla Mahmut Şevket Paşa'yı Sadrazam, Harbiye Nazırı ve Başkumandan vekili tayin eden fermanı imzalatmasıdır. Bu tarihimizin ilk askeri müdahalesi olarak gösterilmektedir ve siyasal etkisi yıllarca sürmüştür. Cumhuriyetin kuruluş aşamasında ve daha sonraki dönemde de bu politikanın etkin olarak süreceği görülecektir (Bostancı, 2010).

2.1.2. Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Ordu-Sivil İlişkisi

Türkiye Cumhuriyeti, Batı demokrasileri gibi endüstrileşme sonucunda değil, bir bağımsızlık savaşı sonucunda kurulmuş bir devlettir. Dolayısıyla tarihsel köklerinde ve geleneğinde endüstrileşme değil tersine tepeden inme ideolojik devrimcilik ve onun ardındaki asker gücü vardır. Türkiye Cumhuriyeti tarihi, kahramanlıkların, özverinin ve inancın tarihi olarak tüm dünyada ilgi ile karşılanan bir tarih olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu “görekemli” tarihte, en göze çarpan ve kahramanlıkların büyük bir bölümünü üzerine almış bulunan ordu kurumu karşımıza çıkmaktadır. Ordu, Osmanlı İmparatorluğu'ndan günümüze değin sistem içerisindeki yerini, en üst düzeyde, almıştır. Ordu Osmanlı'dan başlayarak ele alındığında her daim diğer kurumlar içerisinde gerek yetkileri gerekse nüfuz olarak üst sıralarda yer almıştır ve bugün hala bu durumu korumak için çaba sarf etmektedir (Bükrücü, 2011: 1).

Kurtuluş savaşının ardından Türkiye'de yeni bir devlet kurulurken Batı'nın devlet anlayışı, siyasal rejimi örnek olarak alınmıştır. Batı'nın üst yapısı Yeni kurulan Türk devletine aktarılmıştır. Ancak her ne kadar bu üst yapıyı aktarmak kolay görünse de Türkiye'de, batıdaki gibi bu sistemi omuzlayacak bir burjuva sınıfının mevcut olmayışı sorunları da beraberinde getirmiştir. Ülkede bu sistemin gelişmesini sağlayan böyle bir sınıfın olmayışı neticesinde, bu görevi en düzenli ve sistemli kurum olan ordu üstlenmek durumunda kalmıştır. Batıdaki demokrasiyi kuran sermaye ve işçi sınıflarının görevini askerler üstlenmişler ve sisteme tehdit olarak görülen unsurları etkisizleştirerek, bu misyonu kutsal bir görev olarak üstlenmişlerdir (Özgan, 2008: 8).

Ordu, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasında önemli bir yere sahip olduğundan ötürüdür ki var olan ve korumak için her daim çaba sarf ettiği nüfuzunu siyaset içerisinde de gösterme çabası içerisinde olmuştur. Buda aslında Osmanlı'dan gelen bir gelenektir, denilebilir. Osmanlı'da ordunun yeri o kadar büyüktü ki iktidarı ele geçirecek ya da en azından derinden etkileyebilecek güce sahipti. Ekonomik bağlamda da çok güçlülerdi, özellikle her zaferden sonra dağıtılan cülus bahşişi Osmanlı ekonomisinin çöküşünü tetikleyen önemli unsurlardan biri olmuştur (Bükrücü, 2011: 2). Osmanlı'dan gelen gelenekler neticesinde askeri otorite sivil otoriteye tabi olmamıştır. Cumhuriyet döneminde reform girişimlerinin en büyük destekçisi yine ordu olmuştur. Bu durum ordunun siyaset içindeki ağırlığını arttırıcı bir etki yaratmakta

önemlidir. Cumhuriyet'in ilanından sonra ordu ile siyasetin ayrılmasını sağlamaya yönelik bazı girişimler de olmuştur. Örneğin, cumhuriyetin ilanı, halifeliğin kaldırılması ve 1924 Anayasası'nın kabulü sonrasında ortaya çıkan sürtüşmelerin devam ettiği bir sırada M. Kemal Paşa muhalefeti yakından takip ettiği için ordu ile siyasetin birbirinden ayrılmasını sağlamaya çalışmıştır (Bostancı, 2011). Verilen gayretler sonucu her ne kadar ordu kurumu sistemden uzaklaştırılmak istense de bu kuruma duyulan ihtiyaç sonucunda farklı adlarda ve farklı şartlarda tekrar tekrar sisteme entegre edilmiştir. Mustafa Kemal'in ideali ordunun etkinliğini siyaset üzerinden çekmekti. Atatürk her ne kadar ordu ile siyaseti birbirinden ayırmak istemişse de militarist kökenle kurulmuş bir devlet de bu durum görüldüğü ölçüde kolay olmamıştır (Bükrücü, 2011: 2).

Askerin ve siyasetin birbirinden ayrılmasını istediği görüşlerini Mustafa Kemal Cumhuriyet'in ilk yıllarında şöyle belirtmiştir (Özgan, 2008: 9);

“Efendiler, Kumandanlar askerlik vazifesini ve icabatını düşünürken ve tatbik ederken, siyasi mülahazaların tesirinde bulunmaktan kaçınmalıdır. Siyasi cihetin icabatını düşünen başka vazifedarlar olduğunu unutmamalıdır. Memleketin genel hayatında orduyu siyasetten tecrit etmek ilkesi Cumhuriyetin daima sözünü ettiği bir esas noktadır”.

1924 Anayasasına göre askerler aynı anda milletvekili de olabildiklerinden savaş sonrasında birçok komutan aynı zamanda milletvekili olarak mecliste bulunmaktadır. Mustafa Kemal bu durumda olanlardan askeri görevlerini bırakmalarını ve milletvekilliğinden ayrılmamalarını ya da milletvekilliğini bırakıp askeri görevlerini devam ettirmelerini istemiştir. Buradan hareketle M. Kemal'in siyaset yapmakta olan komutanları ordudan ayrılmaya zorlayarak ordunun muhtemel darbelerin yuvası olma özelliğini ortadan kaldırmak istediği ileri sürülebilir. Ancak ilk olarak padişahlığın kaldırılmasını öneren ve sonra tadil edilerek kanunlaşan tasarının meclis komisyonunda görüşülmesi sırasında Mustafa Kemal'in “burada toplananlar, Meclis ve herkes sorunu doğal bulursa, sanırım ki uygun olur. Yoksa yine gerçek, yöntemine göre saptanacaktır; ama belki bir takım kafalar kesilecektir” sözleri güvenilen gücün ordu olduğunu göstermekte, sorun bu şekilde halledilmeye çalışılmaktadır. Ordunun gelecek darbelerin yeri olması özelliği askeri siyasetten ayırarak önlenmeye çalışılmış olmakla beraber aynı zamanda muhalif kanal siyasi sahneye çekilmek istenmiştir. Bunun ilk örneği de Terakki Perver Cumhuriyet Fırkasıdır (Özgan, 2008: 10).

TPCF kurulduktan kısa bir süre sonra yeniliklere karşı duruşun bir simgesi haline gelmekten kendini koruyamamış ve karşı görüşün odağı haline gelmiştir. 1930'da Mustafa Kemal'in teşviki ile Fethi Bey tarafından kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkasının da gerici ve tutucular tarafından odak haline getirilmesi ve aynı yıl içinde liderlerinin partiyi kapatma kararı almaları ile Türkiye 1945 yılına kadar tek parti iktidarını sürdüren Cumhuriyet Halk Fırkası tarafından yönetilmiştir (Özgan, 2008: 11).

Atatürk'ün ölümünden sonra, İnönü'nün Cumhurbaşkanı olmasıyla ordunun üst kademesi ile siyasal iktidar arasına mesafe konulmuştur. 1944'te Fevzi Çakmak'ın emekliliği İnönü tarafından sağlanmıştır. Çakmak sonrası Genelkurmay Başkanlığı'nın Savunma Bakanlığı'na karşı sorumlu hale getirilmesiyle birlikte ordunun özerkliğini sınırlama yönünde bir girişim olmuştu ki bu daha sonra geçilecek liberal demokratik sistem için de olmazsa olmaz bir şarttı, zira demokratik bir sistemde askerler meşru hükümetin üzerinde yer alamazlar. İnönü Dönemi'nde ordu - siyaset ilişkilerinin önemli bir unsuru da devrimler özelinde ele alınabilir. Özellikle 1939 – 1944 yılları arasında, TSK Kemalist Devrim'in koruyuculuğu işlevini üstlenmişti (Burak, 2011: 50).

1950'ye kadar Türk siyasal hayatında başat güç olan ordu bundan sonra, tek parti döneminin ortaya çıkardığı işlevleri de yüklenmiştir. Çok partili siyasete geçiş, sadece Türkiye'nin iç dinamiklerine bağlı olarak gelişmemiştir. Tam tersine Soğuk Savaş Türkiye'deki çok partili düzen ile çakışmış ve dış dinamikler de en az iç dinamikler kadar belirleyici rol alarak Türkiye'nin yazgısını etkilemiştir. İlk olarak 18 Temmuz 1945'de Milli Kalkınma Partisinin ve hemen ardından 7 Ocak 1946'da Demokrat Partinin kurulması ile Türkiye çok partili sisteme geçme fırsatını yakalamıştır. Demokrat Parti ilk başarısını 14 Mayıs 1950'de kazanarak meclisteki 487 üyelikten 408'ini almış ve tek başına iktidar olmuş, Adnan Menderes de Başbakan olarak hükümeti kurmakla görevlendirilmiştir. Bu parti 10 yıl süreyle iktidarda kalmış, Türkiye Cumhuriyeti siyasal hayatındaki ilk askeri müdahale de bu iktidar zamanında gerçekleştirilmiştir ve demokratik yönetime geçme şansı elden geçirilmiştir (Özgan, 2008: 11).

Eklemek gerekirse, İkinci Dünya Savaşı yıllarında Silahlı Kuvvetler genel itibariyle tarafsız bir strateji izlemiş ve savaşa katılmamıştır. Politik bağlamda ise, ordu içerisinde bu yıllardan itibaren ve özellikle 1950'lerle birlikte gizli örgütlenmeler

(komita faaliyetleri) vücut bulmuştur. Albay Alparslan Türkeş (1960 Hareketi'nin öncülerinden bir isim), bizzat ordu içindeki faaliyetleri doğrular nitelikte bilgiler vererek bu dönemde askerlerin siyasileştiğini belirtmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası, liberal demokrasi zafer kazanmıştı ve yeniden yapılanan dünya siyasetinde, Türkiye de Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana yüzünü batıya döndüğünden demokratik bir sistemi benimsemeliydi, zira batıya eklememesi için bu şarttı. 1946'da CHP içindeki kimi muhalifler tarafından kurulan DP, bu sebeple İnönü'nün de desteğiyle politik arenada yerini almış oldu. Tabanı itibariyle tek parti yönetiminden mutsuz geniş bir halk kitlesine sahip olan DP, 1950'de iktidara geldi. 1954 seçimleriyle de gücünü perçinleyen bu parti, 1950'lerin ortasından itibaren mali sebepler ve kimi otoriter eğilimleri ve eylemleri sebebiyle politika üretmez bir hale geldi. 27 Mayıs'a götüren nedenler arasında DP'nin baskıcı bir rejim kurma girişimleri ve buna karşı giderek güçlenen muhalefet ve gençlik hareketinin önemli rol oynadığını söyleyebiliriz. 1953 sonrası siyasal haklara ve muhalefete kısıtlamalar getirildiği bilinmektedir (Burak, 2011: 51-52).

Türkiye, kuruluşundan bu güne dört büyük müdahale ile demokratikleşme sürecine ara vermiş daha doğru bir ifadeyle vermek zorunda kalmış bir devlettir. 1960 askeri darbesi, 1971 muhtırası, günümüzde hala etkisini sürdüren 1980 askeri darbesi ve Post-modern darbe olarak nitelendiren 28 Şubat 1997 sürecini demokrasi kesintilerinin içerisinde ele alabiliriz. Bu darbeler alt kısımlarda daha ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır. Türk toplumu aslında askerin siyasetteki varlığını özümsemiş bir toplumdur. Ancak demokratik sistemlerde ordu Türkiye'deki kadar siyaset içerisinde yer almamaktadır. Burada unutulmaması gereken husus; hiç bir demokratik sistemde sürece bu derece direkt müdahaleler halk tarafından kabul görmemektedir. Ordu kendini siyasi sistemin güvenlik kısmında yer alan bir kurum olarak görmemekte, aksine kendini sistemin tamamı olarak görmektedir. Bu da iktidarda olan siyasi otorite ile sorunlar yaşamasına yol açmaktadır. Yani ordu ile siyaset arasında birbirini olumlu biçimde etkileyecek gelişmelerden söz etmek pek de olası değildir. Çünkü göze çarpan nokta aralarında iktidar mücadelesinin var olmasıdır. Hal böyle iken çatışma ortamının doğmaması olasılık dışı olmaktadır (Bükrücü, 2011: 2).

Kısacası savaşlar ve mücadeleler sonucu kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti, bu mücadelelerin vermiş olduğu izlenim sonucu askeri bir toplum olarak görülmektedir.

Bağımsızlığını, dünyadaki birçok devlette yapıldığı gibi, askeri mücadeleler ve savaşlar ile kazanmış olan Türkiye bu nedenden ötürü askeri kimliğini sanki bir mirasmışçasına korumak istemiştir (Bükrücü, 2011: 6).

2.1.3. Silahlı Kuvvetlerin Yönetime İlk Müdahalesi 27 Mayıs 1960

27 Mayıs müdahalesi, hazırlıkları bir kaç subay tarafından 1954 yılından itibaren sürdürülen, ilk hedefi ordunun koşullarını iyileştirmek iken, daha sonra hükümeti devirmeye yönelik hiyerarşi dışı bir müdahaledir. 27 Mayıs darbesi hiyerarşi dışı bir müdahale olması hasebiyle, askeri kurumsal işleyişi ve disiplini zedeleyen birçok sonuca yol açmıştır. Öncelikle askeri, siyasal düzene müdahale etme ihtimali ve imkânı ile tanıştırmıştır. Hiyerarşi dışı bir örgütlenme olarak siyasal sisteme müdahale etmiş olması dolayısıyla, kendisinden sonra birçok darbe teşebbüsünü harekete geçirmiştir (Ete, 2010: 136).

1950 yılında iktidara gelen DP, ilk iktidar döneminde öncelikle vaat ettiği konular üzerinde çalışmalar yapmıştır. Arapça ezan yasağı kaldırılmış, genel af yasası çıkarılmıştır. Bu dönemde, Kore'ye 4500 kişilik bir tugayın gönderilmesi, 1952'de NATO üyeliği ve Türkiye'nin öncülüğünde Balkan Paktı'nın kurulması gibi gelişmeler dış politika da ön plana çıkmaktadır. DP iktidarının ilk yıllarında başarı daha çok, iklim şartlarının da elverişli gittiği göz önünde bulundurulacak olursa, tarım alanında görülmüştür. Ekonomideki bu büyüme ve dış politikadaki hareketlilik sandığa da yansımış ve DP'yi % 56'lık bir oy oranı ile ikinci kez iktidara taşımıştır. DP iktidarının tarım dışında iktisadi alandaki teşebbüsleri ile milli gelirin %15 oranında artması, yol ve köprü inşaatlarına önem verilmesi, başarısının arkasındaki önemli etkenlerdir. Köylünün yaşayışını büyük ölçüde değiştiren şeker, çimento ve dokuma alanında büyük ilerlemeler kaydedilmiştir. Bütün bu gelişmeler özellikle köylü ve tarım kesimi arasında DP'ye gönülden bağlı bir kitle yaratmıştır ki bu bağlılık gelecek yıllarda AP'yi de iktidara taşımıştır. Bütün bunların yanı sıra DP bürokrasi baskısına son veren parti olarak tanınmıştır. Bütün bu gelişmeler DP'nin popülerliğini arttırmakla birlikte aslında sonraki yıllarda su yüzüne çıkacak bir takım olumsuzlukların emareleri de bu dönem de görülmeye başlamıştır. 1954-1957 arasındaki dönemde ekonomik sıkıntılar baş gösterirken DP'nin uygulamaları da sertleşmeye başlamıştır. Meclis içinde büyük

çoğunluğa ulaşan iktidarın elde ettiği bu güç adeta bir zaaf haline dönüşmüştür. Hiçbir eleştiriye tahammül edemez hale gelen DP iktidarı sırasında muhalif gazeteciler tutuklanırken parti içinde de hoşnutsuzluklar baş göstermiştir. Muhalif milletvekillerinin ihraçları gündeme gelmiş, istifalar birbirini izlemiştir. Bu huzursuzlukların baş göstermesinde ekonomik sıkıntılar kadar dış politika da ortaya çıkan sorunlarda etkili olmuştur (Bulut, 2009: 73-79).

27 Mayıs darbesine giden süreçte en sorunlu alan hiç kuşku yok ki iktidar-muhalefet ilişkilerinde ortaya çıkmış ve bu ilişkilerin seyri darbe sürecine ciddi bir katkı sağlamıştır. DP iktidara gelmeden önce, yani muhalefette iken CHP'nin izlediği muhalefeti yok sayıcı, sindirici, gelişmesini önleyici ve ona tahammül edilemeyen politikanın bir benzeri DP tarafından CHP ve diğer muhalefetteki partilere uygulanmıştır. 10 yıllık DP iktidarının ordu açısından endişe yaratan ilk özelliği, 1954'ten itibaren muhalefet ile gittikçe artan kutuplaşmadır. İktidarın "iktidar", muhalefetin "muhalefet" anlayış ve davranışları genç subayların çoğunda çok partili yaşama ilişkin büyük bir inanç erozyonuna neden olmuştur. İktidarın gittikçe siyasal gücünü artırmasına karşın, muhalefet cephesine karşı demokratik olmayan bazı engelleme ve kısıtlamalarda bulunmaktaydı (Tan, 2008: 219).

İktidar, muhalefet cephesinin etkili bir kanadı olan üniversite ile de ilişkilerini iyi tutamamıştır, aynı zamanda muhalefet cephesinin basın kanadıyla önce iyi ilişkiler geliştirmişken, bir süre sonra bu ilişkinin de bozulduğunu görüyoruz. 1953'den itibaren hükümetin basına karşı belirli önlemler almaya başladığı görülür (Tan, 2008: 230-231).

Askeri darbeyi gerçekleştiren subayların motivasyonu ile darbe sonrasında kurulan siyasal rejim arasındaki fark oldukça büyüktür aslında. Darbe yapmak üzere bir araya gelen cunta üyelerinin başlardaki motivasyonu orduyu ıslah etmek iken, daha sonra ordu ıslahı için hükümetin değiştirilmesinin gerekliliği fark edilerek darbe yapılmıştır. Bu da, darbecilerin asıl motivasyonunun, en azından başlarda, siyasal sistemi yeniden kurgulamaktan öte orduyu ıslah etmek olduğu anlamına gelmektedir. Açıklığa kavuşturulması gereken bir diğer nokta, darbeyi gerçekleştiren subayların darbe gerekçeleri ile darbe sonrasında kurulan siyasal düzen arasındaki açıklıktır. Darbeyi gerçekleştiren subayların müdahale sonrasında verdiği mülakatlar ve hayatlarının son dönemlerinde yayınladıkları hatıralardan da anlaşıldığı üzere,

subayların darbe yapma gerekçeleri karmaşıktır ve birbirinden farklılık arz etmektedir. Bu gerekçeler, askeri personelin aldığı ücretin yüksek enflasyon karşısında değer kaybederek geçim güçlüğü vb. ekonomik gerekçelere dayandırıldığı gibi, aynı ekonomi-politik dolayısıyla statüsü yükselen tüccar sınıfı ve taşra esnafı karşısında bürokrasinin (özellikle de askeri bürokrasinin) toplumsal saygınlıklarının zayıflaması gibi sosyal kaygılara da dayanmaktadır. Bu açıklamalarda, komuta kademesinin siyasetin kuklası haline gelerek askeri özerkliklerini kaybetmelerinden duyulan kurumsal hassasiyetlere gönderme yapıldığı gibi Demokrat Parti iktidarının muhalefete tahammülsüzlüğü ile kendisini gösteren baskıcı rejimden de bahsedilmektedir. Geniş bir yelpazeye yayılan bu gerekçelere bakıldığında, gerçekleştirilen müdahalenin askeri ve kişisel öncelikleri, siyasi gerekçelerinden daha fazladır. Ancak darbe sonrasında kurulan siyasal düzene bakıldığında, darbenin, esasında yeni bir siyasal düzen kurgulamak için gerekçe kılındığını ve belki de darbeyi gerçekleştiren subaylardan bağımsız ve onların amaçlarını aşan bir şekilde darbeye bir siyasal restorasyon işlevi yüklendiğini söylemek mümkündür (Ete, 2010: 137-138).

27 Mayıs darbesi koşullarının oluşmasında önemli rol oynayan nedenlerden biri de DP iktidarının izlediği ekonomik ve sosyal politikaların ülke gerçeklerine uymadığı düşüncesidir. Aslında Menderes iktidarının ilk hükümet dönemi başarılı olmuştur. Sanayii özel girişime açan ve tarıma daha fazla kaynak aktaran bir ekonomik program bu dönemde iyi ürün vermişti. Örneğin 1950-1953 yılları arasında milli gelir sabit fiyatlarla %38.9 artmıştı. 1954'ten itibaren ise enflasyon oranı ve ödemeler dengesi açığı hızla büyürken ekonomik büyüme de yavaş yavaş düşmeye başlamıştı. Ekonomik büyüme %13 civarından %4 civarına düştü ve 1955'teki ticaret açığı 1950'dekinin sekiz katına çıktı (Tan, 2008: 239).

Hükümet buna rağmen ithalat ve yatırımlara devam etmiştir. Bunu da dış borçlanma ve Merkez Bankası'nın para basmasıyla karşılamıştır. Sonuçta enflasyon giderek artmış, 1950'de %3 olan enflasyon oranı 1958'de %20'ye çıkmıştır. Bu da daha çok kentlerdeki ücretli, maaşlı ve tüketicileri vurmuştur. Ağustos 1958'hükümet daha fazla dış borca o kadar aşırı gereksinim duyuyordu ki 1955'ten beri direndiği IMF'nin isteklerine razı olmuştur. Türk Lirası'nın değeri düşürülmüş, borçlar için yeni bir ödeme planı yapılmış ve fiyatlar yükseltilmiştir. Türk ekonomisi daralarak, küçülmüş ve sabit ücretlilerin ekonomik durumları kötüleşmişti (Tan, 2008: 240).

Cumhuriyet tarihindeki bu ilk askeri müdahalenin meydana gelmesinde ekonomik ve siyasal temeldeki sebeplerin yanında Cumhuriyet'in asker ve sivil elitlerinin statü ve itibar kaybının bu askeri müdahaleye zemin hazırladığı daha önce değinmiştik. Davut Dursun'a göre, Türk siyasal sisteminde merkez ile kenar (çevre) arasındaki fay hattının karşıt değerler ve ilkeler üzerinden yükselmesi ve her iki kesimin de temsilcilerinin demokratik tutumlara öncelik tanımaması darbeyi beslemiştir. 27 Mayıs'ın önderlerinden Alparslan Türkeş'in kişisel kanaati ise 1960 öncesi subaylık mesleğinin bir mahkûmiyet ve mahrumiyet mesleği haline getirildiğidir. Bu anlamda Türkeş'in, gittikçe artan ekonomik sıkıntının ve kötü siyasal gidişin darbeyi kaçınılmaz kıldığını belirtmesiyle bir bakıma bir asker olarak O'nun gözünde tüm suçun sivil liderlerde olduğu değerlendirilmesine ulaşılabilir (Burak, 2011: 51-52).

Müdahalenin dış destek etkisini de ele alalım. 1950'den sonra ABD doğudaki sınır kapısı olarak Türkiye'ye NATO aracılığı ile büyük yatırımlar yapmıştır. Çünkü soğuk savaş teorisinde Türkiye'nin Rusya karşısında tampon olacak şekilde güçlendirilmesi gerekiyordu. Türkiye'nin tarımı, sanayisi ve genel olarak ekonomik yapısı ABD'nin büyük katkılarıyla beslenmiş ve büyütülmüştür. Ne zamana kadar? DP iktidarının Türkiye'yi, elde ettiği paralarla büyük bir sanayi ülkesi haline getirme çabasına girene kadar. Ne zaman ki Menderes iktidarı “biz sanayi yapmak istiyoruz, sanayimizi geliştirmek istiyoruz, Türkiye'yi kendi kendisine yetecek, kendi ayakları üstünde durabilecek bir sanayi ülkesi haline getirmek istiyoruz” demiştir, o zaman Menderes'le ABD'nin ilişkisi kötüye doğru gitmeye başlamıştır. Çünkü ABD, o dönemdeki IMF raporlarında Türkiye'yi bir tarım ülkesi olarak görmüş ve bir tahıl deposu olacak şekilde ekonomiyle yönetilen bir ülke olarak görmek istenmiştir. O dönemde Adnan Menderes, “Amerika bize istediğimiz desteği sağlamıyorsa, biz de gider Rusya'yla ya da dünyanın başka yerlerindeki dostlarımızla ilişki kurar, onlardan bu destekleri sağlarız ve kendi kafamızdaki modeli bu şekilde ortaya koyarız”, demiştir. Bu ne şekilde ortaya çıkmıştı? 1960'ların öncesinde o dönemin CIA'le çok yakından ilgili meşhur gazetecisi Cyrus Suizberger Türkiye'ye gelmiştir. Türkiye'de “Adnan Menderes iktidarı ateşle oynamaktadır” demiştir. Niye ateşle oynamakta? Çünkü sanayi yapmak istemektedir, çünkü Amerika'nın desteğine ihtiyaç duymadığını belli etmektedir. Cyrus Suizberger 1960 darbesinden önce Türkiye'ye gelmiş ve bu raporları New York Times'da yayımlamıştır (Tan, 2008: 239-246).

Ayrıca Balkan Paktının istenilen sonucu vermemesi, 6-7 Eylül olayları ve Kıbrıs sorununun gündeme gelmesi gibi meseleler DP iktidarını oldukça yıpratmıştır. Dış ticaret rejimi kayıt altına alınmış, ödemeler dengesi açığını kapatmak için ABD’den ek kredi istenmiş, Menderes ekonomik destek bulabilmek için birtakım dış geziler yapmıştır. DP’den ayrılan milletvekilleri ise Hürriyet Partisini oluşturmuşlardır. Parti içindeki anlaşmazlıkların alevlendiği bu dönemde DP’ye yöneltilen en önemli suçlama “demokrasiden uzaklaşmak” olmuştur. DP’nin kurucularından Fuat Köprülünün 1957 seçimleri öncesinde istifa ederek muhalefete destek vermesi ise parti için en büyük darbe olmuştur (Bulut, 2009: 78).

1960 ‘a gelindiğinde ise iktidar ve muhalefet arasındaki gerginlik iyice artmış, muhalefet DP’yi baskı rejimi kurmakla suçlarken, DP iktidarı ise muhalefeti “ihtilal” çığırtkanlığı yapmakla suçlamıştır. Siyasi ortamın giderek gerginleştiği bu dönemde DP meclis grubunun “CHP’nin yasa dışı yöntemlerle siyaset yaptığı ve bazı basın organları tarafından da desteklendiği” iddiası ile on beş kişilik bir soruşturma kurulu oluşturulmasını kararlaştırmıştır. Kurulan Tahkikat Komisyonu siyasi faaliyetlerle beraber kendi çalışmalarıyla ilgili haber ve değerlendirmelere de yasak getirmiştir. 27 Nisan da bu kurulun yetkilerini genişleten yasanın çıkması ile birlikte İstanbul ve Ankara’daki öğrenci olayları hükümetin tutumunu daha da sertleştirmiştir. Sıkıyönetimin ilanına rağmen dinmeyen tepkiler ve ordunun açık bir şekilde ortaya koyduğu hoşnutsuzluğa rağmen iktidarın sorunlara çözüm bulamaması 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi ile neticelenmiştir (Bulut, 2009: 79).

27 Mayıs ile birlikte Milli Birlik Komitesi’nin (MBK) 1 sayılı kararıyla TBMM feshedilirken; TBMM’nin bütün hak ve yetkileri MBK’ye verildi. 27 sayılı tebliğ ile Cemal Gürsel’in Başbakanlığı’nda 3 asker ve 14 sivilden oluşan MBK Hükümeti kurulmuştur. DP kapatılmıştır, Anayasayı ihlalle suçlanan DP, aynı isimle açılmayacaktır. MBK, 13 Ocak 1961 günü siyasi faaliyetleri serbest bırakmıştır. DP’nin kapatılmasından sonra DP’nin oylarına sahip olmak maksadıyla, merkez sağda 11 Şubat 1961’de Ragıp Gümüşpala’nın genel başkanlığında Adalet Partisi, 13 Şubat’ta Ekrem Alican’ın genel başkanlığında Yeni Türkiye Partisi kurulmuştur (Çavuşoğlu, 2009: 166).

Türk Silahlı Kuvvetlerinin ülke yönetimini ele alması ve 1961 Anayasası ile birlikte Türk siyasi hayatı yeni bir dönemece girmiştir. Anayasa yapma yetkisine sahip olan Kurucu Meclise DP yanlısı kişiler alınmamış ve Temsilciler meclisinde de bu görüşün temsilcileri yer almamıştır. On yıl boyunca mecliste ağırlıklı bir oranda temsil edilmiş bir siyasi iradenin anayasa yapma sürecine katılmaması bu anayasanın kabullenilmesini oldukça zorlaştırmıştır. 1980 müdahalesine kadar Türkiye gündeminden anayasa tartışmaları eksik olmamıştır (Bulut, 2009: 73-79).

1960 Müdahalesini gerçekleştiren Darbeci subayların açıklamalarından da anlaşılacağı üzere, darbe sonrasında nasıl bir rejim kurgulayacaklarını bilemeyen darbeciler, CHP döneminin siyasal seçkinlerini (bürokrasi-aydın) göreve davet etmiş ve onlar da ilk iş olarak, CHP'nin muhalefetteyken temel ilkelerini belirlediği anayasal düzeni yeniden inşa etmişlerdir. Ortaya çıkan anayasa, CHP'nin 1959'da İlk Hedefler Beyannamesi ile büyük benzerlikler göstermektedir. Anayasa yazımından sorumlu Kurucu Meclis, büyük oranda, CHP'lilerden ve tek parti döneminde CHP'nin kurduğu elit koalisyonda yer alan zümrelerden oluşmuştur (Ete, 2010: 138).

2.1.4. 12 Mart 1971 Müdahalesi

1961 Anayasası'yla birlikte Silahlı Kuvvetler, anayasal bir kurum olan MGK aracılığıyla Bakanlar Kurulu'na eş düzeyde bir konuma yerleştirilmiştir. Böylece MGK Bakanlar Kurulu ile askeri bürokrasi arasında bağlantı da kuran bir kurum durumuna getirilmiştir. Öte yandan bu yeniden yapılanan sosyal, ekonomik ve siyasal yapının dışında, ordudaki müdahaleci hareketler de hala devam etmekteydi. 22 Şubat 1962'de ve 20 Mayıs 1963'te Talat Aydemir darbe girişimlerinde bulunmuş fakat başarılı olamamıştı. Özellikle 1962 ve 1963 arası dönemde çeşitli komplo hareketleri gözlemlenmektedir. Ancak yeni bir müdahale vuku bulmamıştır. 1963'teki başarısız darbe teşebbüsünden sonra görece bir asker- sivil uzlaşısından söz etmek mümkündür. Genel olarak muhtıra öncesi bu dönem, Türkiye ekonomisinin ve karakterinin çok büyük bir değişim geçirdiği yıllara tekabül etmektedir, zira liberal siyaset dışında, Türkiye'nin 1960'lardan önceki ağırlıklı tarımsal ülke olma niteliği de değişmiştir ve on yılın sonunda güçlü bir sanayi sektörü oluşmuştur. Sermayenin gayrisafi milli hâsılaya katkısı neredeyse tarıminkine eşitlenmiştir, diyebiliriz. Bunu da hızlı bir kentleşme ve

göç olgusu izlemiştir. 12 Mart Muhtırası'nın en önemli sebebi 1969 seçimleri olarak görülebilir. Bu seçimler sol kesimin demokrasiye ve parlamentarizme karşı daha da soğuk olmasına neden olurken askerleri mevcut çerçeveyi korumaya yöneltmiş, böylece 1961 sonrasında birlikte hareket edenler, birbirlerine ters düşmüşlerdir. 1969 sonrası, AP ve diğer sağ partilerin demokratik yollarla iktidardan uzaklaştırılmasının hayli güç olduğu anlaşılınca, sol kesimdeki darbeci eğilimler yoğunluk kazanmıştır ve demokratik gelişmeyi savunanlar, solda oldukça azalmışlardır (Burak, 2011: 56).

12 Mart muhtırası, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde meydana gelen dördüncü, başarılı olmuş ikinci ve emir-komuta zinciri içerisinde yapılmış ilk askeri darbe eylemidir. 12 Mart Muhtırası, 12 Mart 1971 tarihinde; Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç, Kara Kuvvetleri komutanı Faruk Gürler, Deniz Kuvvetleri komutanı Celal Eyiceoğlu ve Hava Kuvvetleri komutanı Muhsin Batur'un imzasıyla Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a bir muhtıra vererek hükümetin istifaya zorlandığı askeri müdahaledir. 15 Ekim 1961 tarihinde seçimleri; Türk siyasal yaşamında uzun süre devam edecek olan koalisyon hükümetlerinin başlangıcını oluşturmaktadır. Seçim sisteminin değişmiş olması nedeniyle, tek başına hiçbir partinin iktidar olması mümkün olmayınca 1961 yılında AP %34,8 ve CHP %36,7 oy alarak koalisyon hükümeti kurulmuştur. 26 Ekim'de yeni Meclis, Cemal Gürsel'i Cumhurbaşkanı olarak seçmiştir. Gürsel, İsmet İnönü'yü başbakanlıkla görevlendirmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi ile Adalet Partisi ortak hükümeti 20 Kasım'da kurulmuştur. 20 Kasım 1961'de kurulan CHP ve AP koalisyonu, eski DP'lilerin bağışlanması ve iki parti arasındaki toplumsal ve ekonomik anlaşmazlıklar nedeniyle daha bir yılı tamamlamadan 30 Mayıs 1962 tarihinde bozulmuştu (politika dergisi.com).

27 Mayıs darbesinden sonra yapılan 1961, 1965, 1969, 1973, 1977 seçimlerinden sadece 1965 ve 1969 seçimlerinde tek parti iktidarı söz konusu olmuştur (meclis araştırma raporu: 386). 1965 seçimleri milli bakiye sistemine göre yapılmıştır. Amaç küçük partilerinde parlamentoda temsilini olanaklı kılmaktır. Seçmenlerinden bir kısmının sola yöneldiği CHP, dönemde 'ortanın solu' olduğu belirten ancak her hangi sol temelli ekonomi anlayışının aslında yer almadığı bir tutum içine gitmiş ve halk tarafından komünistlik ile suçlanmıştır. 1965 seçimlerinde AP tek başına iktidara gelmiştir. Bu seçimin diğer bir özelliği ise Türk Solunun TBMM de yer alması idi.

Şimdiye kadar illegal yollarla örgütlenmek zorunda kalan TİP, artık meşru yollarla parlamentoda kendini ifade etme hakkı kazanmıştı (meclis araştırma raporu: 386-387).

1968 yılında seçimlerin yenilenmesi kararı alınmıştır. Ancak bu seçim dönemi oldukça gergin ve kanlı geçmiştir. Çıkan olaylarda 15 kişi ölmüş, çok sayıda kişi yaralanmıştır. Isparta Şarkikaraağaç'ta AP ve CHP'liler arasında meydan kavgası çıkmıştır. Zaten kavgaların çoğu AP ve CHP'li seçmenler tarafından çıkarılmakta idi. 1969 seçimlerinin katılım oranı %64.35 olarak kayıtlara geçmiştir. Barajsız d'Hondt sistemi uygulanmıştır. Türk solu ağır bir yenilgiye uğramıştır ve AP tek başına sandıktan çıkmıştır (meclis araştırma raporu: 389).

1969 seçimlerinde AP'nin sandalye sayısı artış göstermiştir. Meclise 13 tane bağımsız milletvekili girmiştir bunlardan biri de Necmettin Erbakan'dır. 1970 yılında Necmettin Erbakan Milli Nizam Partisi'ni kurmuştur. 1969 seçimleri sol açısından tam bir başarısızlık olmuştur denilebilir. Seçimleri AP'nin tekrar tek başına kazanması parlamento dışında muhalefeti arttırmıştır. Öğrenci grupları okul içinde ve dışında patlamaya hazır bir bomba görünümü kazanmıştır. Asıl ilginç olay AP'nin iktidar olmasını izleyen 100.günde yaşanmıştır. AP iktidar olduktan 100 gün sonra kendi içindeki 41 milletvekilinin 1970 bütçesinin onaylanması esnasında CHP ile hareket ederek olumsuz oy vermesi sonucunda istifaya zorlanmıştır. Bu durum Türk siyasal hayatında ilk kez görülen bir olaydır. Tüm bu gerginlik, üniversite olayları, ülke genelinde süren boykotlar eşliğinde 3. Demirel Hükümeti kurulmuştur. Ancak ülke içi karışıklıklar nedeniyle 1 yıl sonra muhtıra ile bitecek bir dönem ülkeyi beklemektedir (meclis araştırma raporu: 390).

12 Mart muhtırası için üç ögenin bir araya geldiği söylenebilir. Birincisi, Demirel'in iktidarını yitirdiğine ve hükümetin bozulan kamu düzeninin ve siyasi terörizmdeki artışın üstesinden gelemeyeceğine üst düzey komutanların inanmasıydı. İkincisi, birçok subayın, hükümetin kabahati olarak gördükleri şeylerin sorumluluğunu yüklenmeye isteksiz olduğunu düşünmesiydi. Birçok subay, ancak 27 Mayıs darbesini esinleyen toplumsal ve ekonomik reformizmin gerçekten uygulamaya konulması halinde huzursuzluğun temel nedenlerinin ortadan kaldırılabilceğini düşünmekteydi. Üçüncüsü, silahlı kuvvetler içinde, liberal demokratik bir sistemde gerçek hiçbir ilerlemenin sağlanamayacağı sonucuna varan kimi grupların varlığıydı. 1960-

1961'inradikalleri gibi bunlar da, Türkiye'yi daha eşitlikçi, daha bağımsız ve daha "modern" yapacağına inandıkları otoriter bir rejimin kurulmasını savunmaktaydılar. Daha önce olduğu gibi, üst düzey komutanların büyük çoğunluğu bu düşüncüyü desteklememiş; fakat radikallerin yönetimi devralmasını önleme gayreti içine girmişlerdir ve salt önlerini kesmek için olsa bile, kimi önlemler almaları gerektiği kanaatine varmışlardır (Tan, 2008: 337).

1971 yılıyla birlikte olaylar değişik boyutlar kazanarak tırmanmıştır. Banka soymalar ve yabancı misyon adamlarını kaçırap fidye isteme veya öldürme olayları hız kazanmıştır. Bu olaylar hız kazanırken iki örgütün ismi ön plana çıkmaktaydı. Bunlar; Türkiye Halk Kurtuluşu Ordusu (THKO) ve Devrimci Gençlik (DEV-GEÇN)'ti. Diğer taraftan, iki süper devletin kozlarını Orta Doğu'da paylaşmaya başlamaları, Türkiye bakımından yeni sorunlara neden olmuş ve bu mücadelede Türkiye'nin şu ya da bu şekilde kullanılması konuşulur olmaya başlamıştı. Geçmişe oranla Türkiye'nin daha az bağımlı bir dış politika izlemesi, bu dönemde ABD'nin Türkiye'ye karşı "kırgınlık" belirtileri göstermesine neden olmuştur. Ayrıca 12 Mart Muhtırası'nın altında imzası bulunan dört generalden biri olan HKK Muhsin Batur'un muhtıranın hemen öncesinde yanına karargâhtan kimseyi almadan ABD'ye yapmış olduğu ziyaret kafalarda soru işareti oluşturmuştur. 12 Mart 1971 öncesinde ABD'nin Türkiye'den haşhaş ekiminin yasaklamasını istemesi, bunu Demirel hükümetince ilke olarak reddedilmesi, ancak 12 Mart yönetiminin bu isteği kabul etmesi de dikkatten kaçmamıştır. İlginçtir ki, haşhaş ekimi yasağı, o yıllarda her konuda birbirine ters düşen Demirel ve Ecevit'in üzerinde görüş birliğine vardıkları ender konulardan biridir. Ve her ikisi de haşhaş ile 12 Mart arasında bağlantı kurarak müdahalenin ABD ile bağlantısını doğrulamaktadırlar. Bu konuda Ecevit şu açıklamayı yapmıştır; "Gerek CHP Genel Sekreteri olarak gerek daha sonra Genel Başkanı olduğum dönemde ABD'den karşılaştığım ilk baskı haşhaş ekimi konusunda olmuştur. Müdahaleden sonra 1974'te MSP ile hükümet kurunca haşhaş ekimi yasağını kaldırdık. Ama Amerika'dan çok büyük baskılar ve tehditler aldık..." Ecevit bu arada önemli bir gerçeği de açıklıyor: "Pek çok kimse ambargo kararının Kıbrıs Barış Harekâtı üzerine çıktığını zanneder. Oysa bu karar harekâttan 20 gün kadar önce ABD Senatosundan çıkmıştı. Aynı dönemde ABD'de Başkan Nixon'ın gerek Watergate skandalı gerekse Vietnam savaşında tırmanışa geçen baskılar dolayısıyla zor durumda kalmıştı. Başkanlık seçimi yaklaşırken Nixon'a malzeme lazımdı ve

Türkiye’de haşhaş yasağı koymakla Nixson, Amerikan gençliğini korudu diye kamuoyunu olumlu etkileyeceğini düşünmekteydi. Ancak 12 Mart’tan sonra haşhaş Türkiye’de yasaklanınca ilaç piyasasında oluşan açığı kapatmak için kendi ülkesinde haşhaş üretme kararı almıştır(Tan, 2008: 293-294).

12 Mart aslında 9 Mart’a karşı yapılmıştır denilebilir. 9 Mart darbe teşebbüsü emir komuta zinciri dışında gerçekleşmiş ve başarılı olunamamış bir girişimdir. Bu durum 12 Mart müdahalesine giden süreci hızlandırmıştır. Nitekim 9 Mart 1971 tarihinde planlanan darbe, içlerinde Mahir Kaynak ve Mehmet Eymür’ün de bulunduğu Milli İstihbarat Teşkilatı mensuplarının durumu Genel Kurmay Başkanı Memduh Tağmaç ve 1. Ordu Komutanı Faik Türün’e haber vermesiyle akamete uğratılmıştır. 12 Mart Muhtırası’nı veren Memduh Tağmaç, Orgeneral rütbesindekiler hariç bu 9 Mart 1971 Milli Demokratik Devrimine adı karışan başta Tümgeneral Celil Gürkan olmak üzere tüm subayları re’sen emekliye sevk etmiştir (Kemalist düşünce.com).

12 Mart sonrası “partiler üstü hükümet” modeli benimsenmiştir. Nihat Erim hükümeti kurmakla görevlendirilmiştir. Erim hükümeti toplumun ekonomik ve sosyal yapısının değişimine yönelik birtakım yasa tasarıları hazırlayıp, parlamentoya sunmuş ancak TBMM’nin tepkisiyle karşılaşmıştır. Müdahale sonrası kurulan askeri rejimi askerler ile sivil politikacılar arasında kurulan kararsız bir güç dengesine dayalı bir idare şekli olarak betimlemek mümkün. Askerlerin tarafında ise bu dönemde bölünmeler mevcuttu. Müdahaleye neden olan komutanlar arasındaki bölünme - Batur gibi reformistlerle esas vurguyu kanun ve düzenin gerekliliğine yapan Tağmaç gibi muhafazakârlar arasında olan - bu dönemde meydana gelen ayrı bir gelişmedir. Ara rejimin noktalandığı Mart 1973’teki cumhurbaşkanlığı seçimi ise, asker-sivil ilişkileri açısından sivillerin lehine bir sonuç yaratmıştır. 1961 ve 1965’te Meclis’in, komutanların sunduğu adayları cumhurbaşkanlığı makamına seçtiği bilinmektedir. 1973’te komutanların adayı, muhtırada imzası bulunan ve zamanın Genelkurmay Başkanı olan Faruk Gürler idi, ancak seçim sonunda sivillerin adayı olan Oramiral Fahri Korutürk bu makama hak kazanmış oldu. Bu dönem için TRT’nin adeta Gürler’in seçim bürosu gibi çalışmakta olduğu da dile getirilmiştir (Burak, 2011: 58).

12 Mart müdahalesinin yalnız AP açısından değil, Türk siyasal tarihi açısından da bir kilometre taşı olduğu bilinmektedir. Çünkü bu tarihten itibaren 1961 düzeninin

getirdiği özgürlükler askerler tarafından budanmaya başlamış ve bu süreç 12 Eylül ile sürdürülmüştür. 1971 – 1973 askeri ara rejimi döneminde 1961 Anayasası'nın 55 maddesi değiştirilmiştir. 1971'deki anayasa değişiklikleri paketine AP'nin yanı sıra CHP ve Demokratik Parti grupları da oy vermişlerdir. Ümit Cizre'ye göre, AP, devlet otoritesini kişi hak ve hürriyetleri karşısında güçlendirmeyi amaçlayan bu ara rejime en büyük desteği veren sivil kesimdir (Burak, 2011: 58).

1971 Muhtırasından sonra, 1961 Anayasası üzerinde önemli değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikler genel olarak yürütme organının yetkilerini güçlendirmiş, temel hak ve özgürlüklerin alanını sınırlandırmış, yargının yetkilerine bazı sınırlar getirerek, bu organın etkisi zayıflatılmış ve nihayet, askeri otoritenin sahip olduğu yetkileri güçlendirilerek, bulara yenileri eklenmiştir (Yazıcı, 2009: 87).

2.1.5. 12 Eylül 1980 Müdahalesi

1980'li yılların başlarından itibaren yaygınlığını artırmaya başlamış olan neo-liberal politikalara paralel olarak, devlet yönetimine yönelik askeri müdahaleler, devleti sınırlandıran özelleştirme hareketleri için gerekli zeminin oluşmasına yardımcı olmuştur. Bunun en belirgin kanıtı ise, sermayenin hareket serbestliği için ihtiyacı olan güven ortamını, devletle beraber toplumsal özgürlükleri de kısıtlayan baskıcı rejimler aracılığıyla oluşturmak istenmesi fikridir (Öcal, 2009: 2).

12 Eylül Darbesi, esas itibariyle, 1970'li yıllarda yaşanan birikim rejimi krizinin ve sınıflar mücadelesinin bir sonucu olarak görülebilir. Aslında bu darbenin kökenleri, 1960'lı yılların sonuna kadar uzanmakta ve genel olarak kabul edildiği üzere, 1971 darbesi de, bu bağlamda, 12 Eylül'ün başarısız bir provasası olarak değerlendirilmektedir. 1960'ların sonlarına kadar ithal ikameci birikim rejiminin başarılı bir şekilde gelişip/genişlemesi, iktidar bloğu içerisindeki farklı fraksiyonların çelişik çıkarlarının uzlaştırılmasına katkıda bulunmuştur. 1970'lerin başlarında yeniden bir siyasal bunalım patlak vererek, siyasal istikrarsızlık dönemi yaşanılmıştır. 12 Eylül'ü hazırlayan en önemli koşullardan biri, 1977-1978 yıllarına varıldığında, işçi sınıfı hareketinin 60'lı yılların ortalarından itibaren gösterdiği yükselmenin durmuş olmasıdır. Bu durgunluğun gerisinde ise, işçi sınıfının burjuva partilerine karşı, siyasal bağımsızlığının sağlanamamasıdır. Bu gerilemenin yanı sıra, siyasal örgütlerin çok

parçalılığı, bundan da önemlisi sosyalist hareketler arasında bir birleşik işçi cephesinin kurulması adına ciddi hiçbir girişimin olmaması, sosyalist hareketin başarısızlığa uğramasında önemli birer faktör olarak değerlendirilebilir. Burjuvazi Ecevit iktidarını 1979 yılında devirmek için yek vücut olmuştur, özellikle TÜSİAD'ın hükümet aleyhtarı basın ilanları vermesinin bu sürecin doruk noktasını teşkil ettiğini belirtmek yanlış olmaz. Sermayenin TİSK, TOBB ve Ege Bölgesi Sanayi Odası, Hür teşebbüs Konseyi gibi resmi ve gayri resmi organlarının da TÜSİAD'ı bu kampanyada yalnız bırakmayarak ağır ve yıkıcı eleştirileriyle Ecevit hükümetini yıpratmaya çalıştıkları bilinmektedir. Üstelik 1979'un ikinci yarısında bir TÜSİAD heyetinin ABD'de, IMF, DB, finans ve hükümet çevreleriyle Ecevit hükümetinin 'gidişatı' üzerinde 'fikir alışverişinde' bulunduğu da söylenmektedir. Ecevit'in daha sonraki süreçte yapmış olduğu bu konudaki bir değerlendirme de bu bağlamda oldukça anlamlıdır: "Bize IMF ya da ABD değil, işadamlarımız oyun oynadı (Özçelik, 2011: 73-88).

12 Eylül darbesi, Türkiye'deki ABD üslerinin yeniden açılması, 24 Ocak istikrar programının uygulanmasının sağlanması, ulus ötesi sermayenin gereksinim duyduğu ucuz işgücünün temin edilmesi ve sosyalist/komünist hareketinin kitle gücünün yok edilmesi amacıyla yapılmıştır denilebilir. Darbe sonrasında en temel sendikal hak ve özgürlüklerin kullanılması engellenmiştir. DİSK ve bağlı sendikalarla, bazı bağımsız sendikaların faaliyetleri durdurulmuştur. Sendikacılar da işkenceden geçirilmiş ve tutuklanmıştır. Türk-İş ve Hak-İş konfederasyonları darbeyi desteklemişlerdir. 1982 Anayasası ve kabul edilen diğer mevzuatla, darbe sonrasındaki dönemde de sendikal hak ve özgürlükler üzerindeki kısıtlamaların devamı sağlanmıştır. 1980-1983 döneminde sendikal işçi sayısında önemli bir azalma olmamıştır ve gerçek ücretlerde de önemli bir düşüş gerçekleşmemiştir. Türkiye tarihinin bu karanlık döneminde işçi sınıfına indirilen darbe, etkilerini günümüzde de sürdürmektedir. Ancak darbe döneminde ve onu izleyen ANAP iktidarı döneminde işçi sınıfına yönelik saldırılar, işçi sınıfının tavrında 1980'li yılların sonlarında önemli bir dönüşüme, sınıf bilincinin ve mücadelesinin gelişmesine yol açmıştır (mülkiyet dergisi, 2010: 43).

Gerek 24 Ocak gerekse de 12 Eylül, Türkiye'de sermaye birikiminin ulaştığı somut evrede ve bu evrenin somut tıkanıklıkları karşısında, sermayenin önündeki engelleri aşmak için yapılan atılımın birer ürünü olarak değerlendirilebilir (Özçelik, 2011: 73). Böylelikle 12 Eylül'ün olağanüstü devleti koşullarında, ithal ikameci birikim

rejiminden, ihrac ikamesi birikim rejimine geçişin nesnel gereklilikleri yerine getirilmiştir. Yeni birikim rejimi doğrultusunda salt iktisadi alan yeniden düzenlenmemiş, yasal-politik üst yapı da birikim rejiminin gereklilikleri doğrultusunda köklü şekilde biçimlendirilmiştir. Ordunun bizzat siyasal iktidarı elinde bulundurduğu 1980-1983 dönemi, ülkenin hızla neoliberal politikalara istikrar paketleri ve yapısal uyum programlarıyla eklenildiği dönemdir. İhrac ikamesi sermaye birikim rejimi içerisinde büyük sermayenin (özellikle holdingleşen büyük sanayi sermayesinin) devletin stratejik seçiciliğine mazhar olduğu söylenebilir. Gerek 24 Ocak Kararları gerekse de askeri yönetim altında IMF ile imzalanan 1980-1983 yıllarını kapsayan stand-by anlaşması ve Dünya Bankası ile de 1980-1984 yılları arasındaki Yapısal Uyum Kredileri'ne ilişkin anlaşmalar, askeri rejimin sağladığı görece istikrar ortamında dünya kapitalizmiyle bütünleşmenin araçları olmuştur (Özçelik, 2011: 74).

Bir başka açıdan bakıldığında aslında 1971-1979 arası dönem Türkiye'nin iç savaşın eşğine geldiği dönemi ifade eder. Sürekli tırmanan anarşi ve terör olayları karşısında devlet iktidarı da tükenme noktasına gelmiştir. Silahlı Kuvvetler, çeşitli vesilelerle ülkenin içinde bulunduğu durumu dile getirmiş ve bir takım önlemler paketi ortaya koymuştur. Ancak bu kötü gidişe karşı politikacıların müthiş duyarsızlığı söz konusudur. Yine bu dönemde birçok parlamento üyesinin, hatta bakanın, ordu komutanlarını ziyaret ederek "içinde bulunduğumuz durumu ancak siz düzeltebilirsiniz" sözleriyle silahlı kuvvetlerden yönetimi devralmalarını istemeleri, ülkenin ne kadar endişe verici bir durumda olduğunu ve ülkeyi yönetenlerin çaresizliğini ortaya koymaktadır (Öcal, 2011: 9).

Ordunun genel olarak politikacılara güveni kalmamıştı, fakat uzun süreli bir askeri rejim kurarak orduyu siyasete karıştırmak da istemiyorlardı. Öncellerinden farklı olarak, astları üzerinde tam denetimi de kurabilmiş görünüyorlar. 1960 ve 1971 müdahalelerindeki gibi orta rütbeli subayların komplo ve harekete geçme hazırlıkları, görünüşe göre 1979-1980'de yok gibiydi. Bunun bir göstergesi olarak, önceki iki müdahalede olduğu gibi 12 Eylül 1980 darbesini silahlı kuvvetlerde bir temizlik izlememiştir (Tan, 2008: 336).

Bu yıllarda Kürt sosyalistlerinin ve milliyetçilerinin de etkisi artmıştı. Güneydoğu Anadolu'da bazı bölgeler bu örgütlenmelerin etkisi altına girmiştir.

Sosyalist/komünist hareketlerin kitlesel güce erişmeleri ve Türkiye-ABD ilişkilerinin bozulmasıyla birlikte terör olayları tırmandırılmaya başlanmıştır. Terör olayları, İran'ın ABD etkisinden çıkmasıyla birlikte kitlesel nitelik kazanmıştır. 19 Nisan 1978 günü Malatya Belediye Başkanı Hamit Fendoğlu'nun evine gönderilen bomba patlamış ve Fendoğlu ile yakınları öldürülmüştür. Ardından başlayan olaylar 3 gün sürmüştür; 100'den fazla işyeri ve konut yakılmış; 1000 bina zarar görmüştür. 3-7 Eylül 1978 günleri Sivas olaylarında 9 kişi ölmüş, 115 kişi yaralanmıştır. 3-5 Aralık 1978 tarihlerindeki Elazığ olaylarında 5 kişi öldürülmüştür. 19-24 Aralık 1978 tarihlerindeki Kahramanmaraş olaylarında 105 kişi öldü, 176 kişi yaralandı, 210 işyeri ve ev tahrip edildi. 25-27 Haziran 1979 günleri ortaya çıkan Manisa olaylarında 4 kişi öldürüldü. 2-10 Temmuz 1980 günleri çıkan Çorum olaylarında ise 26 kişi hayatını kaybetti. 26 Aralık 1978 ile 11 Eylül 1979 tarihleri arasındaki olaylarda 869 vatandaş ve 29 güvenlik görevlisi öldürüldü, 3633 kişi yaralandı. 12 Eylül 1979 ile 11 Eylül 1980 tarihleri arasında 2677 vatandaş ve 135 güvenlik görevlisi öldürüldü ve 6784 kişi yaralandı (mülkiyet dergisi, 2010: 78).

1978-1979 kışında, terörün akıttığı kan sürekli artmaya devam ederken, siyasal otorite yok olmanın eşiğinde gibiydi. Parti liderlerinin hiçbir şeye aldırmandan görünüşte amaçsız bir kan davası yürüttüğü parlamentodaki kaos sokaktaki kaosu yansıtmaktaydı. Siyasi liderlerin özellikle Demirel ve Ecevit' in rejimin bu kadar felaket bozulmasına neden izin verdikleri noktasında önemli bir faktör olarak hiçbirinin darbe olasılığını düşünmemiş olması gösterilebilir. Ayrıca siyasi karmaşa derinleşirken, Cumhurbaşkanı Korutürk'ün görev süresinin sona erdiği 6 Nisan 1980'de Türkiye yine ikinci bir ciddi anayasal krize girmiştir. Bu kez, Demirel ile Ecevit ortak bir aday üzerinde anlaşarak 1973'ün başarısını tekrarlayacak durumda olamamışlardır. Sonraki 5 ay boyunca meclis 115 tur oylama yapmış; fakat hiçbir aday gerekli salt çoğunluğa ulaşamamıştır (Tan, 2008: 339).

1980 askeri darbesine giden yolda ekonomik faktörler de belirleyici bir rol oynamıştır. 1977-1980 yılları arasında ekonominin oldukça kötü bir durumda olduğu kaydedilmektedir. İşçilerin devam eden huzursuzluklarıyla birleşen döviz kıtlığının (dolayısıyla petrol, hammadde ve yedek parça kıtlığı) kaçınılmaz olarak milli gelir üzerinde bunaltıcı bir etki yarattığı dile getirilmektedir. Ayrıca ilaç, margarin ve ampul

gibi yaşamsal önemi haiz ürünlerin 1979 kışında sık sık piyasadan kaybolduğu veya karaborsaya düştüğü de bilinmektedir (Burak, 2011: 58).

Yine petrol şokuyla beraber Kıbrıs müdahalesinden sonra dayatılan ABD silah ambargosu ve Avrupa'nın ekonomik yaptırımları, zaten sıkıntıda olan Türkiye ekonomisinin durumunu iyice ağırlaştırmıştır. Türkiye, uzun vadeli borçlanma yerine peşin parayla askeri donanım satın almak zorunda kalmıştır. Kuzey Kıbrıs'taki askerin maliyeti de eklenince ülke ekonomisi iyice çıkmaza sürüklenmiştir. Bunun üzerine 1979-1980 yıllarındaki ikinci petrol fiyatı şokunun ardından, Türkiye döviz rezervlerinin üçte ikisi bu petrol faturasının ödenmesine harcanmaktaydı (Tan, 2008: 340).

1977-1980 yılları arasında ekonomik durum giderek daha da kötüleşmiştir. Enflasyon oranı 1978'de yüzde 44'e, 1979'da yüzde 68'e, 1980'de yüzde 107'ye tırmanmış, Dış ticaret cephesinde, ödemeler dengesi açığı 1979'da yaklaşık 1,4 milyar dolara, 1980'de 3,4 milyar dolara çıkmıştır. Bu açıkları kapatmak için Türkiye, çok yüksek faiz oranlarıyla dış borç almak zorunda kalmıştır. 1970'te 1,9 milyar dolar olan dış borç, 1979'da 14,6 milyar dolara yükselmiştir. GSMH yıllık artış oranı 1978'de yüzde 2,9 iken 1980'de bu oran 1,1'e düşmüştür. Demirel, IMF önerilerini daha iyi değerlendirmek amacıyla Turgut Özal'ı görevlendirmiştir. Özal, ekonomiyi piyasa yasalarına göre değişime uğratma sürecini başlatma amacıyla 24 Ocak 1980'de birtakım önlemler almıştır (Tan, 2008: 341).

1980 askeri darbesinin amaçlarından birinin de bu olduğu söylenebilir, yani gerekli reformların yapılabilmesi için Özal'ın istediği hiçbir biçimiyle muhalefetin bulunmadığı sükûnet ortamını sağlamaktı. Bu anlamda darbenin, Türkiye'nin geleceği açısından eşit derecede ciddi anlamı olan başka bir amacı daha vardı, o da bütün toplumu depolitize ederek uzun verimli bir istikrar sağlayacak yeni bir siyasi yapılanma yaratmak. Eklemek gerekirse müdahalenin sebepleri arasında en önemlileri, ABD'nin Sovyetler Birliği'ni gözetlemek açısından Türkiye'deki üs ve tesislerine duyduğu gereksinim, Türkiye ekonomisinin 1929 yılından beri uyguladığı ithal ikameci sanayileşme modelinin 1977 yılından itibaren ciddi bir çıkmaza girmesi ve ihracata dönük sanayileşme modeline geçilmesi talebi, ulus ötesi sermayenin uygulamaya soktuğu yeni uluslararası işbölümü çerçevesinde Türkiye gibi ülkelerin ucuz işgücü

kaynağı olarak kullanılması isteği, Türkiye’de sosyalist/komünist hareketlerin ülke tarihinde ilk kez büyük bir kitle gücüne erişmiş olmasıydı diyebiliriz (mülkiyet dergisi, 2010: 43).

Son olarak 12 Eylül’den akıllarda kalan bir söze, TİSK genel başkanlığı yapmış olan tekstil patronu Halit Narin’in 12 Eylül’ün akabinde sarf etmiş olduğu, ‘şimdiye kadar hep işçiler güldü şimdi de biz güleceğiz’ sözüne değinmek yerinde olacaktır. Bu 12 Eylül’ün bir sınıf harekâtı, sınıflar mücadelesinin bir ürünü olarak görülebileceğini örneklemektedir. Zira iktidar bloğunun yeniden kurulması, sermaye birikimin güvence altına alınarak yeniden üretimi ve neoliberal iktisadi politikaların yürürlüğe konularak, kapitalist dünya sisteminin yeniden yapılanma sürecine entegrasyon, egemen ideolojinin tadilatı ve sınıf mücadelesinin burjuvazi lehine bastırılması 12 Eylül’ün askeri diktatörlük devlet biçimi altında gerçekleştirilmiştir (Özçelik, 2011: 73-93).

2.1.5.1.24 Ocak Kararları

27 Mayıs ihtilalinin ardından 1960’lı yıllarda tek rakamlı seyreden enflasyon oranı, 12 Mart Muhtırasının verildiği 1971’de çift rakama çıkmıştır. 1970’li yıllarda “enflasyon” kelimesi halk diline girmiştir. Türkiye’nin artık bir canavarı vardı. 1970’lerin ilk yarısındaki dünya petrol krizi ve Kıbrıs Barış Harekatı; ikinci yarısında ise Türkiye’deki yatırım-tasarruf dengesizliği ve siyasi istikrarsızlık, enflasyon canavarını büyütüştür denilebilir. Bu arada Dünya’da 2. Petrol krizi patlak vermiş, OPEC üyeleri petrol fiyatını 1979 ve 1980’de ikinci kez % 150 oranında artırmıştı. Bu şok, Türkiye’yi yoğun ekonomik krizin içindeyken yakalamıştı. 1979’da TÜFE’de 56,8 ve TEFE’de 69,5’a ulaşan enflasyon oranları, 1980 Darbesi’nin konuşulduğu günlerde %115,6 ve %98,8 oranlarıyla 3 haneli rakamlara ulaşmıştı. 1977 yılında ülkenin içinde bulunduğu darboğazdan çıkmak için IMF “acı reçete”sini devrin başbakanı Ecevit’e bildirmişti. Ecevit, bu paketi “ancak diktatörlük ile yönetilen ülkelerde yürürlüğe konulabilecek bir proje” biçiminde nitelendirmiş, geri çevirmişti. Bu değerlendirmenin ne kadar gerçekçi olduğunu Türkiye 3 yıl sonra görecekti. Türkiye’ye dayatılan, sonradan “24 Ocak Kararları” diye adlandırılan krizden çıkma paketinin en önemlileri şunlardır(Fenmem, 2005: 35-37);

- Türk Parasını Koruma Kanunu kaldırılacak,

- KİT'ler özelleştirilecek,
- Gümrük mevzuatı, dış sermayenin giriş ve çıkışını kolaylaştıracak şekilde değiştirilecek,
- Bankacılık ve sermaye piyasasının canlanması için gerekli önlemler alınacak,
- Yabancı şirketlere petrol arama izni verilecek,
- Tahkim Kanunu çıkarılacak,
- KİT ürünlerine zam yapılacak, devlet sübvansiyonu kaldırılacak,
- Memur ve işçi ücretleri dondurulacak,

Ecevit'in kabul etmediği kararları Süleyman Demirel 24 Ocak 1980'de uygulamaya koydu. Türk Lirası %48,6 oranında devalüe edildi (Fenmem, 2005: 35-37).

İthal ikameci sanayileşmeden ihracata dönük sanayileşme modeline geçmek için kabul edilen 24 Ocak kararları işçi-işveren ilişkilerinde ciddi bir sertleşmeye yol açmıştır. Kenan Evren 1991 yılında 24 Ocak ile 12 Eylül ilişkisini "Eğer 24 Ocak kararları denen kararların arkasından 12 Eylül dönemi gelmemiş olsaydı, o tedbirlerin fiyasko ile sonuçlanacağından hiç şüphem yoktu. Böyle sıkı bir askeri rejim sayesinde o tedbirler meyvesini vermiştir" şeklinde yorumlamıştır (mülkiyet dergisi, 2010: 43-79).

2.1.6. 1980'lerden 1990'lara Ordu-Siyaset İlişkileri

1980'lerde başlayan ve geleneksel siyasal yapıların çözülüşüne tanıklık eden bu evrede, 1983 sonrası yavaş yavaş devlet-dışı aktörlerin (Sivil Toplum Örgütleri) güç kazanmaya başladığı ve kültürel aidiyetlerin siyasileştiği kaydedilmektedir. Bilindiği üzere Türkiye'de ithal ikameci sanayileşmeye bağlı kalkınma modeli 1970'lerin sonlarına doğru bir bunalıma girmiştir. 24 Ocak Kararları ile Turgut Özal liderliğinde, kalkınma modelinin ulusalcı-devletçi bir stratejiden radikal bir biçimde ulusal ötesi bir stratejiye kaydığı da bilinmektedir. Bu bağlamda değişen ekonomik yapıya koşut olarak siyasal ve yönetsel mekanizmalar da değişime uğramış ve serbest piyasa ekonomisine geçişle birlikte devlet, eski konumundan farklılaşmaya başlamıştır. Ekonomik liberalleşmeyle birlikte İslami sermayenin bir iktisadi aktör olarak güç kazanmasıyla siyasal alandaki farklılaşmayı sermaye yapısındaki farklılaşma izlemiştir. Turgut Özal sivilleşmeye yönelik büyük Başarılar elde etmiştir. Öte yandan, Körfez Krizi'nde

Özal'ın benimsediği tutum ve Genelkurmay Başkanı Torumtay'ı ve Dışişleri Bakanlığı'nı bilgilendirmeden adımlar atması sonucunda Orgeneral Torumtay istifa etmiştir. Silahlı Kuvvetlerin en üst kademesinin uyarı ya da veto sunmak yerine istifasını sunması ordu-siyaset ilişkilerinin seyri açısından öncellerinden farklı bir durum arz etmektedir. Kısacası 24 Ocak ile başlayan ve ANAP hükümetleriyle devam eden dönüşümün, 1990'larda siyaset, toplum ve ekonomide yeni aktörlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlaması söz konusudur. Siyaset sınıfının bu aktörleri dışlaması sonucu gelişen toplumsal kutuplaşma, bu yıllarda kriz dinamiklerini besleyen en önemli unsur olarak tanımlanabilir. Geleneksel sağ ve sol ayrımının kaybolduğu ve siyasal partilerin temsil ve meşruiyet krizlerine tanık olunan bu yıllarda, devletin ve milletin bölünmez bütünlüğüne karşı Kürt sorunu ile Laik Cumhuriyete tehdit olarak nitelenen siyasal İslam ivme kazanmış bu ise asker-sivil ilişkilerini gerilimli bir atmosfere taşımıştır (Burak, 2009: 59-60).

2.2. TÜRKİYE'DE SİYASAL İSLAMIN YÜKSELİŞİ

Siyasi İslam üzerine çalışan sosyal bilimciler bu kavramı kişisel olan ve tanrı ile insan arasındaki ilişkiyi tasvir eden dinin, toplumsal olanı da kurması gerektiğine dair inanca sahip siyasi duruşlar için kullanmaktadırlar. Toplumsalın yeniden kurulması ve idaresi gayet modern amaçlar olarak nitelendirilebilir. 19. yüzyılın ikinci yarısı ve 20. yüzyılın başlarında Osmanlı İmparatorluğu'nda, yaygın bir kanaate göre Osmanlıcılık, İslamcılık, Batıcılık, Türkçülük ve Sosyalizm ana başlıkları altında toplanabilecek fikir akımları görülmeye başlanmıştır. Bu akımların temsilcilerinin ortak noktası; İmparatorluğu, içinde bulunduğu durumdan kurtarmak ve eski görkemli günlerdeki durumuna getirmek amacıyla çaba sarf etmiş olmalarıdır. İslamcılık, yoğun olarak II. Abdülhamid döneminde kendisi ve rakipleri tarafından tartışılmaya başlanmıştır. II. Abdülhamid, İslamcılık politikasıyla hem Balkanlardaki Panslavizm'i etkisiz duruma sokmak, hem de içeride siyasal rakiplerinin halk içindeki gücünü kırmak istemektedir (Özgan, 2008: 40).

Yine Siyasal İslam, çözümü devlette gören, değişimi siyasal iktidarın gücünde ve etkili araçlarında arayan, yukarıdan aşağıya Müslümanlaşmayı öngören, resmi bir din görüşüne dayanan total eğilimleri baskın bir anlayış olarak tanımlanabilir. Ayrıca

siyasal İslam, dini kimlikle siyasal alanda faaliyet göstermek, dini değerlerle siyasal alanı revizyona tabi tutmak, iç siyaset ve uluslararası politikalarda İslam'ın rolünü arttırmak, İslamcılık kuramını siyaset sahnesinde dile getirmek gibi amaçlara yönelik de olabilmektedir (Agdag, 2010: 48).

Türkiye’de İslami kesim olarak ifade edilen kesimin ortaya çıkışı ve gelişim bir anda olmamıştır. Daha açıkçası Türkiye’yi 28 Şubat sürecine götüren olayların başlangıç tarihi daha eski yıllara dayanmaktadır. Söz konusu kesimin gelişme sürecinin tohumları 1950’li yıllarda atılmış ve Milli Nizam Partisi, Milli Selamet Partisi gibi siyasi partiler aracılığıyla Meclis çatısı altında kendini göstermiştir. 1970’ten itibaren daha da güçlenen İslami kesim, 12 Eylül 1980 askeri darbesiyle birlikte sol muhalefetin bastırılmasına yönelik olarak kullanılmış ve elde ettikleri tavizlerle varlıklarını güçlendirmişlerdir (Küçükaslan, 2007: 120).

Soğuk Savaş süreci siyasal İslam’la kapitalizm arasındaki ilişkinin yeni bir momentini simgelemiştir. Yaratılan komünizm “heyulası” İslami mobilizasyonu tetikleyici işlev görmüştür. Bu süreç siyasal İslam’ın politik bir enstrüman olarak devreye girmesine yol açtı. Özellikle Ortadoğu ve Uzakdoğu’da siyasal İslam anti-komünist operasyonların ana gücü oldu denilebilir. Küresel düzeyde anti-komünist operasyonun başat örneği Endonezya’da yaratılmıştır. Endonezya’da Suharto’nun liderliğindeki karşı devrim(1965) müthiş bir şiddet uyguladı. Çok kısa bir zamanda bir milyonun üzerinde muhalif kişi katledildi. Küresel düzeyde yoğun anti-komünist propaganda, jeo-stratejik düzenlemelerle birlikte yürütüldü. Komünizm korkusu kolektif bir korku haline dönüştürüldü. Jeo-politik ve jeo-stratejik ihtiyaçlara uygun bir şekilde Siyasal İslam’a, karşı devrimci operasyonların kitlesel gücü olma misyonu yüklendi. Sovyetler Birliği’nin nüfuz ve ekonomik alanını daraltmak ve bu alanları stabilize etmek hedeflendi. Emperyalist-kapitalist sistemin nüfuz ve ekonomik alanını genişletmek yönünde son derece sistemli adımlar atıldı. 1980’li yıllarda ABD tarafından hayata geçirilen Yeşil Kuşak Doktrini, bu yönde yapılmış son derece konsantre içeriğe sahip, küresel bir operasyondur. Doktrin ikili bir işlev gördü. Birinci olarak, İslam coğrafyasında anti-komünist bir bloğun oluşturulması ve böylece Sovyetler Birliği’nin nüfuz alanlarının daraltılması hedeflendi. Buna bağlı olarak toplumsal muhalefet, İslamcı güçler tarafından bastırılmaya çalışıldı. İkinci olarak, Sovyetler Birliği’nin etnik

ve dinsel özelliklerinden dolayı “yumuşak karnı” olarak değerlendirilen Kafkaslar ve Orta Asya destabilize edilmeye çalışıldı (toplumsalozgurluk.net).

Sovyetlerin varlığı, hem ülkenin içinde bir İslam direnişinin oluşturulmasını, hem de dışarıdan bir yeşil kuşak ile bu ülkenin sarılmasını, zorunlu kılmıştır. Sovyetler dağılınca, bu iki gereklilik de anlamını yitirmiştir. Böylece siyasal İslam’ın, dış dinamik öğelerinden aldığı destek ortadan kalkmıştır. Soğuk savaş dönemi kapandığına göre, dış dinamik öğeleri açısından da Türkiye’de (bütün dünyada olduğu gibi) siyasal İslam’ın güç kazanması ve yükselmesi durmuştur (Özgan, 2008: 41-45).

Siyasal İslam, Soğuk Savaş sona erdikten sonra oluşan yenedünya düzeninin siyasi muhalefeti yürüten hareketlerin başında gelmektedir. Ne de olsa, “otantik kimlikler çağında, kim İslamcılardan daha otantik olabilirdi ki? Üstüne üstlük Batı da açık düşman olarak Siyasal İslam’ı hedef göstermekteyken. Siyasal İslam, böylelikle, dünyadaki yeni düzenin getirmiş olduğu teorik ve pratik gelişmelere uygun bir şekilde, kendisine yaygın bir destek sağlayabilecek bir dinamizme erişmiştir. Hem tüm dinsel yaklaşımların yükselişe geçtiği bir dönemde dinselliğin yükselmesi olarak okunabilecek, hem de modernite düşüncesinin gerileyişinden beslenen ve aynı zamanda bu gerilemeyi temsil eden bir hareket olarak yorumlanabilecek İslamcı hareket; yükselişini tetikleyen tüm pratik ve teorik koşullara ek olarak bütünlüklü bir evren, insan ve doğa tasarımı ve ekonomik, politik ve ideolojik doktrini sayesinde, kendisine, hiçbir toplumsal muhalefet hareketinin bulamadığı bir eylem alanı bulmuştur. Bu tespiti örnek olarak 90’larda Türkiye’de oldukça önemli bir kitle desteği ile siyasi hayatımıza damga vurmuş olan Refah Partisi gösterilebilir. Siyasal İslam, küreselleşmenin ekonomik-toplumsal boyutlarına hem olumlu düzlemde hem de olumsuz düzlemde eşlik eden bir hareket olarak okunabilir. Olumlu düzlemde okunabilir, çünkü siyasal İslam küreselleşmenin nimetlerinden yararlanmış (yani bir anlamda küreselleşmeye uyum sağlayabilmenin araçlarından birisi olabilmıştır); olumsuz düzlemde okunabilir, çünkü bu hareket küreselleşmenin yarattığı adaletsiz siyasal ortama başkaldırır. Soğuk savaş döneminin kapanarak tek kutuplu bir dünyanın geçerli olduğu ve neo-liberal politikaların egemen kılınmaya çalışıldığı bu yeni dönemde bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de yoğun çalkantılar yaşandı. Özellikle 90’lı yıllar, ülkemizde; Kürt meselesinin siyasi sorunların merkezine oturduğu, siyasal İslam’ın yükselişe geçtiği, ekonomik krizlerin sürekli patlak verdiği, dış borcun katlanarak büyüdüğü vb.

gelişmelerin yaşandığı çalkantılı bir dönemdi. Soğuk savaş döneminin kapanması, bir açıdan liberal ve özgürlükçü ideolojinin kazandığı anlamına gelmektedir; dolayısıyla ideolojilerin çatışması sona erdiğine göre artık bütün dünya uluslarının benimsemesi gereken sistem serbest piyasa ekonomisine dayanan liberal-demokratik sistemdir. Bu iyimser bakış açısını tersine çeviren tez ise Samuel Huntington'a aittir. Huntington, tezinde, ideolojilerin çatışmasına sahne olan dönemin kapandığını ancak küreselleşme çağında farklı bir çatışmanın, medeniyetler çatışmasının yürürlükte olduğunu ilân etmektedir. Gerçekten de Yenidünya Düzeni'nde artık yürürlükte olan çatışma kapitalist ideoloji ile komünist ideoloji arasında on yıllardır süregelen çatışma değil, Batı geleneğinin İslamcı fundamentalizmle çatışmasıdır. Başka bir ifadeyle, medeniyetler çatışması söyleminden aslında kastedilen dinler arasındaki çatışmadır. Özellikle 11 Eylül saldırısından sonra reel-politik tabloda karşılığını bulan bu savın içerdiği çatışma türünün tarafları Batı dünyası ile İslam dünyasıdır. Yani, Batı'nın yeni düşmanı artık siyasal İslam'dır. Bu önermeyi tersinden okursak, geçmişte komünist ideolojinin doldurduğu alanın, küresel kapitalist düzende, siyasal İslam tarafından doldurulduğu iddia edilebilir (Gülenç, 2011: 122-136).

İslamcılık Türkiye'de Necip Fazıl, Mehmet Akif, Sezai Karakoç gibi şahsiyetlerin önderliğinde epistemolojiyle ilgilenen, siyasetle ilgileri teorik olan, yeni bir alem tasavvuru öngören ve entelektüel bir meydan okuma şeklinde tanımlanabilecek kültürel İslam kategorisi; Nurculuk, Süleymancılık ve tarikatlar ekseninde toplumsal tabanda İslamlaşmaya önem veren, sosyo-kültürel dönüşümü esas alan, eğitim ve tebliğ çalışmalarına dayanan sosyal İslam kategorisi; doğrudan siyasal alana yönelik hedefler ortaya koyan ve siyasal yöntemler izleyen siyasal İslam kategorisi olmak üzere üç ayakta şekillenmiştir. Gerek bireysel anlamda dindar fertlerin siyasal alanda faaliyet göstermesi, siyaset yaparken dini değerleri siyaset yapma tarzlarına yansıtmaları, bu dini değerleri bir siyasal anlayış olarak geliştirmeleri, bu fertlerin dini kimlikten arınmadan kamusal alana girmeleri gibi durumlar, gerekse her türlü İslami grup veya oluşumların sosyal, kültürel veya ekonomik çalışmalarının bir şekilde siyasal alana yansımaları ve bir temsil sorununu gündeme getirmeleri gibi durumlar siyasal İslam açısından yeni yorumlar getirmeyi bekleyen konulardır (Ağdag, 2010: 50).

Türkiye'deki köylü, topraktan koşturduğu zaman, devletle ve toplumun öteki kesimleri ile bütünleşmesini sağlayan toprak ağasının işlevlerini, yani patronaj ilişkisini,

sendikalar ve sivil toplum örgütleri yeterince gelişmediği için, siyasal partiler yüklenmiştir. Böylece siyasal partilerin ocak-bucak teşkilatları, 1950–1960 arasındaki çatışmaların ve gerilimlerin temel kaynağı olduğu kadar, köylü ile devleti bütünleştirme görevini üstlenen örgütlenmeleri de simgelemiştir. 27 Mayıs 1960'dan sonra ise, bu teşkilatlar kapatılmıştır. Bu kez bu teşkilatların görevini il ve ilçe örgütlenmeleri yüklenmiştir. 12 Eylül 1980 müdahalesinden sonra siyasal partiler kapatılınca, bu işlev, tarikatlar ve cemaatler tarafından yerine getirilmeye başlanmıştır. Siyasal İslam'ın güçlenmesi doğrudan doğruya, tarikatların siyasal işlev yüklenmesi olayına bağlanmaktadır(Özbudun ve Hale, 2010: 13).

Türk Milliyetçiliği fikri üzerine kurulmuş Milliyetçi Hareket Partisi'nde de 1970'li yıllarla birlikte İslamcı ideolojinin varlığı görülmektedir. 1980 darbesi sonrasında kendi içinde bölünen bu hareketin içerisinde liberal İslamcılar, Nizam-ı Alemciler ve Türk İslam Birlikçileri gibi pek çok grup çıkmıştır. 1991 seçimlerinde RP ve IDP ile ittifak kurması siyasal İslam'ın yükselişinde önemli etkenlerden olmuştur.5 Haziran 1977 seçimlerinde Milli Selamet Partisi için İzmir'den milletvekili adayı olan Anavatan Partisi Lideri Turgut Özal'ın da İslamcı çevrelerle yakınlığı dikkat çekicidir. 12 Eylül sonrasının ANAP hükümeti, henüz güvenoyu bile almadan İslamcıların rağbet ettiği, faizsiz olduğu iddia edilen, özel finans kurumlarına izin vermiştir. Öte yandan ANAP içindeki birçok isim daha sonra İslamcı partiler içinde siyaset yapmışlardır (Ağdag, 2010: 49).Özal, özünde, din olarak İslamiyet' in, liberal bir perspektif içerisinde modernlikle bağdaşabileceğine inanmaktaydı. ABD'de değişik inançtan insanlar, dini ve siyasi hürriyetleri aramış ve bulmuşlardı. İnançları, Amerikalılara canlı bir ahlak duygusu kazandırmıştı. Devlet laik olabilirdi, ama dinlerini yaşamakta hür olan bireyler laik olmak zorunda değildi ona göre. Daha sonraları AKP de bu tutumu sıkıca yansıtmıştır(Özbudun ve Hale, 2010: 61).

Türkiye' deki din ve siyaset üzerindeki tartışmayı özellikle keskinleştiren şey, bütün diğer Müslüman ülkelerin aksine, Türkiye'nin anayasal açıdan laik bir devlet oluşudur diyebiliriz (Özbudun ve Hale, 2010: 29).

2.3. 28 ŞUBAT ÖNCESİ TÜRKİYE’ DE MİLLİ GÖRÜŞ POLİTİKASININ SİYASET HAYATI

2.3.1. Milli Görüş İdeolojisi Ve İrtica Kavramı

Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en önemli bağımsız İslami hareketi olan Milli Görüş’ün Hareketin fikri temelleri 1967 yılında atılmıştır, startı ise 1969 genel seçimlerinde Necmettin Erbakan ve bir grup arkadaşının bağımsız aday olmasıyla verilmiştir. Erbakan kısa süre içinde kendilerinin “milli” diğer siyasi partilerin “gayrı milli” görüşü temsil ettiğini ileri sürmüştür. “Gayrı milli” tanımını hemen ardından yerini “taklitçi” suçlamasına bırakmıştır. Milli Görüş hareketi, yasal siyasi bir parti etrafında mücadeleyi temel almıştır. Her ne kadar Avrupa’daki AMGT ya da 1970’li yıllarda “Akıncılar”, 1980 sonrası “Milli Gençlik Vakfı” gibi gençlik örgütlenmeleri ile bazı vakıf ve dernekler hareket bünyesinde faaliyet göstermiş ve zaman zaman öne çıkmış olsalar da, ana odak her zaman parti olmuştur. “Bağımsızlar Hareketi”nden bu yana Milli Görüşçüler sırasıyla Milli Nizam Partisi (MNP), Milli Selamet Partisi (MSP), Refah Partisi (RP), Fazilet Partisi (FP) ve Saadet Partisi’ni (SP) kurmuşlardır. Adalet ve Kalkınma Partisi’nin Milli Görüş’le ilgisiyse tartışmalıdır (Çakır, 2013).

Siyasal İslam anlayışının egemen kılınması mantığı 12 Eylül ile başlamış bir olgu değildir. Kökleri İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar giden ve çok partili düzenin kurulmasıyla çakışan küresel bir soğuk savaş stratejisinin sürdürülmesidir. Bu süreç 1946 sonrasında başlamış, Bayar-Menderes ikilisi döneminde ivme kazanmış, Sunay-Demirel ikilisi zamanında İmam-Hatip anlayışının yaygınlaştırılmasıyla gelişerek devam etmiştir. Türkiye’de İslami hareketin ivme kazanması İran Devrimi’nin de belirgin etkisiyle 1980’li yıllara rastlamaktadır. Türkiye, İran’da İslam devriminin gerçekleştiği, Sovyetlerin Afganistan’ı işgal ettiği 1980’li yılların başından itibaren, oryantalist bakış açılarının, yaklaşım ve yorumlarının etkisi altında kalarak, batı yanlısı bir askeri ve dış politika yaklaşımını daha çok benimsemiş ve gerilim yaşanmıştır. 12 Eylül askeri rejimi, sistemi siyasetin dışına taşımıştır (Özgan, 2008: 51).

Başka bir deyişle, Milli Görüş, Prof. Necmettin Erbakan’ın siyasi ufuk ve hayalleriyle dinsel bakiyesini buluşturan, süreç içinde de bu talepkarlıkların birbirleriyle örtüştüğü özgünlük iddiası taşıyan bir hareket ve söylemdir. Aslında hareketin asıl

özgünlüğü, karmaşık koşulların Milli Görüş'ün söylem düzeyindeki eksenini pek az kaydırabilmesinden kaynaklanmaktadır. Gerçekten de Milli Görüş'ün, zaman içinde ciddi bir eksen kaymasına uğradığından söz etmek mümkün değildir; ancak reel-politik gelişmeler verili üsluba açıkça müdahale eden bir dizi farklılaşmanın da yaşandığını gösterir. Genel olarak bakıldığında Erbakan'ın Türk siyasal yaşamında yer edinen söylemi bir Müslüman modernleşmeciliği olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda Milli Görüş'ün toplumsal açılımı, bir ütopya üretimini hatırlatacak şekilde Adil Düzen adıyla gündeme getirilen tasarımlarla ilişkilendirilmekte ve güncelleştirilmektedir. Bu çerçevede Milli Görüş hareketinin şaşırtıcı bir şekilde hem muhalif hem de modernist bir gelenek ürettiği görülür (Ağdag, 2010: 50).

1960'lı yıllardan itibaren siyasete atılan İslamcı milletvekillerinin birçoğu Adalet Partisi listelerinden seçilmişlerdir. İslamcılar 1960'lar boyunca, Demokrat Parti'nin devamı olarak gördükleri Adalet Partisi'ni destekleyerek siyasal yaşamda yer almışlar, fakat AP'nin gerçekte DP'nin devamı olmadığına anlaşılmasıyla da giderek AP'den ayrılarak bağımsız bir siyasal harekete yönelmişlerdir. Özellikle sistemin dışında ya da kıyısında tutulan çoğu tarikat ve mezhepler giderek politik bir kişiliğe bürünerek bu yönelişin başında bulunmuşlardır. Bu yönelişin sonucu olarak dini motifleri ağır basan yeni bir arayış içine girilmiş, o tarihlerde Odalar Birliği Sanayi Dairesi Başkanı olan Prof. Necmettin Erbakan da bu sürece dahil olmuştur. İslami parti 1969 genel seçimlerine yetişmeyince bazı isimlerin sağ partilerden ya da bağımsız olarak aday olması kararlaştırılmış, Erbakan'ın Konya adaylığı Adalet Partisi tarafından veto edilince aynı ilden bağımsız aday olmuş ve kazanmıştır. Bundan sonra Milli Görüş, ki siyasal İslam'ın Türkiye'de sözcülüğünü üstlenen yapı olacaktır, düşüncelerini siyasal düzlemde dile getirmeye başlayacaktır (Ağdag, 2010: 51).

Özetlemek gerekirse, Komünizmin çöküşü ve Soğuk savaş sonrası dönemde, uluslar üstü sistem, İslam'ı yeni tehdit olarak tanımlamıştır. Bu tanımlama ile birlikte İslam ve Müslümanlar, hem öteki, hem şüpheli, hem tehlikeli hem de marjinal sayılmıştır. Ötekinin dışlanması bütünüyle etkisizleştirilmesi anlamı taşımıştır. Müslümanlık ile irticanın aynı anlamda kullanıldığı Türkiye'de her dini hareketin irtica sayılması sonucunu doğurmuştur. Türk Dil Kurumu' nun tanımına göre irtica, gericilik, mürteci ise yeni düzene karşı direnen kimse, gerici anlamlarına gelmektedir. İrtica kimine göre dinin tümü olarak değerlendirilirken kimine göre de iktidara talip olan

siyasal İslam'dır. İrtica net olarak tanımlanmadığı için dinin bütün tezahürlerini irtica olarak değerlendirenlerin eli güçlenmiştir. Birçok kişiye göre, Türkiye'de irtica tehdidi yoktur. Türk demokrasisine kasteden militarizm tehdidi vardır. Türkiye, son yarım asırlık dönemi bu tehdit altında yaşamış; bu tehdit yüzünden demokrasisini geliştirememiş; ekonomik kalkınmasına set çekilmiş ve çağdaş dünyaya entegre olamamıştır. AB'ye girmekte geç kalışımızın esas sebebi, on yılda bir tekrarlanan askerî müdahalelerdir. Türkiye'de hiçbir zaman laiklik elden gitmemiş ama her dönemde demokrasi elden gitmiş ve rejim askerî vesayet altında yönetilmiştir.12 Eylül'le tasfiye ettiği solun boşluğunu Türk-İslam Senteziyle dolduran TSK, Komünizm ve Kürtçülük endişesinden kurtulacak, bu sefer de tasfiye ettiği RP'nin boşluğunu laik ideolojiyle doldurmaya girişecektir (Özgan, 2008: 52).

İktisadi hayatta Milli Görüş Politikasının yeri ise, 1960'lardaki ithal ikameci dönemde patronaj ilişkileriyle iyice güçlenen "modern burjuvazi" giderek sermaye kapasitesini ve sanayileşme seviyesini arttırması ve TÜSİAD(1971) adı altında örgütlenmesiyle önem kazanmıştır. Aynı dönemde ürkek adımlarla ilerleyen geleneksel küçük Anadolu girişimcisi ile modern büyük İstanbul burjuvazisi arasındaki çatışma TOBB seçimleri ile belirgin hale gelmiştir. 1968 seçimlerini N. Erbakan ithalat teşviklerini bu küçük ve orta büyüklükteki taşra burjuvazisi lehine çevireceğini vaat ederek kazanmıştır. Ancak dönemin başbakanı Adalet Partili S. Demirel seçimi geçersiz saymıştır. Bunun üzerine Nakşibendi Tarikatı'nın desteğini alan N. Erbakan 1969'da Konya'dan bağımsız milletvekili seçilmiş, Ocak 1970'de de Milli Nizam Partisi'ni(MNP) kurmuştur (Bölükbaşı, 2012: 167-168).

2.3.2. Milli Nizam Partisi

1967 yılında, Süleyman Demirel liderliğindeki Adalet Partisi (AP) içinde bir avuç milletvekiliyle bir senatör, İslami motifleri ağır basan yeni bir arayış içine girmişlerdi. İslami parti, 1969 genel seçimlerine yetişmeyince, bazı isimlerin sağ partilerden ya da bağımsız olarak aday olması kararlaştırıldı. Erbakan Konya'dan AP adayını olarak başvurdu, Demirel tarafından veto edilince aynı ilden bağımsız aday oldu ve kazandı. Daha sonra "Bağımsızlar Hareketi" adını alacak olan bu girişimin diğer bağımsız adayları seçilemediler. 26 Ocak 1970'de 18 kişi, Erbakan'ın liderliğinde Milli

Nizam Partisi'ni kurdu. İki AP milletvekilinin de katılımıyla MNP TBMM'de üç kişiyle temsil edilmeye başlandı (Çakır, 2013).

Milli Nizam Partisi'nin kuruluşu, siyasal İslam açısından yeni ve farklı bir dönemin başlangıcıdır. Bu yolla siyasal İslam ilk defa kendine ait bir örgütle politik yaşama katılmıştır. Türkiye'de bağımsız bir İslami hareketin oluşması yolunda küçük ama ilk ciddi adım olan Milli Nizam Partisinin amacı yasal zeminde mücadele ederek yukarıdan aşağıya doğru bir İslamileşme politikasını gerçekleştirmektir. Fakat Anayasanın başlangıç kısmı ile 2., 19. ve 57. maddelerindeki ilkelere ve 648 sayılı Siyasal Partiler Yasası'nın 92., 93. ve 94. maddelerine aykırı hareket ettiği gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi'nin 20 Mayıs 1971 tarihinde verdiği Anayasanın başlangıç kısmı ile 2., 19. ve 57. maddelerindeki ilkelere ve 648 sayılı Siyasal Partiler Yasası'nın 92., 93. ve 94. maddelerine aykırı hareket ettiği gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi'nin 20 Mayıs 1971 tarihinde verdiği kararlarla kapatılmıştır. Milli Nizam Partisi'nin 12 Mart askeri muhtırasından kısa bir süre sonra kapatılması da bir rastlantı değildir (Ağdag, 2010: 53).

MNP, "taşralı küçük müteşebbisin sınıfsal çıkarlarını dinsel-kültürel bir siyasal söylem aracılığıyla geniş kitlelere ulaşmayı hedefleyerek korumak üzere 'milliyetçi ve mukaddesatçı' bir parti olarak" kurulmuştur denilebilir (Bölükbaşı, 2012: 168).

2.3.3. Milli Selamet Partisi

Kapatılan MNP yerine Ekim 1972'de kurulan Milli Selamet Partisi(MSP) de benzer bir sınıfsal çizgi izlemiştir. Parti Ekim 1973'teki genel seçimlerde %11,8 oy alarak 48 milletvekili ve 3 senatörlük kazanmış ve Ocak 1974'te CHP ile yaklaşık 6 ay sürecek hükümette koalisyon ortağı olmuştur. 1977'de oy oranı %8,6'ya gerilemesine rağmen oy sayısını korumuş hatta arttırmıştır (Bölükbaşı, 2012: 168).

Böylece Türkiye'de siyasi İslam ilk kez CHP-MSP koalisyonuyla iktidara gelmiştir. MSP bu koalisyonda küçük ortaktır. Milli Görüş, siyaset sahnesine ilk ciddi çıkışını iki slogan üzerinde temellendiriyordu: "Önce ahlak ve maneviyat" ile muhafazakâr/İslamcı bir perspektif belirleyen MSP "Ağır sanayi hamlesi" sloganıyla da ulusal kalkınmacı bir hattı benimsemişti. MSP, maneviyatçılığı sayesinde sağ partilerle, ekonomide devletçiliği öne çıkarmasıyla da dönemin yükselen hareketi olan solla

rekabete girişti. MSP daha sonra Süleyman Demirel'in başkanlığındaki Milliyetçi Cephe koalisyonlarında yer aldı ve 12 Eylül 1980 darbesiyle birlikte Erbakan başta olmak üzere önde gelen isimleri tutuklandı, faaliyetleri durduruldu (Çakır, 2013).

Kıbrıs müdahalesi bu dönemde gerçekleşmiştir. 1974 yılının 26 Ocak günü CHP ile koalisyon hükümeti kuran MSP'liler, bu koalisyon döneminde çıkan Af Kanunu ile ağır eleştirilere maruz kalmışlardır. Kıbrıs Barış Harekâtının her iki parti tarafından sahiplenerek yapılacak bir seçimde tek başlarına iktidar olma düşüncesi iddia edilmiştir. 1. koalisyon hükümetinin ömrü fazla uzun olmamış ve CHP- MSP (Ecevit Erbakan) koalisyonu bitmiş, Türkiye yeni bir hükümet krizi ile karşı karşıya kalmıştır. Koalisyon ilk haftalarda uyum göstermesine rağmen sonradan çeşitli anlaşmazlıklar başlamıştır. Türkiye birden erken seçim havasına girmiştir. 5 Haziran 1977 seçimleri sonucunda Ecevit, bu kez MSP' siz bir hükümet kurmuştur. Ancak ömrü bir ay olmuştur. Ardından üç partinin de katılımıyla (AP-MSP-MHP) yeni bir koalisyon hükümeti kurulmuştur. Bu koalisyonun da ömrü Adalet Partisi'nden 12 parlamenterin istifa etmesiyle sona ermiştir. Ecevit bu sefer 1978 Ocak ayından 1979 Ekim ayına dek tek başına iktidarda kalmıştır. Ancak 20 Ekim 1979'da yapılan ara seçimde Ecevit büyük bir oy kaybına uğramış, 12 Kasım 1979'da Demirel Hükümeti kurulmuştur. MSP de bu azınlık hükümetini desteklemiştir (Özgan, 2008: 45).

2.3.4. Refah Partisi

12 Eylül 1980 askeri darbesi ile Türkiye'nin siyasal yaşamında faaliyet gösteren tüm siyasi partiler kapatılmış, parlamento faaliyetleri ve anayasa askıya alınmıştı. Başta siyasi parti liderleri olmak üzere, partilerin önde gelen kişilerinin siyasal yasaklı konuma gelmesi ve yargılanmaları, Türkiye'nin siyasasında 90'lı yıllara kadar sadece Turgut Özal'ın liderliğindeki Anavatan Partisi'nin dolduracağı siyasal boşluğun oluşmasına neden olmuştur. MSP'nin temsilindeki siyasal İslamcı hareketin, diğer tüm siyasi partiler ve liderleri ile yasaklanması sonucunda, İslamcı sağı siyasal temsildeki boşluğunu, 19 Temmuz 1983 tarihinde Ali Türkmen başkanlığında kurulan Refah Partisi doldurmuştur. Parti, 7 Kasım 1983 genel seçimlerine MGK'nin engellemeleri sonucu katılamasa da 25 Mart 1987 yerel seçimlerine Ahmet Tekdal başkanlığında katılmış, 374.577 oy ile % 3.75 oy oranına sahip olmuş ve Van ile Urfa merkez

belediyelerini de içeren 16 belediye başkanlığını kazanmıştır. Necmettin Erbakan'ın karizmatik liderliğinin etkisi, Refah Partisi'nin seçim başarısında ve yükselişindeki etmenlerin başında gelmektedir. Öyle ki RP, Necmettin Erbakan liderliğinde girdiği 29 Kasım 1987 genel seçimlerinde % 7.14 oy oranına karşılık 1.717.425 oy alarak o zamana kadar aldığı en yüksek oy sayısına ulaşmıştır. RP'nin kuruluşundan sonraki ilk genel seçimde Milli Görüş'ü temsilen ulaştığı oy oranı, siyasal İslam'ın örgütlenmesinde, 1980 askeri darbesinin hegemonik söyleminin etkisini göstermektedir (İnceoğlu, 2009: 62).

1989 yerel seçimlerinde 9.8 oranında oy alması RP'nin, yapılacak ilk seçimlerde % 10'luk barajı aşacağı fikrini kuvvetlendirmişti. Fakat yine de, parlamentoya girmek garanti altına alınmalı, Milli Görüş mutlaka Meclis'e taşınmalı, Meclis'te temsil edilmenin nimetlerinden yararlanılmalıydı. Bu nedenle, yapılan uzun tartışmalar ve hesaplamaların sonunda barajı aşamayacakları belli olan Milliyetçi Çalışma Partisi ve İslahatçı Demokrasi Partisi ile seçim ittifakına gidilmiştir. Üçlü sağ ittifak 20 Ekim 1991 erken genel seçimlerinde % 16.78 oranında oy alarak 63 milletvekilliği kazanmış, bu milletvekillerinden 22'si bir süre sonra RP'den istifa ederek MÇP ve IDP'ye geçmelerinin ardından RP, 40 kişilik bir grupla Mecliste temsil edilmeye başlanmıştır (Ağdag, 2010: 57).

RP asıl olarak 1990'larda büyümüştür. 12 Eylül darbesi ve ANAP hükümetlerinden sonra büyük beklentilerle iktidara gelen DYP-SHP koalisyonunun yarattığı büyük hayal kırıklığı ile SSCB'nin yıkılmasıyla solda yaşanan şaşkınlık ve sağa kayma RP'nin hızla büyümesinin koşullarını hazırlamıştır. 20 Ekim 1991 seçimlerinde ise oy oranını oldukça yükselten Refah Partisi bütün dikkatleri üzerine çekmeye başlamıştır (Akın, 2000: 92).

1991 seçimleri, RP'yi TBMM' ye sokan ilk seçimlerdir. Bu seçimlerde de %10'luk ülke barajı vardır ve bu baraj aşılsa bile bölge (il) barajları yüzünden parlamentoya girecek milletvekili sayısı da az olacaktır. Bu handikabın aşılması için %10 ülke barajını geçme ümidi olmayan Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP) ve İslahatçı Demokrasi Partisi (IDP), RP çatısı altında seçimlere katılma kararı almışlardır. Kamuoyunda kutsal ittifak olarak anılan bu seçim birleşmesi sonucu RP dördüncü parti olarak çıktığı seçimlerde %16,9 oy oranıyla parlamentoya 62 milletvekili sokmuştur.

RP'nin en büyük başarısı 1994 yerel seçimlerinde gelmiştir. Partili adaylar birçok belediye başkanlığını ve bu arada İstanbul ile Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlıklarını da kazanmışlardır (Özgan, 2008: 47).

1991 genel seçimleriyle oluşmuş olan parlamentonun yasama dönemi 1996 yılında sona erecek ve genel seçimler yapılacaktı. Ancak, 1994 yılında yaşanan hükümet çalkantıları, normal yasama döneminden önce seçimlerin yapılmasını zorunlu hale getirdi. Türkiye Büyük Millet Meclisi 26 Ekim 1995 günü yaptığı toplantıda bir erken genel seçim kararı aldı ve 24 Aralık seçim günü olarak belirlendi. Bu hükümet çalkantılarıyla geçen dönemden sonra yapılan 1995 genel seçimleri ilginç sonuçlara sahne oldu. Refah Partisi, ülkede en çok oyu alarak birinci parti olmuş, halk bu defa farklı bir siyasi partiyi siyaset sahnesinde önemli konuma getirmişti. Seçim sonuçları aşağıdaki şekilde yer almaktadır (Ağdag, 2010: 57).

Seçimden ikinci parti çıkmasına rağmen hükümet kurma görevinin Mesut Yılmaz'a verilmesi üzerine kurulan ANAYOL hükümeti kısa süre sonra sona ermiştir. Bunun üzerine hesaplarını RP ile koalisyon modeline göre yapan Çiller, 7 Haziranda hükümeti kurmakla görevlendirilen Erbakan'la 22 Haziranda bir araya gelmiş, yapılan görüşmeler sonunda RP ile dönüşümlü Başbakanlık esasına dayalı hükümet kurulması kararlaştırılmıştır. İki artı iki şeklinde tasarlanan formüle göre iki yıl Erbakan başbakanlık yapacak, sonraki iki yılda ise Çiller başbakanlık görevini yürütecektir. Bakanlık dağılımı tamamlanmış, Erbakan Başbakan, Çiller'de Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı olacak şekilde kabine listesi Erbakan tarafından köşke götürülmüştür. Kabinenin onaylanması üzerine Erbakan Demirel'in yanından Başbakan olarak çıkmıştır. Türkiye'deki kendine özgü konumu ve hassasiyetleri nedeniyle, o dönemde böyle bir hükümetin kurulması, oldukça sıkıntılı bir siyasal süreci de beraberinde getirmiştir. Nitekim hükümetin güvenoyu almasının üzerinden henüz bir ay geçmemişken dönemin Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Güven Erkaya'nın bir resepsiyonda meyve suyu değil de alkollü içki servisi istemesi asker sivil krizinin belki de ilk ciddi somut işareti olmuştur. Refah Partisi çizgisi İslamlaşmayı destekleyen bir görünüm taşımasına ve dini cemaatlerin ulaşamadığı kesimler üzerinde İslamcılığın yaygınlaşmasında etkili olmasına rağmen, ideolojik muhalefetin ehlileştirilmesi ve sisteme entegre edilmesinde önemli fonksiyonlar görmüştür. Partinin kurulduğu yıllardaki devletçi yapısından serbest piyasa ekonomisini savunan daha liberal bir

yapıya eğilmesi gibi, sosyal tabanı da demokrasiyi reddeden ve sistemi kökten eleştiren bir tepkisellikten, sistemle uyuşma içinde olan, uzlaşma ve hoşgörüyü arzulayan bir noktaya gelmiştir. İslami hakların demokratik bir hak olarak ortaya konması ve mücadelenin demokratik ve yasal platforma taşınması da partinin önemli etkilerinden birisidir (Agdag, 2010: 58-60).

Sosyal demokrasinin yarattığı hayal kırıklığı ve Stalinist solun ideolojik çöküşü İslami hareketi toplumsal muhalefetin çekim gücü haline getirmiştir. Sol, en güçlü kalelerini bile Refah'a kaptırmıştır. Refah asıl olarak kapitalist rekabetin yoksulluğa ittiği geleneksel küçük burjuvazi (esnaf, küçük işletmeciler vb), üniversite bitirip genellikle alt ve orta düzeydeki yöneticilik görevlerinde sıkışıp kalmış yeni orta sınıf (daire başkanı, öğretim üyesi vb) ve geleneksel fikirler ile dinsel inançların güçlü olduğu varoşların hoşnutsuzluğunu örgütleyerek büyümüştür. Bir yönüyle mevcut sistem ve onun egemenleriyle kolaylıkla uzlaşabilen Refah'ın egemen sınıf için tehlike yaratan yanı sisteme karşı alternatif arayan bu hoşnutsuz kesimleri muhalif bir ideolojiyle bir araya getirmesidir. Refahyol döneminde iktidar olanaklarını da kullanarak politik gücünü ve güvenini arttıran bu alternatif hareket egemen sınıf açısından bir tehlike olarak addedilmiştir (Özgan, 2008: 48-49).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MÜDAHALEYE GİDEN SÜREÇ, DÖNEMİN AKTÖRLERİ VE EKONOMİK ARKA PLAN

3.1. TÜRKİYE'DE YAŞANAN ARA REJİMLERİN SEBEPLERİ

Ara rejim silahlı kuvvetlerin fiili güç kullanarak veya fiili güç kullanma tehdidi ile ülkedeki sivil iktidarı yönlendirmesi ya da yönetime el koyması demektir. Çok Partili yaşama geçtikten sonra Türkiye'de dört kez ara rejim yaşanmıştır. Ara rejimlere genellikle sivil yönetme-yönetilme ilişkilerinin yeterince kurumsallaşmadığı, eğitim düzeyinin düşük olduğu, demokratik bilincin yeterince gelişmediği, halkın yavaş işleyen demokratik süreçlere uyum sağlamakta zorlandığı, politikacıların iktidar olmak için ordunun desteğini kazanmaya çalıştığı, ekonomik bağımlılığın yüksek olduğu az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde daha sık rastlanmaktadır.

Ülkemizde yaşanan dört müdahalenin her birinin zamanı, şekli ve müdahaleyi yapan kişiler farklı olduğundan, hepsinin kendine özgü farklı sebeplerinin olması doğaldır. Ancak aşağıda da görüleceği gibi Türkiye'de yaşanan ara rejimlerin çoğu zaman birbiriyle iç içe giren çok güçlü ortak sebepleri vardır. Bunlar; demokratik siyasi kültürün zayıflığı, Atatürk İlke ve Devrimlerinde sapma eğilimi, sivil yönetimlerin başarısızlıkları, ordu sivil yönetim ilişkileri ve dış etkenlerdir (Demir ve Üzümcü, 2002: 155-156).

3.2. 28 ŞUBAT 1997 ASKERİ MÜDAHALESİ

Türkiye darbeler tarihinin istisnai anlarından biri olan 28 Şubat Postmodern darbesi birçok açıdan nevi şahsına münhasır bir olay olarak tarihe geçmiştir. Bu darbenin gerçek maliyeti ise halen yeterince tartışılmamış, ortaya çıkardığı patolojik durumlar halen düzeltilememiş, etkisi yeterince görülememiştir. Diğer darbelerden farklı olarak NATO desteğine değil, dış müdahale açısından İsrail'e yaslanan bir darbe olarak kayda geçen 28 Şubat, soğuk savaş sonrası Türkiye'nin yaşadığı kimlik ve strateji krizinin bir sonucudur. Türkiye'yi bölgesinde komşularıyla, içeride ise devleti milletle karşı karşıya getiren bu darbe, sadece siyasetin bazı aygıtlarını değil tüm

toplumu dönüştürmüştür. Post modern ve kansız olmasını daha azacı üretmesine değil, soğuk savaş sonrasının stratejik atmosferine borçlu olan 28 Şubat'ın ürettiği maliyet halen yeterince anlaşılammıştır (Yılmaz, 2012: 237).

28 Şubat süreci her ne kadar 28 Şubat 1997 tarihindeki MGK kararlarıyla fiilen başlamış görünse de gerçekte başlangıç, 1950'de Demokrat Parti'nin iktidara gelişine kadar geriye götürülebilir. TSK, irtica tehdidini her zaman göz önünde bulundurmuş, tüm iktidarlara bunu özenle aktarmayı sürdürmüştür. Ancak 28 Şubat 1997'de bu ilgi ilk kez bir yaptırım şeklinde ortaya çıkmıştır. 28Şubat kararları her ne kadar bölücülüğü, ırkçılığı, organize suçları içeriyorsa da, medyanın yönlendirmesi ve kamuoyu dikkatinin özellikle bu konu üzerinde odaklanması üzerine, ağırlıklı olarak irticayı hedef alan, hatta sürecin sırf irticaya yönelik başlatıldığı izlenimi uyandıran bir süreç gözlenmektedir (Öcal, 2009: 15).

28Şubat'la birlikte yaşananlar Türkiye'de medyanın inandırıcılığını neredeyse tamamen sona erdirmiş, siyasetteki önemli akımlardan İslamcılığı radikal bir şekilde dönüştürmüş, tarihte görülmemiş siyasi koalisyonlar yaratmıştır. Darbenin yarattığı finansal kriz Türkiye'yi uçurumun kenarına taşımış, ancak bu kriz yeniden yapılanma ile aşılabılmıştır. 28 Şubat'la birlikte ithal ikameci aydın ve elitist siyaset ciddi yaralar almış, bu da orta vadede Türkiye'nin yerli imkânlarının önünü açmıştır. Post modern darbenin eğitimde açtığı yara ise halen düzeltilenmemiş, etkileri bugün bile son derece ağır bir şekilde hissedilmektedir. 28 Şubat'la birlikte devlet elitlerine dönüşen eski siyaset elitleri orta vadede tamamen tasfiye olmuş, siyasetin sivilleşmesi için gereken cesaret ve toplumsal enerji bu sayede birikerek, bürokratik vesayetın siyaset karşısında yenilgisini hazırlamıştır. Tüm bu boyutlarıyla yeniden ve derli toplu ele alınması gereken 28 Şubat, diğer darbelerden daha kansız, ancak tüm diğer darbelerin toplamından daha etkili, daha dönüştürücü ve sonuçları itibarıyla de çok daha yaratıcı siyasi kültür yaratmıştır (Yılmaz, 2012: 237).

3.2.1. 28 Şubat Öncesi Siyasi Durum

1987 yılında yapılan genel seçimlerde ANAP'ın iktidara gelmesiyle Türkiye hem siyasi hem de iktisadi alanda ivme kazanmış; tek parti iktidarının sağladığı siyasi istikrar sayesinde iktisadi alanda önemli reformlar gerçekleştirilmiş, ekonomide dışa

açılma hızlanmış ve önemli ölçüde büyüme kaydedilmiştir. Özal, Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu ve kambiyo rejimini değiştirmiş, ithalat ve ihracatı serbestleştirmiş, dövizde “serbest kur” sistemini getirmiştir. Buna mukabil, Özal’ın siyasetteki etkin tavrı, Genelkurmay’daki bir kesim tarafından “Nakşibendi tarikatının iktidara gelmesi ve İslamcıların devleti işgale başlaması” olarak değerlendirilmiş ve “irticanın ivme kazandığı” MGK toplantılarında gündeme getirilmeye başlanmış; buna mukabil, ANAP’ın, irticaa inanmadığı ve eleştirileri kulak arkasına attığı öne sürülmüştür. Sağ-sol çatışmasını önlemek amacıyla gerçekleştirildiği öne sürülen 12 Eylül askeri darbesini yaşayan Türkiye’de, askeri idarenin sona erip sivil yönetime geçilmesiyle birlikte, sağ-sol çatışması yerini, “laik-anti laik”, “Türk-Kürt”, “Sünni-Alevi” gibi çatışma alanlarına bırakmıştır. 12 Eylül darbesiyle dondurulan bu sorunlar, 1990’lı yıllarda “terörizmle mücadele”, Kürt sorunu”, “faili meçhul cinayetler”, “siyasal İslam”, “kökten dincilik”, “Alevi sorunu” gibi tartışmalar içinde geçmiştir. Özal, 1991 yılında, 12 Eylül askeri darbesinin zihniyetini temsil eden Türk Ceza Kanunu’nun, “düşünce, inanç ve ifade hürriyetini kısıtlayan”, 141’inci, 142’nci ve 163’üncü maddelerinin kaldırılmasını sağlamıştır. Cumhurbaşkanı Özal, 1990 yılında, televizyon yayıncılığında devlet tekelinin kırılmasına önayak olmuş; 1991 yılında, Kürtçe televizyon yayını yapılmasını önermiştir. Cumhurbaşkanı Özal’ın Kürt sorunu hakkında devletçi çizgiden uzak bu ve benzeri düşünceleri, bir kesim tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Özal’ın Cumhurbaşkanı olması üzerine, terör örgütü PKK’nın “ateşkes” kararı aldığını kamuoyuna duyurması da, Özal aleyhindeki belli kesimleri sertleştirmiştir. ÖZAL’ın Cumhurbaşkanlığı döneminin en önemli olayı Birinci Körfez Savaşı olmuş; bu süreçte hükümetle uyum sağlayamayan Genelkurmay Başkanı Necip Toruntay, görev süresi sona ermeden, 3 Aralık 1990 tarihinde emekli edilmiştir. 1991 yılına gelindiğinde, Başbakan Akbulut’un, 15 Haziran 1991’de genel başkanlıktan ve başbakanlıktan ayrılmasıyla 47’nci Hükümet, 23 Haziran 1991 tarihindedüşmüş, 48’inci Hükümet, ANAP Genel Başkanı Mesut YILMAZ tarafından 23 Haziran 1991 tarihinde kurulmuştur(meclis araştırma raporu: 36-38).

3.2.1.1. 20 Ekim 1991 Genel Seçimleri

20 Ekim 1991 tarihinde yapılan genel seçimlerde Süleyman DEMİREL liderliğindeki DYP birinci parti olurken, ANAP, SHP, RP (Milliyetçi Çalışma Partisi ve İslahatçı Demokrasi Partisi ile beraber oluşan blok) ve DSP parlamentoya girmiş; RP 40 milletvekili çıkartmıştır. Bu seçimler sonucunda, sekiz yıllık ANAP iktidarı sona ermiş, merkez sağ oylar ANAP ve DYP arasında neredeyse iki eşit parçaya bölünmüş; bu durum neticesinde Türkiye’de ilk kez merkez sağ ve merkez sol partiler arasında; Başbakan DEMİREL ve Başbakan Yardımcısı Erdal İNÖNÜ liderliğindeki bu koalisyonunun teşkiliyle 49’uncu Hükümet kurulmuştur. RP’nin başarısı, merkez medya tarafından, “Siyasal İslam’ın yükselişi” şeklinde değerlendirilmiştir. 1991 seçimleriyle, Türkiye’de yaklaşık 8 yıl süren tek parti yönetimi sona ermiş, Kasım 2002 ayına kadar yaklaşık on bir yıl sürecek olan zayıf koalisyon veya azınlık hükümetleri dönemi başlamıştır. Siyasi istikrarın olmadığı bu süreçte, Türkiye ekonomisinin büyüme hızı düşmüş ve hatta kimi zaman negatif olmuştur (meclis araştırma raporu: 36-38).

3.2.1.2. Faili Meçhuller

Özal’ın ölümünden kısa bir süre önce Türkiye bir dizi karanlık cinayetle, suikast ile sarsılmıştır. Kısacık bir zaman dilimine sığan olaylar öylesine önemliydi ki, sonraki 10 yıla damgasını vurmuştur. Terör çift başlı bir canavara dönüşmüştü. Bir yanda PKK asker, sivil demeden saldırılarını sürdürmekteydi, terörün diğer tarafında ise İslamcı terör örgütleri bulunmaktaydı. 90’lı yılların başlarından itibaren ilk kez İslami terör adı verilen bir belayla karşılaşılıyordu. İslam’i terörün hedefinde Atatürkçü kimlikleri ile tanınan ünlü isimler vardı. Türkiye’yi en çok sarsan sakıncalı piyade, Cumhuriyet Gazetesi yazarı Uğur Mumcu’nun evinin önündeki patlama olmuştur (24 Ocak 1993). 17 Şubat 1993 tarihinde ise Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Eşref Bitlis’in uçağı düşmüş ve Bitlis hayatını bu kazada kaybetmiştir. Bitlis farklı duruşu sahip bir asker olarak tanınmaktadır. İncirlik Üssü’nden kalkan uçakların PKK’ya yardım dağıttığını söylemiştir. Ölümünden 2 ay önce ise, Irak’ın Selahattin kentine doğru yol alan helikopterine Çekiç Güç’e bağlı Amerikan savaş uçakları tarafından taciz uçuşu yapılmış ve helikopteri inişe zorlanmıştır. Bitlis, Çekiç Güç kuvvetlerinin Türkiye’den ayrılması gerektiğini her fırsatta dile getirirdi. Aynı zamanda JİTEM’e her zaman karşı

çıkmiştir. Kürt sorununun sert askeri yöntemlerle çözülemeyeceğini de belirtmiştir belki de bu sebeplerden dolayı bugün hala ölümü şaibelidir (Birand ve Yıldız, 2012: 15-17).

3.2.1.3. Özal'ın Ölümü Ve Demirel'in Yükselişi

Özal'ın ölümü, ülkenin siyaset akışını değiştiren tarihi bir dönüm noktasıdır diyebiliriz. Ölümünden önce Özal, Çankaya'nın durağan hayatından sıkılmış ve yaşamının son günlerinde siyasette dengeleri değiştirecek kararlar almıştır. Aktif siyasete geri dönme çalışmalarına başlamıştır. Siyasete dönme kararının arkasında yatan sebep ise, Kürt meselesi olarak belirtilmektedir. Kürt sorunu ile ilgili aldığı duruş, cesur ve farklı olarak tanımlanmaktadır. Cumhurbaşkanlığından ayrılmaya hazırlandığı bilinmektedir. Kuracağı partinin binasını bile belirlemiştir. Artık ANAP'ın gidişatından memnun olmadığını ve partisinin oy kaygısıyla hareket ettiğini her fırsatta dile getirmiştir. Çünkü onun amacı oy almak, iktidar olmak değil, ülke için bir şeyler yapabilmektir. Turgut Özal'ın beklenmedik ölümünden sonraki günlerde herkesin aklında iki soru oluşmuştur, Terör Türkiye'yi bölecek mi, laiklik elden gidiyor mu? Bu iki sorunun yanıtı 1993-2002 yıllarına damgasını vuracaktı. Artık Ankara'da yeni bir dönem başlıyordu. Asker-sivil gerilimi yeniden tırmanacak, siyasi İslam ve Kürt sorununda tarihi olaylar yaşanacak ve ülke 28 Şubat sürecine doğru sürüklenecekti(Birand ve Yıldız, 2012: 20-22).

3.2.1.4. Tansu Çiller Dönemi

1987 yılında siyasi yasaklarının sona ermesinden sonra fırtına gibi seçim meydanlarına dönen Süleyman Demirel, 1991 yılında yapılan genel seçimlerden 1. Parti olarak çıkmış ve SHP ile bir koalisyon hükümeti kurmuştu. Bu koalisyon hükümetinin bir özelliği de Türkiye'nin ilk kadın bakanını içinde barındırıyor olması idi. Bu isim ekonomist Tansu Çiller'den başkası değildi. Çiller, Demirel tarafından adeta zorla önce siyasete sokulmuş, sonrasında ise bakan yapılmıştı. Çiller'in bilgi birikimi ve güzelliği onu halk karşısında sempatik kılarken, zaman içerisinde kabinenin en medyatik bakanı konumuna getirmişti. Özellikle Demirel'in gözdesi olması Çiller'e ayrı bir güç veriyordu. 1993 yılında Özal'ın ani ölümü ile boşalan Cumhurbaşkanlığı köşküne partisinin başından ayrılıp Demirel çıkınca DYP' de bir kongre sürecinin yaşanması

kaçınılmaz hale gelmişti. Demirel, kendisine yakın, kendi kontrolünde tutabileceği bir ismi destekleyerek partinin başına getirmek istiyordu. Böylece hem DYP’i hem de hükümeti Cumhurbaşkanlığı yaparken kontrol etmeyi hesaplıyordu. Demirel’in adayı uzun yıllar birlikte siyaset yaptığı yakın arkadaşı İsmet Sezgin’di. Kongrede ki diğer aday Köksal Toptan’ken 3. Aday herkesi şaşırtmıştı. 3. Aday güzel ekonomi profesörü Tansu Çiller idi. İlk başta adaylığı ciddiye alınmayan Çiller 13 Haziran 1993 günü yapılan DYP olağanüstü kongresinde Türkiye’nin ilk kadın parti genel başkanı ve ilk kadın başbakan unvanını almıştır. Demirel’in kolayca idare edeceği bir isim olduğu düşünülen Çiller kısa sürede herkesi bir kez daha yanılttı ve Demirel’in yıllardır görev yapan kadrolarını pasifize etti denilebilir, bazılarını ise tamamen tasfiye etmiştir. Böylelikle partisini Demirel hegemonyasından çıkarttığı söylenebilir (Çelik, 2010: 14).

3.2.1.5. Madımak Katliamı

Çiller’in kurduğu hükümet daha güvenoyu alamadan öyle bir olay yaşandı ki, Cumhuriyet tarihinin en kara lekelerinden biri olarak anılmaktadır, öyle bir katliamdı ki kimler nasıl planlamış, devlet nasıl böylesine gaflet ve delalet içine düşmüştü anlayamamıştır. Öyle bir kıyımdı ki, siyasi İslam’a yönelik kaygıların miladı olarak anılmaktadır (Biran ve Yıldız, 2012: 29).

4 Temmuz 1993 Aralığında, Pir Sultan Abdal etkinliklerinin dördüncüsünü gerçekleştirmek üzere Pir Sultan Abdal Kültür Derneği (PSAKD) öncülüğünde düzenlenen şenliğe yönelik saldırılar bir hafta öncesinden, devletin gözü önünde hazırlıkları yapılarak gerçekleştirilmiştir. 2 Temmuz günü Sivas’ta gerilim doruğa çıkmış ve binlerce kişi, etkinliğe katılmak için Sivas’ta bulunanların sığınmak zorunda kaldığı Madımak Oteli’ni kuşatmıştır. Devlet, bu kuşatmayı dağıtmak için hiçbir girişimde bulunmamış, bu kuşatma ve sonrasında otelin ateşe verilerek 33 kişinin katledilmesi, dakika dakika kameralar tarafından kaydedilmiş ve canlı yayında tüm dünyaya izletilmiştir. İçlerinde Türkiye’nin çok değerli entelektüellerinin de bulunduğu, çocuk yaştakilerden en yaşlısına kadar etkinlik katılımcısı 33 kişinin yanında, iki otel çalışanı da bu yangında can vermiştir. Ayrıca kamera görüntüleriyle oteli ateşe verdiği görülen iki saldırgan, bununla da yetinmeyip yanan oteldekilere saldırılarını sürdürmek üzere otele dalmış ve onlar da hayatlarını kaybetmişlerdir (Yalçınkaya, 2011: 337).

Sonuç olarak ölü sayısı 37'ye yükselmiştir. Ancak katliamın hangi aktörlerce, neye dönük olarak planlandığı ve gerçekleştirildiği, üzerinden 20 yıl geçmiş olmasına karşın hala tam olarak aydınlatılamamış ve kimi failer hiçbir zaman bulunamamıştır. Katliamdan idari ve siyasal olarak sorumlu olanlar hakkında ise şimdiye değin hiçbir işlem yapılmamıştır. Sivas'ta 33 insan, sadece Alevi oldukları için (Aziz Nesin örneğinde ateist olduğu veya İslam'a hakaret ettiği düşünüldüğü için), camiden çıkışta galeyana getirilen çoğu dindar Sünni Müslüman olan Sivas halkı tarafından, devletin işbirliğiyle ve toplumun gözünün önünde katledilmiştir. Otelde çalışan iki kişinin daha öldürüldüğü doğru ancak bu, hedef gözetilen Aleviler ve Alevilik olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Kısacası Sivas'ta herkesin gözünün önünde, 8 saat boyunca, devletin müdahale etmeyip teşvik ettiği halk tarafından bir katliam yapılmıştır (Yalçınkaya, 2011: 338).

Otelin önünde toplanmış olan militanların attıkları sloganlardan bazıları, “Şeytan Aziz”, “Vali İstifa”, “Muhammed’in ordusu laiklerin korkusu”, “laiklik gidecek şeriat gelecek”, Cumhuriyet burada kuruldu burada yıkılacak” vb. bu arada Belediye başkanının halka seslenişi ise şu şekilde olmuştur; “Müslüman kardeşlerim gazanız mübarek olsun”. Bu söz onu dinleyen binlerce kişiyi yeniden galeyana getirmiştir. Sözlerine şu şekilde devam etmiştir; “bu heykel gidecek, Pir Sultan olduğu iddia edilen bu heykel kaldırılacak, bu şenlikler iptal edilecek ve kente bu sebeple gelmiş olan insanlar kenti terk edecekler”. Bu cümleler biter bitmez on binlerce insan şaha kalkmış, daha çok bağırmıştır. Kendinden geçen kalabalık Cuma namazından çıkanlarında eklenmesi ile daha fazla kalabalıklaşmış ve artık oteli taşlamaya girişmişlerdir (Birand ve Yıldız, 2012: 33).

O sırada Aziz Nesin'in Erdal İnönü'yü telefonla aradığını ve yardım istediğini belirten yazar Lütfi Kaleli, İnönü'den gelen yanıtın “hiç merak etmeyin Aziz bey, gereken tedbirleri aldık” şeklinde olduğunu belirtmiştir. İçerdekiler bir linç girimine karşı önlem almaya, ellerinde sopalarla beklemeye başlamışlardır. Otel'in ateşe verilebileceğini hiç tahmin etmediklerini belirtmektedirler. Yine katliamı yaşayan Yazar Ali Balkız, içeriye bir polisin geldiğini, Aziz Nesin'i korumakla görevli polislere yönelerek, “sizin bu devlet düşmanlarının, bu vatan millet hainlerinin yanında ne işiniz var” diye küfürler savurduğunu ve sonrada çıkıp gittiğini dile getirmektedir. Asıl ümitsizliğin ve korkunun o dakikalarda başladığını da sözlerine eklemektedir. Bir süre

sonra oteldekiler, askerin geldiğini fark edip kurtulduklarını düşünmüşlerdir. Ancak yazar Ali Balkız, komutanların arabalardan indiklerini, kapı önünde birkaç kişiyle çok kısa süreli bir konuşmadan sonra arabalarına binerek gittiklerini ifade ediyor. Daha sonra otelin içine bir yüz başının geldiği ve “burada otelin içinde asker var mı?” sorusunu sorup “hayır” cevabını aldıktan sonra dışarı çıktığı ve hemen ardından otelin ateşe verildiği belirtiliyor. Otelin içinde zarar görecektir asker olmadığından otel ateşe verilmişti (Birand ve Yıldız, 2012: 33-35).

Olayları soruşturmakla görevli TBMM komisyonunda dönemin Sivas valisi Ahmet Karabilgin ve Emniyet müdürü Doğukan Öner’e konuyla ilgili sorular sorulmuştur ve oldukça anlamlı yanıtlar da alınmıştır. “Gözyaşı bombası var mıydı, yok muydu emniyette” sorusuna Valinin yanıtı “vardı” olmuştur. Bunun üzerine sorulan “Peki niye kullanılmadı” sorusunun yanıtı ise; “Gerekçe şuydu: “Bu bomba kapalı mekânlarda kullanılır, bina içinde. Caddelerde, sokaklarda bu bombanın etkili olmayacağı söylendi.” Soruları yönelten Bülent Akarcalı’ nın buna karşılık yorumu: “O zaman bütün dünyada bildiklerimiz geçersiz. Orası dar bir sokak, başka sokaklardan giriş var. Gerek o binanın üzerinden gerekse yan sokaklardan atılacak bütün bombalar, beş tane değilse 15 tane, kesinlikle etkili olur”. Bu yorum üzerine emniyet müdürü validen farklı olarak, şubede göz yaşartıcı bomba bulunmadığını, bombaların özel harekât timlerinde olduğunu, onların da kırsala gönderildiğini anlatmıştır (Yalçınkaya, 2011: 343).

Başbağlar katliamı, Madımak katliamından üç gün sonra, 5 Temmuz da yaşanmıştır. Bu katliam da Madımak gibi, hala tüm boyutlarıyla aydınlatılmamış, siyasal tarihin karanlık olaylarından biridir. 5 Temmuz’da Erzincan’ın Kemaliye ilçesine bağlı Başbağlar köyünü basan kalabalık bir silahlı grup, köylüleri kurşuna dizerek evleri ateşe vermiştir. Bu katliamın, Madımak’ın intikamını almak üzere PKK tarafından gerçekleştirildiği sıklıkla iddia edilmiştir. Böylece hem PKK ile Aleviler arasında bir bağlantı kurulmuş, hem de Alevilerin de PKK eliyle de olsa kitle katliamları yaptığı iddiası ortaya atılmaya çalışılmıştır. Çoğunlukla, Madımak katliamıyla yüzleşilme talepleri karşısına Başbağlar çıkarılarak her iki olayın da karanlıkta kalması sağlanmaya çalışılmaktadır denilebilir (Yalçınkaya, 2011: 347).

3.2.1.6. İSKİ Skandalı

Skandal, 1993'te İSKİ Genel Müdürü Ergun Göknel'in eşi Nurdan Erbuğ'dan boşanıp, kendinden 26 yaş küçük sekreteri Feray Karvar ile evlenmesiyle patlak vermiştir. Göknel, boşanma davası sonucu Erbuğ'a yüklü miktarda tazminat ödemiştir. Nurdan Erbuğ, savcılığa başvurarak eşinin mal varlığının araştırılmasını talep etmiştir. Araştırma sonucunda Göknel'in paravan şirketlerle İSKİ'den ihaleler aldığı ortaya çıkmıştır. Göknel suçlu bulunmuş ve 5 yıl hapis yatmıştır. Nurdan Erbuğ, bir başka kadının kendisine tercih edilmesini içine sindiremeyince, yakın tarihe damgasını vuran skandalın fitili de ateşlenmiştir. Türkiye'yi sallayan 'İSKİ yolsuzluğu', önce SHP ve sonrasında CHP'nin İstanbul'dan silinmesinin nedeni olarak gösterilmektedir. 1995'ten bu yana İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ni kazanamayan sosyal demokratlar, bir anlamda bu yasak aşk ilişkisinin kurbanı olmuştur denilebilir. Ergun Göknel, Rüşvet, yolsuzluk ve mal beyanında bulunmaktan 1993'te tutuklanmıştır. Toplam 12,5 yıla mahkûm olmuş ve 5 yıl hapis yatmıştır (Sabah Gazetesi).

3.2.1.7. 1994 Krizi

Türkiye ekonomisinde yüksek reel faiz, enflasyon, sıcak para politikası, kamu açıkları, rant ekonomisi, yolsuzluk, gelir dağılımındaki dengesizlik gibi sorunlar zaman içinde yerleşmiş ve 1980 öncesinde ve sonrasında değişik boyutlarda ve yapılarla finansal ve ekonomik krizler yaşanmıştır (Ertekin ve Baştürk, 2005).1990'lı yılların ilk yarısındaki temel sorun 1980'lerde başlayan iç borçlanmanın taşınmaz bir hal almasıdır. 1994 yılında kamu borçlanma faizlerini düşürme çabalarının yoğunlaşmasının sonucu olarak ortaya çıkan kurlarda dalgalanma ve devalüasyon ile mali sektörde ateşlenen yeni bir bankacılık krizi, sistemden önemli ölçüde mevduat çekilmesine yol açmıştır. Çekilen mevduatın önce büyük bankalara ve devlet tahviline, ardından buradan da çekilerek dövizle yönelmesi ile sistem büyük bir sıkışıklık yaşamıştır (Sarıgedik, 2008: 9).

Krizde ekonomi politikasında yapılan hataların yanı sıra dış faktörler de etkili olmuştur. Özellikle, 1990'lı yıllardan itibaren yaşanan ekonomik ve finansal krizler diğer krizlerden farklı olarak küreselleşmeden beslenmiştir denilebilir. Küreselleşmenin hız kazanması ile ülkeler arası sınırlar kalkmış ve finansal kurumlar arasındaki işbirliği

artmıştır. Buna bağılı olarak diğer ülkelerin yaşamış olduğu krizler de Türkiye’yi etkilemiştir (Ertekin ve Baştürk, 2005).

1994 krizi, Merkez Bankasının duruma zamanında ve gerekli ölçüde müdahale edecek kadar rezervi olamaması nedeniyle yaygınlaşmış ve tüm bankacılık sistemini ve tüm ekonomiyi tehdit eder hale gelmiştir. Bu durum mevduat sigorta limitindeki sınırın kaldırılması ile 5 Mayıs 1995 günü durdurulmuş ve bankacılık sistemine güven sağlanarak mali kesimde kriz aşılmıştır. Ancak bu limitsiz sigortanın devamı ileriki tarihlerde sektörde başka sorunlara yol açacaktır (Sarıgedik, 2008: 9).

Kriz ilk önce kendisini borsa ve döviz piyasalarında hissettirdiğinden bir finansal kriz olarak ortaya çıkmıştır. 5 Nisan kararları ile serbest piyasa ekonomisine geçen Türkiye’de, para, döviz, sermaye, mal ve emek piyasası arasında ve özellikle ilk üç piyasa arasında dengesizliğin giderilmesi amaçlanmıştır. Önlemlerin mali piyasalarda oluşan krizi önlemeye yönelik olması gerekirken, enflasyon oranını aşağıya çekmeye ve piyasaların daraltılmasına yönelik olmuştur. Sonuçta istikrar önlemleri GSMH’nın gerilemesine, enflasyonun yükselmesine ve faiz oranlarının artmasına neden olmuştur. Bu sonuçların ortaya çıkmasında, maliye politikasının tek başına uygulanması, piyasada aşırı likiditeyi düşürmeye yönelik para politikasının uygulanmaması, Hazinesin MB’n dan doğrudan para kullanmaya devam etmesi, MB’nın bankalara yönelik kredilerini arttırması ve bankaların bu kredilerle kısa vadeli yüksek faizli Hazine kağıtlarını alarak Hazine’ye borç vermeleri etkili olmuştur. Bu nedenlerle, 5 Nisan Kararları eksik, güvenilirliğini kaybetmiş, kurumsal düzenlemelere gitmeksizin ve mevcut düzenlemelerin de bozulmasıyla birlikte yürütölmeye çalışıldığından başarısız bir program olmuştur. Daha çok istikrarın sağlanmasına ve devamına yönelik kararlar olduğundan, ekonomi rant baskısından kurtarılıp üretim sürecine sokulamamıştır (Ertekin ve Baştürk, 2005).

Tablo 1:90’lı yıllara ait bazı ekonomik göstergeler

YILLAR	TÜFE	TEFE	GSMH fiyat deflatörü	GSYİH fiyat deflatörü
1990	60.3	52.3	57.6	58.3
1991	63.8	55.4	59.2	58.8

1992	72.3	62.1	63.5	63.7
1993	66.1	58.4	67.4	67.8
1994	106.3	120.6	107.3	107.1
1995	93.6	88.5	81.9	81.4

Kaynak: (Sarigedik, 2008: 10)

Özetle, 1994'te fiili bir döviz yokluğu söz konusu olmamıştır. Krize dönemin hükümetinin faizleri düşürmek için giriştiği operasyon neden olmuştur. Hazine ihalelerinin peş peşe iptal edilmesiyle para dövize kaymış ve kurların önünü kesmek için faizleri yükseltmek şart olmuştur. Faizler bir ara yüzde 400 leri bile görmüştür. Faizlerdeki yükseliş tüketim ve yatırım kararlarının ertelenmesine neden olunca ekonomi durmuş ve kriz kaçınılmaz son olmuştur. Türkiye'de ilk kez mal yokluklarının yaşandığı değil, üretilen malların satılamadığı bir kriz yaşanmaktaydı (Sarigedik, 2008: 10).

3.2.1.8. 5 Nisan Kararları

Bilindiği gibi izlenen ekonomi politikalarının başarıları belli bazı ekonomik göstergelerle ölçülmekte, bu göstergelere bakılarak bir ekonominin sağlıklı olup olmadığı anlaşılmaktadır. Bu göstergelere göre ülkemizde ekonomik dengelerin uzunca bir süredir bozulduğu, bu bozulmanın 1994 yılı başlarında netleştiği ve derinleştiği görülmektedir (Aktaş, 2000: 16).

Dış ticaret açığının son yıllarda giderek bozulması döviz dengelerini zorlamış, makro ekonomik dengeleri olumsuz bir biçimde etkilemiştir. 1980'lerde dış ticaret yaklaşık 3 milyar dolar açık verirken, 1992 yılında açık 8 milyar, 1993 yılında 14 milyar düzeyine ulaşmıştır. Yüksek düzeyde seyreden enflasyon ve adaletsiz gelir dağılımı nedeniyle tasarruf eğilimi olumsuz yönde etkilenmiştir. Ülkemizde yurt içi tasarrufların gayri safi milli hasılaya oranı %20'lerin biraz üzerinde seyretmekte, yıllar itibari ile belirgin bir artış göstermemekte, hatta son yıllarda düşmektedir. Ülkemiz 1992 yılından başlayarak son yılların en yüksek tüketim artışını yaşamış, buna karşılık toplam sabit sermaye yatırımlarının GSMH'ya oranı son yılların en düşük değerini almıştır. Devletin

üretimle yönelik yatırımları durmuş, özel sektör kaynaklarını böyle bir ortamda cazip hale gelen finans ve rant sektörüne aktarmıştır (Aktaş, 2000: 16).

Dövizle mevduatın TL mevduata oranı %35'lerden %73'e yükselmiş, TL para olma işlevlerinin bazılarını yapamaz duruma düşmüştür. Ülkemiz son yıllarda sürekli olarak kamu açıkları vermiş, kamu açıklarını finanse etmek için Merkez Bankası kredilerinde gerçekleştirilen artış, bir taraftan kredi stoklarını büyütürken, diğer taraftan iç borçlanma katlanarak artmış ve iç borç faizleri önemli miktarlara ulaşmıştır.5 Nisan istikrar paketinde (Aktaş, 2000: 17);

- Yüksek oranda KİT zamları,
- %38,9 oranında bir devalüasyon,
- KİT'lerin özelleştirilmesi ve kapatılması,
- Tarımda destekleme alımlarının yapılması,
- Merkez Bankası'nın yeniden yapılandırılması,
- Kamu kesiminde maaş ve ücret artışlarının mevcut bütçe ödenekleri ile sınırlandırılması,
- Tekel ve akaryakıttan alınan vergi ve fonların yükseltilmesi,
- Ek vergilerin getirilmesi.

5 Nisan Kararları, kısa vadeli hedefler için Ortodoks şok tedavisi öngören, uzun vadeli hedefler için heterodoks-aşamalı politikalar içeren karma tedbirler demetidir denilebilir. Mal ve hizmet piyasalarında ve mali piyasalarda kısa sürede istikrarı sağlamak için, kamu kesiminde üretilen mal ve hizmet fiyatlarına çok yüksek oranlı zam yapılmıştır. Kamu harcamalarında % 30 civarında kısıtlamalara gidilmiştir. TCMB'nin parasal büyüklükler üzerindeki etkisini arttırmak amacıyla zorunlu karşılık ve genel dispoñibilite oranlarının yeniden düzenlenmesi yoluna gidilmiştir. Biraz gecikme ile de olsa, yeni vergi düzenlemeleri yapılmıştır. Tüm bu tedbirlerin amacı, talep seviyesinin aşağı çekilmesi ve kontrol altına alınmasıdır. Ancak özel kişilerin elindeki likidite fazlasını vergilerle çekmek mümkün olmadığından, bu işi yüksek faizli hazine bonosu satışı ile gerçekleştirme yoluna başvurulmuştur (Şahin, 2007: 225).

5 Nisan kararları sonrasında 3 bankaya el konulmuştur. Enflasyon 2. Dünya savaşından bu yana ilk defa 149'u bulmuştur. Ülke o yıl %6 dan fazla küçülmüştür.

Yaklaşık 500 bin kişi işsiz kaldı. Döviz ile borçlananlar arka arkaya iflas ederken, dövize yatırım yapanlar çok büyük paralar kazandı halk yoksullaşmıştır (Birand ve Yıldız, 2012: 53-54).

3.2.1.9. 1994 Yerel Seçimleri

1994 krizi ve 5 Nisan kararlarının en önemli sonucu çok önemli bir siyasal istikrarsızlık dönemi yaratmış olmasıdır. 1994 krizi daha öncekilerden farklı olarak bir iç borç krizidir ve kökü 1988'e uzanmaktadır. Bu deneyim göstermektedir ki, bir ekonomik krizle radikal bir biçimde mücadele edilmezse siyasal istikrarsızlıklar kaçınılmaz olduğu gibi, daha sonrasında bir başka ekonomik krizle daha büyük bir ölçekte karşılaşmaktadır (Güneş, 2010: 8).

Tablo 2: 27 Mart 1994 Seçimleri ve RP Atağı

DYP	21.372
ANAP	21.049
RP	19.107
SHP	13.503
DSP	8.737

Kaynak: (secim.iha.com.tr).

Seçimlerde DYP ve ANAP ilk iki sırada görünse de asıl kazanan Refah Partisi olmuştur diyebiliriz. 1989 yerel seçimlerinde sadece 74 belediyeye sahip olan RP, 5 yılın sonunda 5'i büyük şehir olmak üzere, 22 il, toplamda 329 belediye kazanmıştı. Asıl çarpıcı olan gelişme ise bu büyük şehir belediyeleri arasında İstanbul ve Ankara'nın da olmasıdır. Milli görüş iktidar yürüyüşünü artık başlatmıştır demek yanlış olmaz (Birand ve Yıldız, 2012: 65).

Seçimlere 3 parti halinde giren Solun büyük bir hezimete uğradığı görülmektedir. Koalisyon ortağı SHP il genel meclisinde %13 dolayında oy aldı, Baykal'ın CHP'si hiçbir varlık gösteremezken, Ecevit'in DSP'si %8 lerde kaldı. Üç sol partinin toplam oylarının bile RP'nin gerisinde kaldığı görülmektedir. 1989 yerel seçimlerindeki % 4.4 oranındaki oylarını 1994 yerel seçimlerinde %20'nin üzerine çıkarmayı başarmıştır. Trakya, Akdeniz, Ege ve Batı Karadeniz'de güçsüzlüğü süren RP, diğer bölgelerde genellikle ilk üçe girmiştir (milliyet gazetesi).

13 Nisan 1994 tarihinde RP lideri Erbakan'ın "Refah Partisi iktidara gelecek, adil düzen kurulacak, Sorun ne; geçiş dönemi sert mi olacak, yumuşak mı, tatlı mı olacak, kanlı mı olacak? Bu kelimeleri kullanmak bile istemiyorum ama bunların terörizmi karşısında herkes gerçeği açıkça görsün diye bu tabirleri kullanmaya mecburiyet hissediyorum" şeklindeki konuşması üzerine, 14 Nisan 1994 günü, DGM ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından soruşturma başlatılmıştır. İstanbul Belediye Başkanı Tayyip Erdoğan'ın Belediye Meclisi toplantısını Fatiha ile açması; Ankara Belediye Başkanı Melih Gökçek'in Altınpark'taki bir heykel için sarf ettiği "Böyle sanatın içine tükürürüm" şeklindeki sözleri merkez medyada tepkiyle karşılanmıştır (meclis araştırma raporu: 41).

3.2.1.10. PKK Ve Kürt Sorunu

Tansu Çiller başbakan olduğunda Türkiye Cumhuriyetinde tam anlamıyla yangın vardı denilebilir. Yangını çıkaran PKK, Güney Doğuda neredeyse hâkimiyet kurmuş durumdaydı. Çiller bölünmeye yakın bir ülkeyle karşı karşıyaydı. Her şey 1992'de Irak lideri Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i işgal etmesi ile başlamıştır. PKK'ya adeta büyük ikramiye çıkmıştır. Amerika'nın başını çektiği, Türkiye'nin de dahil olduğu koalisyon, olaya müdahale etmiştir. Koalisyonun ilk işi Irak'ın kuzeyini güvenceye almak, Irak ordusuna ve askerine bölgeyi yasaklamak olmuştur. Zira Halepçe'de katliama maruz kalıp Saddam korkusuyla yürüyüşe geçerek Türk sınırına dayanan 500 bin Kürt'ün korunması gerekiyordu. Bu altın fırsat PKK'ya da cazip gelmiştir. Irak'ın kuzeyinde kendine adeta kurtarılmış bir bölge yaratan örgüt, "büyük ayaklanma" projesini işleve koymuştur. Nizami bir ordu gibi saldırılara başlamıştır (Birand ve Yıldız, 2012: 69-70).

Türk Silahlı Kuvvetleri, 1990'ların başında "bölücü terörü" öncelikli tehdit olarak görüyordu. Bu dönemde birinci önceliği terörle mücadeleye verdi. Bu mücadeleyi yürütmek için de 1992 yılında "Güven Çalışma Grubu" adı altında bir yapı kurdu. Güven Çalışma Grubu'nun terörle mücadelenin esaslarını belirleyen harekât konseptinde "TSK, terörle mücadelenin hukuki sorumluluğu İçişleri Bakanlığı'nda olmasına rağmen iç tehditteki gelişmeler nedeniyle anayasal ve yasal görevlerinin

gereği kendiliğinden terörle mücadelenin fiili sorumluluğunu üstlenmiştir” yazmaktaydı (Kılıç, 2012: 3).

TSK duruma adeta tamamen el koymuştur. Eski düzeni değiştiren de Genelkurmay Başkanı Orgeneral Doğan Güreş olmuştur. Terörle mücadelede yepyeni bir dönem başlamıştır artık. Nizami ordudan terörle mücadeleye uyumlu gayri nizami düzene geçilmiştir. Özel kuvvetler komutanlığı, SAS komandoları o dönemde kurulmuştur. Terörle mücadelede poliste devreye sokuldu. Tüm Türkiye’de Çiller’in bir kadın olarak bu işin altından kalkıp kalkamayacağı tartışma konusu olmuştur. Çiller ilk zamanlarda daha ılımlı bir mücadele yolu izlerken, o günlerde gerçekleşen Bingöl katliamı Çiller’in “topyekun savaş” modelini savunmasına sebep olmuştur (Birand ve Yıldız, 2012: 71-72).

Başbakan ile Genelkurmay başkanı arasında tam bir uyum olduğu gözlenmektedir. Güreş’in deyişiyle “Başbakan tak diye emreder, ben de şak diye yaparım” dönemine geçilmiştir. Dönemin emniyet müdürü Mehmet Ağar’ ın dediği gibi “dönem gündüzleri devletin hakim olduğu, öğleden sonra ise otoritenin tamamen örgütün eline geçtiği” bir dönemdir. Demokrasiymiş, insan haklarıymış kimsenin umurunda değildi. Tüm yasal ve yasa dışı imkanlar devreye sokulmuş ve kirli bir savaş başlamıştır. Güvenlik gerekçesiyle dağ taş bombalanmış, köyler yakılmış, boşaltılmıştır. Koruculuk sistemi, terörle mücadele için özel birlikler kurulmuştur. Devlet vurdukça PKK şiddetini arttırmaya devam etmiştir. Tuzla istasyonunda tren bekleyen 5 askeri öğrenci katlediliyor, hemen her gün bir bomba patlıyordu. Devlet’in terörle mücadele şeklini eleştiren herkes fişlenmekte, faili meçhul cinayetler de artmaktaydı (Birand ve Yıldız, 2012: 73-74).

Hatip Dicle ve Leyla Zana’ nın milletvekilliği yemini sırasında yaptıkları, siyasette deprem etkisi yaratmış ve parti hakkında kapatma davası açılmıştır. Meclis kürsüsünde Kürtçe konuşulması ile başlayan süreç 12 Mart 1994 günü polisin meclise girip Dep’lileri gözaltına alması olayı ile devam etmiştir. Vekillerin dokunulmazlığı kaldırılmış, DEP kapatılmıştır (Birand ve Yıldız, 2012: 78).

Başbakan; “PKK’nın haraç aldığı iş adamları ve sanatçıları biliyoruz, onlardan hesap soracağız” açıklamasını yaptıktan günler sonra, seri cinayetler yaşanmaya başlamıştır. Onlarca Kürt iş adamı, polis olduğunu söyleyen kişiler tarafından kaçırılıp,

hepsi başlarına aynı tip silahla ateş edilerek öldürülmüşlerdir. İşin garip tarafı katledilenlerin yakınları katillerin robot resimlerini tanıdık isimlere benzetmekteydi. Mesela Adnan Yıldırımın babası Selim Yıldırım kameralara, baktığı robot resimlerden bir tanesini Abdullah Çatlı'ya benzettiğini anlatıyordu (Birand ve Yıldız, 2012: 84-85).

1990'ların ilk yarısında TSK öncelikli hedef olarak PKK yı görmüş ancak, 1990'ların ikinci yarısı gelip Erbakan'ın Refah Partisi, seçimlerden birinci parti çıkınca ve Refahyol iktidarı işbaşına gelince birinci öncelikli tehdit olarak "irticayı" görmeye başlamıştır. Ve Güven Çalışma Grubu'nun terörle mücadelede elde ettiği başarıyı örnek göstererek, irticayla mücadele için de "Batı Çalışma Grubu"nu kurmuştur (Kılıç, 2012: 3).

Kısacası Soğuk savaş sonrası yaşanan demokratikleşmenin getirdiği Kürt sorunundaki canlanma, ABD'nin Irak'a müdahalesi ile Kuzey Irak'la etkileşimi artan Türkiye Kürtlerinin de taleplerini artırmış, devletin buna çözüm yönünde değil de bastırma şeklindeki karşılığı sorunu daha da derinleştirmiştir. PKK'nın şehir basıp, bazı şehirleri ablukaya alacak kadar pervasızlaştığı, güvenlik sorununun derinleştiği bir ortama doğru giden Türkiye, devletin bu tur bir sorunla başa çıkabilecek kabiliyetlere sahip olmaması nedeniyle tam anlamıyla felç olmuştur. 28 Şubat'ı hazırlayan faktörlerden biri de devletin bu durumunun, siyasi sorunla, şiddet ve bastırma dışında başka şekilde başa çıkma kabiliyetinden yoksun olmasının da etkisi vardır. Siyasi sorunu şiddetle bastırma davranışı Kürt meselesinden sonra siyasal alana da transfer olmuş, siyaset de aynı yöntemle tasfiye edilmiştir (Yılmaz, 2012: 219).

3.2.1.11.Diğer Gelişmeler

1995 yılında, hem sağ, hem de sol siyasette önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Şubat 1995'te merkez solun iki büyük partisi olan SHP ve CHP birleşmiştir. 6 Mart 1995 tarihinde, Başbakan Çiller liderliğindeki Türkiye, 1963 yılında başlattığı AB'ye üyelik sürecinde Gümrük Birliği'ne katılarak önemli bir eşiği aşmıştır. 12 Mart 1995 tarihinde, İstanbul'un Gazi Mahallesinde meydana gelen olaylar 1993 yılında, Erzurum İli Çat İlçesi Yavi beldesinde, PKK tarafından 32 vatandaşımızın şehit edildiği, 10 vatandaşımızın yaralandığı, devamında, Sivas ve Erzincan/Başbağlar'da yaşanan hadiselerle paralel bir görüntü meydana getirmiş, İstanbul'un ortasında meydana

gelen silahlı eylem nedeniyle Alevi-Sünni, Türk-Kürt çatışması çıkarmak hedeflenmiştir. Ancak, dönemin İstanbul Emniyet İstihbarat Şube Müdürü Hanefi Avcı, bu olayın yasadışı örgütler tarafından değil, devleti kullanan birtakım güçler tarafından gerçekleştirildiğini öne sürmüştür (meclis araştırma raporu: 948-949).

24 Aralık 1995 tarihinde gerçekleştirilen erken genel seçimler, Türkiye siyasi tarihinin en önemli kilometre taşlarından birisi olmuştur. 24 Aralık 1995 tarihinde gerçekleştirilen genel seçimlerde Türkiye’de siyasetin parçalı görüntüsü bir kez daha ortaya çıkmıştır. 28 Şubat sürecinin başlangıcı olarak kabul edilen bu seçimlerde RP 158, DYP 135, ANAP 132, DSP 76, CHP 49 milletvekili çıkarmış; ANAP listesinden seçime katılan BBP 8 milletvekili kazanırken, seçimde %10’luk seçim barajını geçemeyen MHP parlamentoya girememiştir. RP’nin, birinci parti olarak çıkması ve iktidara talip olması, merkez medyada “rejim sorunu” olarak takdim edilmiştir. Bu arada, Dz.K.K. Oramiral Güven Erkaya, Ocak 1996 ayında Milliyet Gazetesinde yayımlanan röportajında, “İrtica, Türkiye için, PKK terörizminden daha büyük bir tehlikedir” demiştir. Cumhurbaşkanı Demirel, hükümeti kurma görevini Erbakan’a vermemiştir. DYP ve ANAP ortaklığı ile ANA-YOL hükümeti 6 Mart 1996 tarihinde, sol destekli partilerin de desteğini alarak işbaşına gelmiştir. Dönüşümlü Başbakanlık esasına dayalı hükümet protokolü 3 Mart 1996 günü imzalanmış, ANA-YOL Hükümeti Cumhurbaşkanı tarafından 6 Mart günü onaylanmıştır. ANA-YOL Hükümeti döneminde en önemli kriz Çiller ile ilgili yolsuzluk iddiaları olmuştur. RP tarafından Çiller hakkında 12 ayrı yolsuzluk dosyası hazırlandığı öne sürülmüş, Başbakan Yılmaz’ın 4 Haziran’da Cumhurbaşkanı Demirel’e istifasını sunmasıyla ANA-YOL hükümeti 6 Haziran 1996 tarihinde sona ermiştir. Böylece bu koalisyonun siyasi ömrü yaklaşık 3 ay sürebilmiş, ülke yeniden hükümet kurma tartışmaları içine sürüklenmiştir (meclis araştırma raporu: 951-952).

3.2.2. 28 Şubat Müdahalesine Giden Süreç

Sağcısıyla solcusuyla, askeri ve siviliyle, dincisi ve laikçisiyle hemen her toplum kesimini derinden etkileyen, herkesin hesabını kitabını yeni baştan yapmasını sağlayan, Türkiye’ye her bakımdan büyük bir bedel ödeten, toplumsal hafızamızda derin izler bırakan bir karanlık süreçtir 28 Şubat, hatta bir kâbustur. Özellikle ekonomik ve siyasi

bedeli dikkate alındığında 28 Şubatın karabasan nitelemesini fazlasıyla hak eden bir süreç olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu süreç, aktörlerinden bazılarına göre demokrasiye balans ayarı yapmaktır; bu sayede rayından çıkmakta olan demokrasi tekrar olması gereken çizgiye çekilmiştir. Aktörlerinden kimine göre 28 Şubat Süreci bir postmodern darbedir; silahlar konuşmadan askerler siyasete müdahale etmiş, iktidarı değiştirmiş, geleneksel darbe araçlarını kullanmadan aynı sonuç elde edilmiştir. Yine aktörlerden bazılarına sorarsanız 28 Şubat bir askeri darbeyi önleme hareketidir. Gelmekte olan askeri darbe alınan önlemler sayesinde önlenmiştir. Bazı taraftarlarına göre 28 Şubat Süreci bir sivil darbedir. Asker-sivil bürokrasi, medya ve iş dünyası irtica tehdidi ve laikliğin elden gitme tehlikesine karşı el-ele vermiş, mevcut iktidara karşı direnişe geçmiş ve yönetimi değiştirmeyi başarmıştır. Sürece destek veren bazılarına göre ise 28 Şubat bir darbe değildir; zira Meclis kapatılmamış, partiler (bir-ikisi dışında) yerinde kalmış, Anayasa lağvedilmemiş, dolayısıyla bir darbenin tipik şartları gerçekleşmemiştir (Acar, 2012).

3.2.2.1. Refahiyol Hükümeti Ve 28 Şubat’a Götüren Siyasi Atmosfer

Çiller ve Erbakan, 28 Haziran günü 54. Hükümeti kurmak için el sıkışmışlardır ve Refahiyol kurulmuştur. Refahiyol koalisyonu yıllardır Erbakan’ı ve siyasetini “irticanın kaynağı” olarak gören laik kesim için tam bir şok olmuştur. Kısa bir süre sonra da demokrasiye “balans ayarı” yapılması için geri sayım başlayacaktı. Daha önce dönüşümlü başbakanlık sistemini eleştiren Erbakan, 2+2 sistemine razı olmuştur. Bunun karşılığında, Çiller hakkındaki yolsuzluk önergeleri, koalisyonun hemen öncesinde gene Refah’ın oylarıyla meclis gündeminden çıkarılmıştır. Ortada ne yolsuzluk, ne mal varlığı ne de örtülü ödenek kalmıştır (Birand ve Yıldız, 2012: 153).

Refahiyol hükümeti iktidara gelir gelmez, bazı camilerin önünde özellikle Cuma günlerinde bazı aşırı uç gruplar tarafından çeşitli eylemler düzenlenmeye başlamıştır. Bunlardan en dikkat çekici olanı, Acz-i mendiler olmuştur. Ankara Kocatepe Camii’nde zikir çekerek “şeriat isteriz” şeklinde bağırarak sakallı, cüppeli ve asalı Acz-i Mendi görüntüleri, günlerce televizyon ve gazetelerde yayımlanmıştır. RP Başkanvekili Kapusuz, bunun bir provakasyon olduğunu söylemiştir. Bu gösterilerin zamanlama olarak Başbakan’ın Libya gezisine denk gelmesi bu yayınların etkisinin artmasına yol

açmıştır. 20 Ekim tarihinde yine aynı yerde gösteri yaparak, Atatürk'e hakaret eden yüz civarındaki Acz-i Mendi gözaltına alınmıştır. Öte yandan, İstanbul'un Fatih/Çarşamba semtinde bulunan Ali Kalkancı'ya ait, tarikat olduğu söylenen oluşum ortaya çıkmıştır. Fadime Şahin adlı bir kadının Ali Kalkancı ve Müslüm Gündüz arasında özel ilişkiler olduğu öne sürülmüştür. Gündüz'ün Fadime Şahin'le basılma görüntüleri polis kameralarınca çekilerek yayımlanmıştır. Ali Kalkancı, Müslüm Gündüz ve Fadime Şahin'in özel olarak görevlendirilmiş kişiler olduğu öne sürülmüştür. Bu olayların 28 şubat sürecini tetikleyen kurgulanmış olaylar olduğu, Acz-i Mendiler, Fadime Şahin, Ali Kalkancı gibi isimlerin provokasyon amaçlı kullanılmış oldukları yapılan tetkiklerde görülmüştür (meclis araştırma raporu: 954).

Yerel ara seçimlerin yapıldığı 3 Kasım 1996'da, Susurluk skandalı patlak vermiş; “kanun kaçağı” Abdullah Çatlı'nın, sevgilisi olduğu söylenen Gonca Uslu ile birlikte, eski İstanbul Emniyet Müdür Yardımcısı Hüseyin Kocadağ ve Bucak aşireti reisi ve DYP Şanlıurfa milletvekili Sedat Bucak'la birlikte olduğu otomobile bir kamyonun çarpmasıyla, devlet içindeki karanlık ilişkilerin su yüzüne çıktığı söylenebilir (Meclis araştırma raporu, 954).

Derin devletin bilinen labirentleri ilk defa bu kadar açık seçik bir fotoğrafla ortaya çıkınca, toplumun geniş kesimleri infiale kapılmış ve uluslararası düzeyde de örnek gösterilen bir sivil girişimle “Aydınlık İçin bir Dakika Karanlık” eylemi adeta bir tür vicdan hareketi boyutunda ortaya çıkmıştır. İnsanlar tepkilerinde yalnız olmadıklarını görmüş, ortak tepkilerle rejimin bir tortusunu pekâlâ süpürebileceklerini anlamışlardır. Ama aynı zamanda siyasetin pragmatizmi içinde güç ilişkilerini dönüştürecek bir odak olunmadığı takdirde her şeyin ellerinden buharlaşabileceğini de acıyla görmüşlerdir. Bu konuları hafifseyen, destek olan siyasî yapıları oylarıyla da affetmemeyi bilmiştir seçmen (Uras, 2012: 18).

Ama ne yazık ki Susurluk skandalına gösterilen tepkilerin 28 Şubat sürecinin politik dizilişinin mezesi haline gelmesi engellenememiştir, çünkü o dönem, Türkiye'deki cılız sivil toplum dinamiklerinin başa çıkabileceği bir güç kompozisyonuna da sahip değildik. Yine de bugün çetelere, darbecilere karşı oluşan birikmiş bir bilincin etkisinin ortaya çıkarılmasında önemli bir kilometre taşı olmuştur Susurluk skandalı. Dönemin Çiller, Ağar gibi siyasîlerine karşı açılan kampanyaların

bugün ağır aksak da olsa hukukî sonuçlarını görebiliyoruz. Siyasetçi, bürokrat, mafya üçgenine yönelik kampanyalar sırasında maksimalist hedeflerle ve küçümseyici tepkilerle karşılaşmıştı, ama bugün bu tür yaklaşımların siyasetsizliği gizleyen ucuz bir radikalizm olduğu daha açık görülebiliyor. Susurluk ile deşifre olan çete faaliyetinin, tıpkı demokratik ülkelerde olduğu gibi sistemli bir kamuoyu ilgisi ve mücadelesi ile tasfiye edilmesi, demokrasinin uluslar arası standartları ile oluşan açığı ortadan kaldırmaya yönelik çabalara karşı direnişin de hızını kesecektir (Uras, 2012: 19).

Susurluk skandalı toplumda yaygın bir infiale sebep olmuş; skandalın üzerinin örtüldüğünü düşünen “Yurttaş Girişimi” adı verilen bir grup aydın tarafından 1-29 Şubat 1997 tarihlerinde yürütülen “Sürekli Aydınlık İçin Bir Dakika Karanlık” adlı kampanyalarla, Susurluk’ta açığa çıktığı öne sürülen “derin devlet” hedef alınmıştır. Ancak, Adalet Bakanı Şevket Kazan’ın bu eylemi “mum söndü”ye benzetmesi, başta Alevi vatandaşlarımız olmak üzere, toplumun geniş kesimlerinde infiale sebep olmuş; böylece protestolar özellikle Refah Partisi’nin aleyhine dönük kampanyaya dönüştürülmüştür (meclis araştırma raporu, 956).

Susurluktan başka karanlık olaylar da bu süreçte yoğun olarak yaşanmaktaydı aslında. Ama her dönem olduğu gibi bu dönemde de, çok büyük olaylar ve suçlar çok yaygın olarak gerçekleşiyor, herkes tarafından, tüm yöneticiler tarafında biliniyor ama herkes bilmiyor gibi davranıyordu. Mesela AB uyum yasalarının kabulüne kadar devletin soruşturma yapan birimlerinde yaygın olarak işkence yapıldığını herkes, tüm devlet yetkilileri biliyor, samimi toplantılarda rahatlıkla konuşuyor ama resmen sorarsanız kimse işkence yapıldığını kabul etmiyordu. Susurluk sürecinde de herkes devlet güçlerinin kanunsuz infaz yaptığını biliyordu, yüzlerce şüpheli olay olmasına rağmen resmen sorulduğunda kimsenin infazlardan haberi yokmuş gibi görünüyordu (Avcı, 2010: 212).

Susurluk skandalından sonra sürece götüren sebepleri adım adım ele alalım; 10 Kasım 1996’ da RP’li Kayseri Belediye Başkanı Şükrü Karatepe’nin “İçim kan ağlayarak törenlere katıldım.” sözleri krize sebep olmuştur. 6 Aralık günü Ankara DGM, Necmettin Erbakan ve Hasan Hüseyin Ceylan hakkında Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı’na suç duyurusunda bulunmuştur. 24 Aralık’da Genelkurmay Başkanı İ. Hakkı Karadayı, “Türkiye’yi Ortaçağ karanlığına sürüklemek isteyenler var.”

açıklamasını yapmıştır.28 Aralık: Aczimendilerin başı Müslüm Gündüz ile Fadime Şahin bir evde yakalanmış ve olaylar zinciri ard arda gelmiştir. 5 Ocak 1997’ de Türk-İş hükümete uyarı mitingi düzenlemiş, 11 Ocak’ da Genelkurmay, Sultanbeyli’de Atatürk heykeli diktiren Tuğgeneral Doğu Silahçioğlu’na tepki gösteren Necati Çelik hakkında suç duyurusunda bulunmuştur. 11 Ocak akşamı Başbakan Necmettin Erbakan bazı cemaat liderlerine iftar yemeği vermiştir ve bunun üzerine Atatürkçü Düşünce Derneği, Başbakan hakkında, konutta verdiği yemek sebebiyle suç duyurusunda bulunmuştur. 30 Ocak’ da Sincan’ın RP’li Belediye Başkanı Bekir Yıldız, Kudüs’ü anma toplantısı düzenlemiştir. Olaydan 5 gün sonra Sincan halkı sabah tank sesleriyle uyanmıştır. 20 tank ve 15 zırhlı araç beklenmedik bir şekilde Sincan caddelerinden geçirilmiştir. 1 Şubat’ ta Başbakan Erbakan, DYP’deki bazı bakanların “imza koymayız” direnişine rağmen üniversitelerde başörtüsünü serbest bırakan kararnameyi, Bakanlar Kurulu’nda imzaya açmıştır. 7 Şubat: İstanbul’daki üniversitelerin öğretim üyeleri, iktidarın üniversitelerden elini çekmesini istemiş ve Türkiye Cumhuriyeti’ni yıkmak isteyenlerle mücadele edeceklerini açıklamıştır.21 Şubat’ ta “İran terörist devlet muamelesi görmeli.” diyen Çevik Bir, Sincan’dan geçen tanklarla ilgili olarak da, “Demokrasiye balans ayarı yaptık.” yorumunu yapmıştır. Yine aynı günlerde Oramiral Güven Erkaya: “Aşırı dinci akımlar bugün, PKK tehdidinden daha büyük bir tehlike hâline geldi” sözlerini kullanmıştır (Özcan ve Korucu, 2012).

Yani aslında, 1997’nin daha ilk günlerinde devlette kılıçlar çekilmişti. Herkesin aylarca merak ettiği Cumhurbaşkanı Demirel’in tutumuydu; aslında Demirel, çoktan rengini belli etmişti. Ancak yine hükümete açıktan muhalefet etmiyor; en azından kamuoyuna daha ortada bir izlenim veriyordu. Bir süre TSK’nın kendisine ilettiği rahatsızlıkları, şahsi görüşüymüş gibi Erbakan’a iletliyordu. Bir yandan da Erbakan ve Refah Partililer, kendisini istemeyen güçlere bol bol kullanacakları malzeme veriyordu. Erbakan’ın Libya gezisinde Kaddafi’nin Türkiye aleyhine sözleri karşısında sessiz kalması, 3Kasım 1996’da Susurluk kazasında ortaya çıkan “derin çete”nin üzerine gitmemesi, hatta bu olayı örtmek istediği iddiaları kamuoyunda Refah Partisi’ne karşı büyük bir tepki oluşturmuştur. Merkez medyanın TSK’dan yana tavrı, bu tepkinin kamuoyunda daha güçlenmesine neden olmuştur. Erbakan’ın ramazan ayında Başbakanlık Konutu’nda cemaat liderlerine verdiği iftar yemeği ise bardağı taşıran son damladır diyebiliriz (Kılıç, 2012: 4).

Başka bir ifade ile, İslam dünyasını etkileyen İslamcılığın, Türkiye’de de entelektüel ve marjinal-aktivist bir hareket olmaktan çıkarak siyasal alanda temsil payının genişlemesi, bunun neticesinde artan siyasal talepler devletin dinle ilişkisini de krize sokmuştur. Ülkede artan İslami talepler, tüm İslam ülkelerinde krize giren sol kadroların İslamcılık üzerinden yeniden dirilme imkânı bulması, Sovyetlerin dağılması ile birlikte artık kabul edilen sosyalizmin iflası fikrinin, İslamcılığın kar hanesine yazılması hep bu gelişmeyi besleyen etkenlerdi. 28 Şubat’ı mümkün kılan en önemli etken de; diğer darbelerden farklı olarak bu sefer Rus tehdidi değil, tersine Kürt meselesinden kaynaklanan bölünme tehdidi ile İslamcılıktan beslenen ‘irtica’ tehdididir. Tam bu nedenle 28 Şubat’ı destekleyen iç ve dış aktörler, 28 Şubat’ı önceleyen diğer 3 darbeden neredeyse tamamıyla farklıdır (Yılmaz, 2012: 220). İlerleyen kısımlarda bu dış aktörler daha kapsamlı olara ele alınacaktır.

Özetlemek gerekirse, 24 Aralık 1995 genel seçimlerinden oyların yüzde 21,4’ünü alarak 158 milletvekili çıkaran RP’nin sandıktan birinci parti olarak çıkmasının kimi asker ve sivil çevrelerde gerilimlere sebep olmuştur. Siyasal literatüre “post-modern” darbe olarak geçen 28 Şubat Süreci’ne zemin hazırlayan faktörlerin başında Kemalistler tarafından RP’nin demokrasiye ve demokrasinin önkoşulu olan laikliğe inanmadığı tezi ileri sürülmektedir. Bu tezin yanında 28 Şubat süreci, laik kamuoyunun İslami bir partinin arka arkaya kazandığı seçim başarılarından duyduğu endişeyle beslenmiş bir müdahale olarak da yorum bulmaktadır (Burak, 2011: 61).

3.2.2.2. 28 Şubat’ın İktisadi Nedenleri

Türkiye ekonomisindeki en önemli değişim kuşkusuz 24 Ocak Kararları olarak kabul edilen 24 Ocak 1980’de başlamıştır. 80’ler dönem olarak Turgut Özal’la birlikte anılır olmuştur. “Özal’lı Yıllar” veya “80’ler” olarak isimlendirilen bu dönem Turgut Özal’ın, görev süresi dolan Kenan Evren’in yerine 1989 yılında Cumhurbaşkanı seçilmesine kadar sürmüştür. 90’lı yıllar ekonomide 80’li yılların devamı gibi görünse de, Türkiye’ye yeni bir dönem getirmiştir aslında. Her şeyden önce Özal’ın başbakanlığı dönemindeki gibi ciddi liberal uygulamalar gerçekleştirilememiştir. 90’lı yılların başındaki kısa süreli Yılmaz Hükümeti döneminde tam bir seçim ekonomisi ve oldukça popülist politikalar izlenmiş ve sonunda da sendikalı işçiler büyük ekonomik getiriler

sağlamışlardır. 90'lı yılların olumsuz ilk gelişmesi kuşkusuz Körfez Savaşı olmuştur. Türkiye komşusunda gerçekleşen savaştan ciddi anlamda etkilenmiştir. Savaşı çok yakından hissetmesine ve olumsuz olarak etkilenmesine rağmen savaştan en ufak bir kazanç elde edememiş hatta savaş sonrası dönemde milyarlarca dolar kayba uğramıştır. Türkiye, Irak gibi önemli bir pazarını kaybetmiş, petrol boru hattı gelirlerinden mahrum olmuş ve en önemlisi bu bölgede meydana gelen otorite boşluğunun neden olduğu iç güvenlik ihtiyacı yüzünden on binlerce insanını kaybetmenin yanı sıra yüz milyar dolardan fazla kaynak harcamak durumunda kalmıştır. Bu dönemin diğer önemli ekonomik bir gelişmesi 5 Nisan Kararları olarak nitelendirilen süreçte yaşanmıştır. Türkiye 1994 yılının 5 Nisan'ında bir dizi ekonomi kararlarını uygulamaya sokmuş ve aynı yıl enflasyon, döviz ve faizdeki artışlar Cumhuriyet tarihinin artış rekorlarını kırmış, böylece lira en fazla değer kaybına uğradığı yılı yaşamıştır (Toruk, 2005: 500).

28 Şubat' sürecine giden yolda Erbakan'ın Libya gezisi, İran Cumhurbaşkanı'nın Türkiye ziyareti, Başbakanlıkta tarikat liderlerine verilen iftar yemeği, D-8 girişimi, Kudüs gecesi ve tankların gövde gösterisi tansiyonu iyiden iyiye yükseltmiştir. Ayrıca Susurluk kazası ve ona yönelik başlatılan ancak daha sonra hükümet ve "irtica" karşıtı bir harekete dönüşen ışık kapama eylemleri de medyada oldukça ses getirmiştir. Şüphesiz RP'nin önde gelen isimlerinin bazı açıklamaları (özellikle Erbakan'ın "Türkiye'de faşist laik düzen var" söylemi) gerginliği tırmandırmıştır. Ancak bütün bu olaylar bir çeşit tetikleyici etki işlevi görmüştür. 28 Şubat sürecinin temel dinamiklerini otantik Anadolu burjuvazisinin, modern burjuvaziye meydan okuyacak kadar güçlenmesinde ve Milli Görüş'ün Soğuk Savaş dönemi sonrası siyasete gerektiği kadar uyum sağlayamamasında aramak gerekmektedir (Bölükbaşı, 2012: 175-176).

28 Şubat'ın en önemli özelliği, darbenin hemen öncesinde ve sonrasında gerçekleşen ve Türkiye'yi tam anlamıyla iflas noktasına getirerek belki daha sonra gelecek AK Parti dönemine zemin hazırlayan ekonomik algılayıştır. 24 Ocak kararları ile başlayan, akabinde Özalp yıllarda özelleştirmeler, konvertibilite ve uluslararası rekabet alanlarında giderek normalleşen ekonomiye en büyük darbe bu dönemde gelmiştir. Sermaye yeşil ve normal diye ikiye ayrılarak, taşra kökenli sermaye tam anlamıyla dışarıda tutulmuş, sanayi sermayesi engellenmiş, bunun yerine rantiyeci ekonomisi öne çıkmıştır (Yılmaz, 2012: 226).

28 Şubat'da dahil olmak üzere, kendisini hangi yüce amaçla meşrulaştırmaya çalışırsa çalışsın, her darbe ve muhtıraların bir iktisadı vardır. Her siyasi alt üst oluşu, genellikle onunla aynı zamana denk gelen bir gelir transferi izler. 28 Şubat, bu ülkenin gördüğü en büyük, en geniş çaplı gelir transferine sahne olmuştur; alt ve orta sınıflar, Aczimendi haberlerini izlerken bir anda fakirleştiklerini görmüşlerdir. 28 Şubat sonrası havuz sistemi gibi tehlikeli sözler anılmamış, kredileri kesilen büyük medya yeniden rahatlamış, gazeteler ucuzlamış ama başka her şeyin fiyatı artmıştır. Devletten bağımsız gelişmeye çalışan sermaye yeşil diye yasak listesine alınmış, devletçi sermaye güç kazanmıştır. Onlar gelir artırırken GSMH erimiştir. Hortumculuk 28 Şubatta laiklik kadar sık kullanılan kavramlardandır. Süreç siyasi bakımdan belki sadece RP'yi hedef almış görünüyordu, ama ekonomik ve sosyal açıdan asıl mağdurlar alt sınıflar olmuştur. Örneğin katsayı rezaletiyle milyonlarca yoksul aile çocuğunun geleceği çalınmış, onlara üniversite yolu kapatılmış ve kısaca “işçisin sen işçi kal” denilmiştir (Özipek, 2007).

28 Şubat darbesi derken, kesinlikle ekonomik, politik ve sosyal temelli bir operasyondan bahsedilmektedir. Dış destekleri de vardır, fakat içeride zaten o dış desteğin teşvikiyle harekete geçecek bir yapı mevcuttu. O yapının korkusu da dini olmaktan çok ekonomik ve politik çıkar eksenliydi diyebiliriz. Ama irticayla mücadele bu sürecin kod adı haline gelmiştir. “Bu insanlar köyden geldiler, bizim malımıza, mülkümüze, çıkarlarımıza, pazarımıza ortak olmaya başladılar”, diyememişlerdir bunu diyemedikleri için de köktendincilikle, irticayla mücadele denilmiştir. Bu anlamda Batı “köktendincilikle mücadele” ifadesini kullanırken, Türkiye’deyse yaklaşık bir yüzyıldan bu yana “irticayla mücadele” kelimesi kullanılmış ve bu kavram her zaman bir hareketin önünün kesilip ya da yok edilmek istendiği dönemlerde revaç bulmuştur (Bolat, 2012).

Yani asıl sebeplere değinecek olursak, Bir ülkede yeni kurulan endüstriler başlangıçta korunabilirse de bu durum Türkiye’de; sınırsız bir koruma halini alarak 1980’li yıllara kadar devam etmiştir. Bu süre içerisinde içeride tekelleşme ve oligopolün oluşması sonucunda; verimsiz ve israfla çalışan, maliyetleri yüksek ve ancak iç piyasaya satış yapabilen firmalar oluşmuştur. Ülkemizde aşağı yukarı her alanda faaliyet gösteren ve az sayıda olan holdingler, ekonomide büyük bir etkinlik kazanmışlardır. Tekelleşmenin en iyi göstergesi, 1969 yılında kullanılan 251 maddeden 93’ünde en büyük üç, iki veya bir firmanın toplam üretimin %100’ünü, 87 maddede en büyük üretimin %75 ile %99’unu, 56 maddede ise, ilk büyük üç firmanın %50 ile %74’ünü

ürettiği ve geriye kalan 15 maddede ise, %50'sinden azını üretmekte olmalarıdır. 1980'de Türkiye'deki ekonomik yapıda serbest piyasa modeli uygulanmış olmakla birlikte, serbest piyasa ve tam rekabet koşulları tam oluşmadığından dolayı, rekabet mekanizması çalışmamıştır. Türkiye'de fiyatlar serbest rekabet yaftası altında, tekel ve kartellerin insafına terk edilmiştir. Bu durumda rekabet piyasasının kalbi olan fiyat mekanizmasının tam ve mükemmel çalıştığını kabullenmek mümkün görünmemektedir. Daha önceki süreçte tekel gücünü elinde bulunduran İstanbul sermayesinin üretmiş olduğu veya yurt dışından ithal etmiş olduğu ürünlerin bayiliğini gerçekleştiren Anadolu'daki şirketler, 1980'li yıllardan itibaren yavaş yavaş gelişmeye başlamışlardır. Doğu Bloku'nun da parçalanmasının ardından söz konusu firmalar Anadolu'da bayilik sürecinden üretim sürecine geçerek kendi ürünlerini satma yönünde girişimlerde bulunmuşlardır. İşte 28 Şubat darbesinin önemli nedenlerinden birisi Anadolu sermayesinin bayilikten üretime geçmeye çalışması olmuştur (meclis araştırma raporu: 1309).

Müdahalenin başka bir nedeni ise kolalisyon hükümetleridir. 1991'deki genel seçimlerden sonra DYP lideri Süleyman Demirel ve SHP lideri Erdal İnönü'nün kurduğu 49. Hükümet ile başlayan koalisyonlar dönemi, Anavatan Partisi, DSP ve MHP'nin kurduğu 57. Hükümet'in 4 Kasım 2002'de erken seçime gitmesiyle sona erer. 11 yıllık koalisyonlar döneminde Türkiye'de tam 9 ayrı hükümet görev yapmıştır. Sadece 4 ay ayakta kalabilen hükümetler bile olmuştur. Bu süreçte ülkede ortalama 2,5 yılda bir ekonomik kriz yaşanmaktaydı. Bunların en önemlileri 1994'teki 5 Nisan kararları, Kasım 2000 krizi ve nihayet memleketin âdeta dibe vurduğu Şubat 2001'deki büyük ekonomik krizidir. 11 yılda görev yapan 9 ayrı hükümetin mali disiplini sağlaması, siyasi ve finansal istikrarı yakalaması mümkün olamaz ve olmamıştır da. Sürekli değişen maliye ve hazine sorumluları kadar, ekonomiyle ilgili bakanlıkların farklı partilerde bulunması ve bunlar arasındaki uyumsuzluklar, memleketi büyük yıkıma hazırlayan ana etkenlerdir denilebilir (Özcan, 2007).

28 Şubat sürecinde Refah-Yol hükümetinin ekonomiden sorumlu bakanı Prof. Sabri Tekir'e göre ise 28 Şubat 'ideolojik kamuflaj altında yapılan bir soygun'du. Ülkeye maliyeti 300 milyar doları buldu. Peki, bu para nereye ve kimlere gitti? Prof. Sabri Tekir, Refah-Yol hükümetinde bazı başarılı ekonomik politikaların uygulayıcı olarak gösterilmektedir. Hâlen İzmir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Dekanlığı'nı yürütmektedir. Eski bakan, darbelerin servet aktarım aracı olduğunu belirterek 28 Şubat'a özel bir parantez açmıştır. Tekir'e göre, 28 Şubat ideolojik kamuflej altında yapılan bir soygundur. Asla iddia edildiği gibi irtica ile mücadele amaçlı bir müdahale değildir. Bu, Türkiye'nin ekonomik yönden belini doğrultmasını istemeyen, kaynaklar üzerindeki hâkimiyetlerini kaybetmek istemeyen güçlerin müdahalesidir. O süreçte görev yapan bazı paşalar da maalesef bu çıkar mücadelesine bilmeyerek alet olmuşlardır. Kayıp ve yüklerin sadece 28 Şubat sürecinde 300 milyar dolara ulaştığı hesaplanmaktadır. Etkin kesimlerin rejim endişesinden çok çıkar endişeleri vardır ona göre. Çıkarlarına hizmet ettiği müddetçe rejim korunmalı, değilse hangi rejim gelirse gelsin, onlar için önemli değildir. 150 yıllık darbeler döneminde devlet yönetimini halka rağmen ele geçiren güçler, devlet aygıtını kullanarak büyük çıkarlar elde etmiştir. Aslında, 28 Şubat özgün bir olay da değildir. 12 Eylül döneminde de 200 tona yakın altının akıbetinin tartışılması ilginçtir ona göre (Gürsoy, 2012).

Günümüzde 28 Şubat müdahalesi hem siyasi hem de ekonomik anlamda sorguya açılmıştır. Postmodern darbenin üzerinden 16 yıl geçmiştir. O dönemde birçok işadama irticacı denilerek karalanmış, sermaye renklere ayrılmış, kebabçıdan pastaneye kadar birçok esnaf fişlenmiştir. Kısacası tam bir psikolojik hareket yapılmıştır. O dönemi yaşayan işadamları Postmodern darbeyle Türk ekonomisinin önünün kesildiğini belirtiyor. 2001 krizinin sebebi olarak 28 Şubat'ı gösteren işadamlarının ortak görüşü şu: "Darbe olmasaydı Türkiye bugün dünyanın ilk 10 ekonomisinden biri olurdu" (sabah.com.tr).

MÜSİAD Onursal Başkanı Ömer Bolat'a göre, medya üzerinden psikolojik hareket, yıpratma politikası izlenmiştir. 28 Şubat sürecinde MÜSİAD genel sekreteri olan Bolat, baskıların çok fazla arttığını, basın toplantısı yapılacağı zaman bile polis basıp 'savcılıktan izin aldınız mı?' diye sorgulandıklarını belirtmektedir. Yurtdışındaki ticaret odasıyla yazışma yapmalarının, fuara gitmelerinin bile savcılıkların iznine tabi bırakıldığını söylemektedir. Haziranın ilk haftasında Milliyet gazetesinde 'Ordudan yeşil sermayeye ambargo' diye haber çıkmıştır. Bu manşetin asıl gayesi psikolojik harekattı Bolat'a göre. Kamu kuruluşlarına, bankalara bu şirketlerle iş yapmayın, kredi ve teminat vermeyin mesajı verilmiştir. O dönemde bir kısım işadama MÜSİAD üyeliğinden istifa etmiş, bir kısmı işyerlerindeki hat levhalarını kaldırmıştır. 3 Kasım 2002'den bu yana hala 28 Şubat sürecinin restorasyonu ile uğraşılmaktadır (sabah.com.tr).

Yine Tekir'e göre darbeler vurgun amaçlı veya bazı vurgunlara destek amaçlı tezgâhlanır. Darbeler, holdinglerin kontrolündeki basın yayın organlarının desteği ve yardımı ile kolaylıkla yapılabilir. Demokrasiyi sekteye uğratan, millî iradeyi yok sayacak bir yetki kullanılmaz, kullanılmamalıdır. Batılı ülkeler Türkiye gibi ülkeleri her zaman kendi kontrollerinde tutmak ister. Son iki yüzyıllık tarihimiz buna şahittir. Savaş dönemleri dışında bu kontrol, genellikle darbe, anarşi, iç çatışma gibi araç ve yöntemlerle sağlanır. Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren, borçlandırma, ekonomik krizlere yol açma, gerektiğinde ambargo uygulama gibi araçlar etkin olarak kullanılmaktadır. Kısaca KKBG diye bilinen 'kamu kesimi borçlanma gereği' yüksek ve dinamik tutulmak istenir. Böylece, borçlu ülkelere dış politika, iç düzenlemeler ve siyasi yapılanmaların empozesi kolaylıkla sağlanabilir. Bu çok iyi bilinen önemli ve etkili bir yöntemdir. Son 30-40 yıllık dönemde yaşadıklarımız bunun göstergesidir. Refah-Yol hükümeti de uyguladığı KKBG'yi azaltma politikaları sebebiyle düşürülmek istenmiştir yorumu yapılabilir (Gürsoy, 2012).

Kamu borçlanma ihtiyacının azalması, banka sahibi basın oligarklarını endişeye sevk etmiştir. Çünkü devlete borç vererek yüksek faizlerle beslenen büyük bir finans kesimi vardı o dönemde. Yatırımları finanse etmek yerine, garantili ve kısa dönem yüksek kârlarla maliyetsiz -devlete borç vererek- çok yüksek oranlarda faiz geliri temin etmek onlar için bulunmaz bir nimetti. Kamu borçlanması yoluyla sağlanan çıkarlar devam etmeliydi. Bankacılık faaliyetleri bu nedenle o kadar kârlı hale gelmişti ki, yeni banka kurma talepleri de yoğunlaşmıştı. TOBB'un o dönemde böyle bir teklifte bulunduğu belirtilmektedir. Kuracakları bankaya KOBİ kredilerini kullandırma tekeli imtiyazı verilmesini istemişlerdir. Ama kendilerine böyle bir imtiyaz verilmemiştir. Refah Partisi üyelerine göre, o zamanki TOBB yöneticilerinin darbecilerle bir olup hükümete cephe almaları ve beşli çeteyi kurmalarının altındaki asıl sebep işte bu imtiyazlı banka kurma taleplerinin kabul edilmemesidir (Gürsoy, 2012).

KOBİDER başkanı Nurettin Özgenç; "28 Şubat sürecinde sermaye renklendirildi". Esnaflar kebabçı dahil fişlendi. Ticaretin önü kesildi. O dönemde birçok kuruluşa Ülker'den alışveriş yapmayın dendi. Gayri nizam oluşturuldu. İnsanların hür iradesiyle alışveriş yapması engellenmek istendi. Halkı ve esnafı ikiye ayırmaya çalıştılar. 28 Şubat'ın hemen devamında 2001 krizi geldi. Burada birçok banka battı, Türk ekonomisine milyarlarca lira zarar yazıldı, ülke geriye gitti. Sıkıntıyı yeni yeni

üzerimizden atıyoruz. Türkiye bugün dünyanın 10 büyük ekonomisi arasına girememişse bana göre bunun en önemli nedenlerinden biri demokrasinin kesintiye uğratılmasıdır. 28 Şubat'ın sivil toplum kuruluşları özür dilemeliler” ifadelerini kullanmıştır (sabah.com.tr).

Sabri Tekir'e göre, uluslararası sermayeyi ve çıkar gruplarını rahatsız eden önemli uygulamalardan biri yurtdışında bulunan Döviz Tevdiat Hesapları'nın (DTH) getirilmesidir (Gürsoy, 2012). Refah-Yol hükümeti yüzde 31,5'e kadar yükselmiş olan iç borç servisinin GSMH'ya oranını yüzde 17,4'e düşürmüştü. İlginçtir, darbe sonrasında bu oran yine süratli şekilde eski seviyesine getirilmiş, 2002 yılında da yüzde 51'e kadar yükselmiştir. İç borç faiz ödemelerinde de durum aynıdır. İç borç faiz ödemelerinin GSMH'ya oranı 1996 yılında yüzde 9 düzeyinden 1997 yılında yüzde 6,7'ye düşürülmüştür. Hükümet değişikliğinden hemen sonra ise tekrar yüzde 10,6 gibi çok yüksek bir düzeye yükselmiştir. Bu bankacılık sistemine verilmiş bir ulufedir Tekir'e göre, boyutu da çok büyüktür. Hatta 2001 yılında bu oran yüzde 22,9'a ulaşmıştır (Gürsoy, 2012).

Yine o günlerde de, Türkiye'nin ekonomik gündeminde hiç kaybolmayan birkaç sorun vardır. Enflasyon, dış borçlar, gelir dağılımı gibi. Ancak bu sorunların hiç biri diğerinden bağımsız değildir ve hepsinin temelinde kaynak sorunu vardır. Türkiye'nin ekonomik kaynakları yeterli olsaydı eğer tüm bu sorunlar ortadan kalkacaktır denilebilir. Çünkü o zaman yeterli kaynak yeterli yatırımlara, yeterli yatırımlar ise yeterli üretime dönüşecektir. Kaynak sorunu doğrudan kalkınma hızına bağlıdır. Tüm ekonomik ve sosyal sorunların çözümü hızlı kalkınmadan geçmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde ödemeler dengesi “standart” bir konumda bulunur. Kalkınmanın motoru olan yatırım malları dışarıdan geldiği için ithalat rakamları büyürken, bunları karşılaması gereken ihracat malları, sanayini yeterince gelişmemiş olması nedeniyle güdük kalıyor. Yatırımları belirleyen, başka bir deyişle kalkınma çabasını belirten “sabit sermaye yatırımları” oranı ile bu çabayı besleyen kaynakları belirten “yurt içi tasarruf oranları” arasındaki fark, ülkenin sosyal sağlığını da yansıtır. Yurt içi tasarruflarla, sabit sermaye yatırımları arasında arasındaki fak açılmaya başladığı an Türkiye askeri darbelerin Sath-1 Mailine giriyor. Biriktirdiğinden daha fazla harcayan insanlar nasıl iflasa giderse, Türkiye'de iflasa gidiyor. Darbeler ile kaynaklar arasındaki bu neredeyse bire bir ilişkiyi tüm darbelerde görmek mümkündür (Altan, 2012: 99-100).

Gerçekten de Türkiye, kaynaklarının yetersiz olduğu noktada kalkınma hızını kesmiyor, ya da kalkınmasını istediği seviyede tutacak şekilde iç kaynaklarını artırma çabasına girmiyor, bu yüzden de dünya sistemi ile arası açılıyor. Ara açılınca da Batı, dünyada kuşku ve tepki yaratacak dış politika manevralarına girişiyor bu da hep askeri darbe ile sonuçlanıyordu. Yurt içi tasarruf oranları ile sabit sermaye yatırımları oranlarını bir arada incelediğimizde bu saptama çok daha fazla netleşmektedir.

Tablo 3:Dış Kaynak İhtiyacı

YIL	Yurtiçi Tasarruf Oranı	Sabit Sermaye Yatırım Oranı
1983	16.5	18.9
1984	16.5	17.9
1985	18.9	20.0
1986	21.9	23.1
1987	23.9	24.6
1988	27.2	26.1
1989	22.1	22.5
1990	22.0	22.6
1991	21.4	23.7
1992	21.6	23.4
1993	22.7	26.3
1994	23.1	24.5
1995	22.1	24.0
1996	20.0	25.0
1997	20.1	25.3
1998	20.5	25.6

Kaynak: (Altan,2012: 159)

1997 Darbesi'nin hemen öncesinde ve hemen sonrasında da Türkiye'nin dış kaynak ihtiyacının daha öncelerinkine oranla arttığı gözleniyor. Darbe yılında ise en yükseğe çıkıyor. Tasarruf oranları ile sabit sermaye yatırımları arasındaki oran

farklarına bakmak, ülkelerin daha içe olduğu, paranın bugünkü kadar yerel otoritelerin denetimi dışına çıkmadığı kısacası ulus-devlet'in enformasyon ve haberlere tek egemen güç olarak müdahale ettiği dönemler için bir başka ölçüt ile kıyaslanmaya ihtiyaç duymayacak kadar kesin bir çözümdü. Ama 1989 yılında Turgut Özal'ın Türk Parası'nı dış alemde geçmeyen ve sadece içerde kullanılan "fiktif" halden kurtaran girişimiyle 32 sayılı kararların yürürlüğe girmesiyle Türkiye de dış dünyanın ölçütlerini daha fazla paylaşır olmuştur (Altan, 2012: 159).

Refah-Yol hükümeti borçlanma gereğini azaltma ve kamu maliyesinde disiplini sağlama amaçlı olarak 'denk bütçe' uygulamasına çalışmış, bunun yanında 'Havuz Sistemi'ni devreye sokmuştur. Bu iki uygulama, hükümeti borçlanma konusunda rahatlatmıştır. 1997 yılı başında, gelir ve kurumlar vergisi tahsilatı henüz yapılmamış olmasına rağmen, ilk iki aylık bütçe uygulamasından sonra bütçe fazlalık vermeye başlamıştır. Kamu borçlanmasında reel faiz oranı yüzde 40-50 düzeyinden yüzde 3 düzeyine gerilemiştir. Mart ayından itibaren kamu borçlanma ihtiyacı kalmamıştır. Kamu borçlanmasında reel faiz oranı sıfırdır. Sayıştay raporları bunu net olarak göstermektedir (Gürsoy, 2012: 45).

Bolat, Yeşil MÜSİAD olarak o dönemdeki en kritik hadisenin, o yılın Haziran ayı başında Milliyet Gazetesi'nin bir manşetinin: "Ordudan yeşil sermayeye ambargo" başlığıyla çıkan haberin olduğunu belirtmektedir. Özellikle sermaye kesimine baskılar o manşetten sonra ortaya çıkmıştır denilebilir. Manşet; Silahlı Kuvvetler'in bünyesindeki garnizonlarda, ordu evlerinde, kafeteryalarında, kantinlerinde belirli firmaların ürünlerinin alınması ve kullanılmasına getirilen bir yasaktan söz ediyordu. Bu sayede 28 Şubat sürecine destek veren bazı sivil kesimlerin de bu ürünleri boykot etmeleri, bu şirketlere ve kuruluşlara gitmemeleri, alışveriş yapmamaları konusunda ikna olmaları hedeflenmiştir. Yine, bankaların bu şirketlere teminat mektubu veya çek defteri vermeme gibi adımlarla yıldırma harekâtına katılımı sağlanmıştır (Bolat, 2012).

28 Şubat yanlısı bir görüşe göre ise, RP yandaşı 7 büyük holding, 4 bin şirket, 11 özel finans kurumu, 4 binin üzerinde vakıf ve dernek bulunmaktadır. Birine 1997'de 553 milyar TL, başka birine 1998'de 3.1 milyar TL, başka birine 8.5 trilyon, diğerine 6 trilyon verilmesi irticayı sermayenin ekonomide söz sahibi olmasını sağlamıştır. Özel finans kurumları, milli ekonomiye alternatif ayrı bir İslami sistem oluşturmaktadır. Bu

finans kuruluşlarının 1990'da 1.7 milyon TL olan aktifleri 1997'de 337 trilyona ulaşmıştır. Bu kaynak ile irticaya destek veren kuruluşlar, akıl almaz bir süratle büyümüşlerdir (Kılıç, 2012: 4).

3.2.2.3. D-8 Zirvesi

D-8'in kurulmasına yönelik olarak atılan ilk adımı, Türkiye'nin daveti üzerine İran, Pakistan, Bangladeş, Malezya, Endonezya, Mısır ve Nijerya'nın katılımıyla 22 Ekim 1996 tarihinde İstanbul'da düzenlenen "Kalkınmada İşbirliği Konferansı" oluşturmuştur. Bu konferansın ardından gerçekleştirilen hazırlık çalışmaları mahiyetindeki üç Komisyon ve iki Dışişleri Bakanları Konseyi toplantısını müteakip, 15 Haziran 1997 tarihinde İstanbul'da yapılan Devlet/Hükümet Başkanları Zirvesi ile D-8 resmen kurulmuştur. İstanbul Zirvesi'nde, D-8'in yapısına ve çalışma yöntemine ilişkin olarak bir Bakanlar Konseyi Belgesi kabul edilmiştir. Bu belgeye göre, D-8; Zirve, Konsey ve Komisyon'dan oluşan üç ana organı bulunan ve faaliyetlerinde gerekli eşgüdümü sağlamak üzere İstanbul'da tesis edilen bir İcra Direktörlüğü'ne haiz bir yapıya kavuşturulmuştur. 1997 yılında D-8 İcra Direktörü olarak atanan Emekli Büyükelçi Ayhan Kamel, 2006 yılına kadar bu görevi üstlenmiştir. Mayıs 2006'da yapılan D-8, 9. Bakanlar Konseyi Toplantısı'nda, İcra Direktörlüğü Genel Sekreterliğe dönüştürülmüş. Sekretarya'ya Endonezya tarafından Genel Sekreter, İran tarafından Direktör ve ülkemizden ise İktisatçı ataması yapılmıştır. Son D-8 Zirvesi (7. Zirve), 13. Bakanlar Konseyi ve 28. Komisyon Toplantıları ile birlikte 4-8 Temmuz 2010 tarihlerinde Abuja'da (Nijerya) yapılmıştır. Bir sonraki Zirve'nin Pakistan'da, 14. Bakanlar Konseyi ve 29. Komisyon Toplantıları'nın ise Nijerya'da yapılmasına karar verilmiştir (mfa.gov.tr).

Erbakan ile 20 yıl birlikte çalışan ve dönemin Milli Gençlik Vakfı (MGV) Bölge Başkanı Sezai İncesu, Erbakan'ın D-8 işbirliğini kurmak için hükümetin ömrünü gün gün kurtardığını ifade etmektedir. İncesu "Erbakan, Birleşmiş Milletler varsa Müslümanların da olmalı, NATO varsa Müslümanların da olmalı, teknoloji birliği varsa Müslümanların da olmalı, kültür birliği varsa Müslümanların da olmalı, para birliği varsa Müslümanların da olmalı diyordu. D-8'in gelecek yüzyıl için gerekli olduğunu düşünüyordu. Bunun için D-8'i kurmak istedi. Kuruluş için de 30 Haziran tarihi

konusunda mutabakat belirlenmişti. Erbakan Hoca üstündeki bütün baskılara rağmen o tarihe kadar hükümeti gün gün kurtarmıştır. Hükümetin, Türkiye tarihinde günlük bir şey olduğunu, bir önemi olmadığını bildiğinden D-8'i kurmak için acele etti. İktidarı D-8'in kurulması için fırsat olarak gördü, çünkü şimdi kurulmazsa bir daha kurulmasını zor olarak görüyordu. Bu organizasyona Mısır bile girdi. Dünya tarihinde Mısır ile İran'ı bir araya getiren, tek masada toplayan tek kişi Erbakan'dır" ifadelerini kullanmaktadır (Yenişafak.com).

3.2.2.4. Dış Faktörler

28 Şubat'ı diğer 3 darbeden ayıran en önemli özelliklerden biri, darbenin aciliyetinin olmaması ve dış desteğinin NATO kaynaklı değil, İsrail destekli olmasıdır. 28 Şubat'ta asıl muharrik dış etken NATO değil İsrail'dir. 1990'lı yıllarda İsrail dış politikasının temel tehdidi başta, güçlenen ve İran'a karşı savaştığı için Batı tarafından silah stoku genişletilen Irak gibi görünse de, temelde soğuk savaş sonrası tüm Ortadoğu'yu etkisi altına almaya çalışan İslamcı hareketlerdir. İslamcı hareketlerin toplumsal zemin kazanmaya başlaması İsrail'in orta vadede gördüğü en büyük tehdittir. İsrail'in İslamcılığı tehdit olarak görmesi basitçe İslamcı rejimlerin İsrail'e düşman olma ihtimalleri nedeniyle değildir. Daha da ötesi İslam dünyasında İslamcılığın“Mescid-i Aksa'yı ve Kudüs'ü işgal kurtarma” düşüncesi etrafında örgütlenerek siyasallaşmasıdır. Yine etrafı Arap devletleri ile çevrili İsrail, kurulduğundan beri bu kuşatmayı yarmak için iki temel strateji geliştirmişti: 1. ABD'deki İsrail Lobisi üzerinden, ABD yönetimi üzerindeki etkisini kullanarak, ABD'nin Ortadoğu politikasını kendi istediği yöne çevirmek. 2. Arap devletlerini aşmak için ikinci çeperdeki Arap olmayan Müslüman devletlerle ilişkilerini derinleştirerek kendisine nefes alma alanı açmak (Türkiye, İran ve Etiyopya).Elbette Transatlantik İttifakı'nın müsaade etmediği bir darbenin Türkiye'de gerçekleşmesi son derece zordur. Ancak görmezden gelmekle, darbenin muharriki olmak birbirinden farklıdır. Bu nedenle diğer darbelerin tersine, 28 Şubat'ın ardındaki asıl faillere baktığımızda öncelikle milletin kimliği ile ilgili problemi olan yerel devlet elitleri karşımıza çıkmaktadır. Bu da 28 Şubat'ın asıl muharrikinin dış etken değil, ic etken olduğunu göstermektedir. 28 Şubat'ın dış etkeni ise İslamcı aktörleri bertaraf etme stratejik amacını paylaşan dış

aktörlerdir. Bu anlamda 28 Şubat orta vadeli ABD çıkarlarına zarar vermeyen bir özellik arz etse de, Washington'ın, özellikle de Demokrat bir başkanın 90'lar konjonktüründe Türkiye'de bir darbe istemekten daha çok, Türkiye'de gerçekleşecek daha yumuşak bir askeri müdahaleye ikna edilmesi şeklinde ele alınması daha doğru olur. İşte İsrail'in ve İsrail Lobisi'nin 28 Şubat'taki en önemli rollerinden birisi de Washington'ın ikna sürecini sağlamak, buna gerekli malzemeyi temin etmek, bu ikna süreçlerini sevk ve idare etmektir. 28 Şubat'ın post modernliği bu nedenle de bir lüks ya da devlet elitlerinin merhameti ile değil, bir yönüyle de genelde dünyanın; ama özelde demokrat bir ABD başkanının ikna edilme ihtiyacıyla ilişkilidir diyebiliriz (Yılmaz, 2012: 223-224).

3.2.2.5. 28 Şubat'ın Aktörleri

3.2.2.5.1. Ordu

Bu dönemde, askeri otoritenin merkezileşme süreci ve bu süreçte yargının emir-komuta mekanizmasına tabi kılınmasına tanık olunmuştur. Refahiyol Hükümeti döneminde TBMM'ye getirilen ve Askeri Ceza Kanunu'nda değişiklik öngören bir yasa tasarısında şu hükümler yer almıştır: “Askeri savcılar, askeri yargıya tabi bütün suçlar sebebi ile yapacakları soruşturmalarda, suçun ağır cezalı olması veya gecikmesinde sakınca umulan hallerde soruşturmaya başlamadan önce teşkilatında Askeri Mahkeme kurulan kıta komutanı veya askeri kurum amirinin sözlü iznini alacaklar, daha sonra yazılı olarak teyit edilmesini isteyeceklerdir. Askeri savcılar hazırlık soruşturması sırasında, soruşturmanın genişletilmesi durumunda genel kurala uygun olarak kuruluşunda askeri mahkeme bulunan kıta komutanı veya askeri kurum amirinin yazılı veya sözlü iznini alacaklardır (Burak, 2011: 61).

Ordunun eylem tarzının bu süreçte üç unsur üzerine temellenmiş olduğu bilinmektedir. İlki TSK bünyesinde, siyasi, toplumsal, idari ve ekonomik alanlarda takip mekanizması oluşturmaktır. İkinci aşamada Silahlı Kuvvetleri siyasi karar yapılarının içine yerleştiren yasal mekanizmalara güç kazandırmaktır. Diğer yandan, Genelkurmay Harekat Başkanlığı bünyesindeki Psikolojik Harekat Şubesi'nin 28 Şubat döneminde Psikolojik Harekat Dairesi'ne dönüşmüş olduğu bilinmektedir. Bu daire tarafından yasal

olmayan yollardan yapılan en önemli faaliyetlerin içinde, RP'nin aleyhine haberler hazırlayarak basına vermek ve yayımlanmasını sağlamak ve partinin kapatılması için kampanyalar yapmak olduğu bilinmektedir. Diğer taraftan, ulusal güvenlik anlayışının yine bu dönemde MGK tarafından değiştirilerek irticanın öncelikli tehdit düzeyine çıkarılmasının ardından. Soğuk Savaş sonrası Türkiye'sinde ulusal güvenlik stratejisinin askeri ağırlıklı mimarlarının Türkiye'ye yönelik iç ve dış tehditlerin azalmadığı konusunda birleşmekte oldukları ifade edilmektedir (Burak, 2011: 61-62).

28 Şubat sürecinde, diğer darbe ve muhtıralardan farklı olarak ordu geri planda durmakta, buna istinaden medya ve sivil toplum kuruluşları daha ön plana çıkmaktadır. Yani 28 Şubat Post Modern Darbesi ordu, medya ve sivil toplum kuruluşları üçgeninde incelenecektir. Ordu içinde öne çıkan isimlere değinmekte de fayda vardır (Manavbaşı, 2012: 8-12);

İsmail Hakkı Karadayı; Dönemin genelkurmay başkanı olarak görev yapmaktaydı. Milli Güvenlik Kurulunda Başbakan Erbakan'ı terlettiği konuşuluyordu. Cumhurbaşkanı Demirel ile iş birliği yapıp Genelkurmay 2. Başkanı Çevik Bir'in planladığı askerî darbeyi engellediği iddia edildi. 30 Ağustos 1998'de yaş haddinden emekli oldu. 2007 yılındaki Cumhurbaşkanlığı seçiminde ANAP Genel Başkanı Erkan Mumcu'yu etkileyerek demokratik süreci engellediği ileri sürüldü. Çevik Bir; Batı Çalışma Grubunun planlayıcısı ve demokrasiye yapılan balan ayarının kahramanı olarak bilinmektedir. Post modern darbenin Kenan Evren'i olarak ta anılmaktadır. Yargı organlarına ve savcılara Genelkurmay Başkanı adına talimatlar göndermiştir. 1999'da emekli olmuştur. Balyoz Davası İddianamesi'nde Çetin Doğan hakkında söyledikleriyle teknik takibe takılmıştır. Ergenekon soruşturması kapsamında savcılara ifade vermiştir. 28 Şubat soruşturmasında gözaltına alınan ilk isim olmuştur. Erol Özkasnak; Dönemin Genelkurmay Genel sekreteriydi. 28 Şubat'ın sözcüsü ve vitrin isimlerinden olduğu bilinir. Gazete yöneticilerine ve köşe yazarlarına ne yazacaklarını söylemek, yazmayanları tehdit etmekle görevli olduğu ileri sürüldü. Sürecin en önemli isimlerinden biri olarak yükselmeyi bekledi; ancak vazifesini tamamlamıştı bu yüzden emekli edildi. 28 Şubat soruşturması kapsamında ilk gözaltı listesinde olmaması her zaman şaşkınlıkla karşılanmıştır. Güven Erkaya; Dönemin Deniz Kuvvetleri Komutanıydı. Erbakan'ı 'irticai tehdidin boyutları ve hükümetin bu konudaki duyarsızlığı' tezleriyle MGK'da sıkıştırdığı gazetelere sızdırıldı. İrtica ile mücadele için

Genelkurmay Başkanlığı'nın yürüttüğü çalışmanın karargâhının Deniz Kuvvetleri Komutanlığı olduğu ortaya çıkmıştır. Cuntanın omurgası, başında Erkaya'nın bulunduğu Batı Çalışma Grubuydu denilebilir. Güven Erkaya 2 yıl önce kolon kanseri sebebi ile hayatını kaybetmiştir (Manavbaşı, 2012: 8-12).

Batı Çalışma Grubu, Deniz Kuvvetleri'nde kurulup bütün birliklere teşmil edilen çekirdek cunta kadrosudur. Ordu içinde ve sivil hayatta fişlemeler yapmış, istihbarat örgütü şeklinde çalışmıştır. Yaklaşık 6 milyon kişiyi özel hayatıyla birlikte fişlediği tahmin edilmektedir (Korucu, 2012: 23).

Bu dönemde, TSK'nın meşru yollarla iş başına gelmiş olan Refahyol Hükümeti'ni görevinden uzaklaştırmak için başvurduğu yollardan biri de yargı mensuplarına, akademik çevrelere ve medyaya sunduğu brifinglerdir. Ahmet İnel, brifinglerle bu süreçte TSK'nın kendine biçtiği rolün toplum mühendisliği olduğunu belirterek şunları söylemektedir: “Siyasal meşruiyetini önce kendi silahlı konumundan, sonra Türkiye Cumhuriyeti halkının içinde boğulduğu genel güvensizlik ortamından alan bu toplum mühendisliği misyonunu sürdürmek için, ya otoriter bir siyasi rejimin merkezinde yer almak gerekir ya da bir siyasi parti gibi faaliyet göstermek. Birinci şıkta, Meclis, siyasi partiler çağın zorladığı koşullar nedeniyle tahammül edilen bir figüran olurlar. İkinci şıkta ise, Silahlı Kuvvetler Partisi'nin varlığı silahsız kuvvetlere dayanan siyasi oluşumları güdük bırakır, hatta fiilen yok eder. Türkiye'de bir siyaset ve yönetme biçimi olarak yürürlükte olan ulusal güvenlik rejimi bu iki şıkkın sentezidir. Bu rejimin doğal bir sonucu siyasetin siyasetlesmesidir. Silahlı Kuvvetlerin toplum mühendisliği operasyonunun sürdürülebilir kalması için siyasetin bir ulusal güvenlik saplantısı içinde gerçekleşmesi gerekir” (Burak, 2011: 62).

“Post-Modern” darbe olarak anılan bu süreçte Refahyol Hükümeti son bulmuştur. Öte yandan bu dönemde iç ve dış politikada askerinin hükümeti devre-dışı bırakan icraatları olduğu bilinmektedir. İç politikada askerinin Kürt meselesiyle ilgili kendi iç bünyesinde ekonomik ve sosyal nitelikli önlem paketi hazırlaması ve İçişleri Bakanlığı'nı atlayarak özellikle valilikler vasıtasıyla MGK kararlarının bir kısmının uygulanmasına ilişkin uygulamaları buna örnek olarak gösterilebilir. Dış politikada ise Türk-Yunan ilişkilerinin merkezde bulunduğu Avrupa ile ilişkiler, Amerika ile ilişkiler

ve Ortadoğu ile ilişkiler, özellikle İsrail ile ilişkilerde askerinin Dışişleri Bakanlığı ile yakın ilişkiler içinde olduğu bilinmektedir (Burak, 2011: 62-63).

3.2.2.5.2. Sivil Toplum Kuruluşları

Demokrasinin ön koşulu olan sivil toplumun gelişmesi, sivil toplum kuruluşlarının niteliğine bağlıdır. Tüm aracı kurum ve örgütlenmeler sivil toplumu oluşturmaz. Bu bağlamda, demokrasinin pekiştirilmesi açısından en sağlıklı sivil toplum kuruluşu, devleti tanımakla birlikte özerkliğini kaybetmeden teması sağlayan tiptir (Özalp, 2008: 3).

1990'lı yıllar dünyada ve Türkiye'de STK'ların etkinliklerini artırmaya başladıkları yıllar olmuştur. Soğuk savaşın ardından Küreselleşme ve Yerelleşme eğilimleri ivme kazanmış ve 'Post modern çağ' söylemleri yapılmaya başlanmıştır. Bu kavramlar sivil toplumu besleyen ve güçlendiren kavramlar olmuşturlardır (Karakuş, 2006: 70).

54. Hükümet döneminde Refah Partisi Kocaeli Milletvekili olan Necati Çelik; "o dönemde memura, emekliye, üreticiye, esnafa ağırlık vermeye, kaynak aktarmaya çaba gösterdik. Bazı muslukları kapatmak zorunda kaldık. Havuz sistemi ile, daha önce hesabı kitabı olmayan, bol kepçe dağıtılan teşvik ve kredilendirilmeyi disipline ettik. Başbakanı ekonomik anlamda kullanamayacağını anlayan kesimler, harekete geçtiler. Baktılar ki enerji ve özelleştirme ihaleleri gibi bir kısım işlemler Anadolu sermayesine gidiyor, Anadolu sermayesi onlarla başa baş rekabet ediyor, sabit gelir gruplarına kaynak aktarmak için onlara aktarılan paralar kısıyor, ürkme ve rahatsız olmaya başladılar" ifadelerini kullanmaktadır (Çelik, 2003: 29).

Bu rahatsızlıkları duyan Sivil toplum kanadında yani 28 Şubat sürecinin başaktörleri arasında "5'li Sivil İnisiyatif'i saymak hiç de yanlış olmaz. TOBB Başkanı Fuat Miras, TESK Başkanı Derviş Günday, Türk-İş Başkanı Bayram Meral, DİSK Başkanı Rıdvan Budak ve TİSK Başkanı Refik Baydur. Sefer görev emri almış ihtiyat birliği gibi darbecilerin yanında saf tutan iş dünyasının tepesindeki beş Meslek Kuruluşu bir araya gelerek 28 Şubat Darbesinin sivil ayağını oluşturmuştur. İş dünyasının ne kadar işin içinde olduğunu anlamak için TİSK Başkanı Refik Baydur'un kendi yazdığı "Bizim Çete" kitabını okumak epey bir fikir vermektedir. Refik

Baydur'un tabiriyle "Beşli Çete"nin askerle nasıl kol kola girip hükümeti devirdiklerini anlatmaktadır kitap. Bu konuda, yeri geldiğinde askeri nasıl kullandığı, yeri geldiğinde nasıl askerden bayrağı devralarak devam ettiklerini anlatıyor. Refik Baydur, TOBB'un 14 Mayıs 1997 toplantısında alınan kararları ve içerde Fuat Miras'ın, "Ulusa Sesleniş" olarak nitelendirdiği konuşmayı "Dur demeliyiz" diye özetliyor. İş dünyasının yol haritası bu toplantıda belirleniyor. Söz konusu kitapta bunun ayrıntıları da vardır. 28 Şubat sürecinde siyasal sistem birtakım güçlerin müdahalesine maruz kalmıştır. Sistemin kesintiye uğratan, bir kişi ya da grup değil; sivil, asker ve medyanın birlikte oluşturduğu bir güç olmuştur denilebilir. TÜSİAD'ın önemi, oluşturulan bu güç birliğinde işadamları aracılığıyla sivil kanatta yer almasından ve medya şirketlerinin sahiplerinin, derneğin üyeleri olması dolayısıyla medya kanadından bu sürece verdiği destekten kaynaklanmaktadır. Bu süreçte TÜSİAD'ın etkin olduğu gösteren örnekler vermek mümkündür. Bunlardan biri 8 yıllık kesintisiz eğitim konusudur. Ocak 1997 yılında yayınlanan raporda yer alan 8 yıllık kesintisiz eğitim uygulamasının getirilmesi ve dolayısıyla da ve İmam-Hatip liselerinin orta kısımlarının kapatılması önerisi, aynen 28 Şubat günü gerçekleştirilen MGK toplantısında alınan 18 maddelik tedbirler paketinde de yer aldığı görülmüştür. Bu itibarla; TÜSİAD'ın fikirleriyle sürece yön verdiğini söylemek mümkündür. TÜSİAD başkanı Muharrem Kayhan ise, liberal ekonomik düzenden yararlanarak kazançlarını laik düzeni yıkmak için kullananların olduğundan bahsederek, bunlara karşı ağır cezaların verilmesinden yana olduklarını dile getirmiştir (Dilaveroğlu, 2012: 78-93).

STK'lar başlığı altında MÜSİAD'a değinmekte de fayda vardır. MÜSİAD, 1990 Mayısında Erol Yarar, Ali Bayramoğlu, Abdurrahman Esmerer, Natık Akyol, Mehmet Turgut ve Halil Ayan'ın başını çektiği bir grup girişimci tarafından kurulmuştur. MÜSİAD küçük ve orta büyüklükteki girişimcilerin kalesi olarak gözükmektedir. Faizsiz kredi sistemini savunan, özelleştirmelerin uygun koşullarda yerli sanayiciye satılmasını vurgulayan, vergi indirimi ve sektörel bazda teşvik talep eden MÜSİAD başkanı Türkiye'nin AT'ye (Avrupa Topluluğu) üyelik sevdasından da vazgeçmesi gerektiğini dile getirmektedir. "Bağlantısız, çıkarlarını gözeten, bloklara girmeyen bir Türkiye"yi savunmakta ayrıca siyasal eğilimlerinin de en iyi Refah Partisi'nde ifade edildiğini belirtmektedir. MÜSİAD'ın yükselişindeki önemli faktörlerden biri Buğra'nın da belirttiği gibi üyeler arasında oluşturulan güven duygusunun sözleşmelere sadık

kalınmaması gibi maliyet arttırıcı riskleri ortadan kaldırmasıdır. Bu güven duygusunu sağlayan da dini bağlılıktır. Böylece kendine özgü bir çalışma etiği olan, eskiyle bir süreklilik ilişkisi bulunan yeni bir modern girişimci tipi belirlemektedir. Emek-sermaye ilişkisinde sendikal hak arama mücadelesinin yerine paternalist enformel ilişkileri hakim kılmaya çalışan bu girişimciler, bireysel hayırseverlik ahlakını teşvik ederek hem kişisel tatmin sağlamak hem de ilişki ağlarını genişletmektedir. Bu bağlamda TÜSİAD ile girişimci tipi olarak bir ayrışmaya gidilmektedir. Serbest piyasa koşullarında adaletsizliklerin oluşmaması için gerekli görülen etik değerlerle hareket eden bir girişimci modeli tarif edilmektedir. MÜSİAD ekonomik belirlenimli rasyonel davranışı moral ve etik değerlerle yoğurarak TÜSİAD'ın bireyselleşmeci yaklaşımına karşı alternatif “cemaatçi” bir modernleşme önermektedir. Böylece sadece pazar payı üzerinden değil, aynı zamanda ülkenin ideolojik ve kültürel yönelimi üzerinden de TÜSİAD ile rekabete girişmiştir. Ancak gerek Milli Görüş Hareketi'nin gerekse de MÜSİAD'ın yükselişi 28 Şubat Süreci ile birlikte kesintiye uğramış ve Müslüman elitler kendilerini sistemle uyumlu hale getirebilmek için çatışmadan ziyade eklemlenme yollarını aramaya başlamışlardır (Bölükbaşı, 2012: 173-175).

Çelik; “Erbakan, Anadolu Sermayesine, küçük ve orta ölçekli sermayeye, büyük sermayeye oranla daha fazla önem vermiştir” ifadelerini sarf etmektedir. Bu çok açık ve bilinen bir gerçektir. Ona göre bu hem doğru, hem de gerekli bir duruştur. Çünkü Türkiye'nin bir bütün olarak kalkındırılması gerekmektedir. Büyük sermaye sanayileşmeyi Marmara ve Ege'de yoğunlaştırmaktaydı. Oysaki Türkiye Marmara ve Ege'den ibaret değildir. Hal böyle olunca, yani Başbakan Anadolu Sermayesinin yanında yer alınca, büyük sermaye çıkarlarına ters düştüğü için çatışma içine girmiştir (Çelik, 2003: 129-130).

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, İş dünyasının önemli kuruluşları; Türkiye İşverenler Sendikası Konfederasyonu (TİSK), Türkiye Esnaf ve Sanatkârlar Konfederasyonu (TESK), Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK- İŞ) ve Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) 5'li Çete'nin üyeleri olarak sayılıyordu. Başkanları Refik Baydur, Derviş Günday, Fuat Miras, Bayram Meral ve Rıdvan Budak'ın, o dönem sivil siyasete karşı yapılan darbenin ‘sivil’ ayağını oluşturduklarını söylemek pek yanlış olmaz. 28 Şubat'ın ekonomik aktörleri daha sonra basına yansıyan ifadelerinde, özeleştiri yapmayı da ihmal

etmemiştir. Kamuoyunda “5’li Çete” olarak adlandırılan ‘sivil’ inisiyatif, gelinen noktada 28 Şubat’ın kötü bir dönem olarak tarihe geçeceğini düşünüyor veya en azından bunu ifade ediyor. Dönemin DİSK Başkanı Rıdvan Budak, “Keşke 28 Şubat hiç olmasaydı, sivil siyasi sürecin önü kesilmeseydi.” diyor. TİSK Başkanı Refik Baydur da 28 Şubat’ın millete zarar verdiği görüşünde. Ne o günlerde ne de şimdi, rejim tehlikesi olmadığı için altını çiziyor. Rıdvan Budak, 28 Şubat’ın 10. yılında yaptığı açıklamalarda, “27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül, 28 Şubat... Sivil siyasi sürecin önü hiç kesilmeseydi Türkiye bugün olgun bir demokrasiye sahip olurdu.” ifadesini kullanmaktadır (Özcan, 2012: 20).

3.2.2.5.3. Medya

Türkiye’deki kitle iletişim pratiği, Türkiye Cumhuriyeti’nin temel felsefesi olan ve imtiyazsız ve sınıfsız bir toplum tasavvuru üzerinde yükselen halkçılık yaklaşımının etkisiyle özgün bir karakter kazanmıştır. Türkiye’deki yaklaşım Amerika kıtasındaki gibi sınıf farklılıklarından oluşan bir toplumda çok sesli ortama bir ifade alanı yaratma endişesi ile yoğrulmuş bir liberal yayıncılık anlayışı yerine, aralarında fark gözetilmeyen kitlelere yeni bir kültürün topyekun yukarıdan anlatılması ve aktarılması endişesine dayalı bir yayıncılık anlayışıdır (Hongur, 2006: 16).

Geçmişte bir sorumluluk ve misyon alanı olarak görülen gazetecilik mesleği, teknolojinin yeni olanaklarıyla birlikte bir kariyer alanına dönüşmüştür. Medya insanların gündemini şekillendirmekte, neyi düşünüp, neyi tartışacaklarına ilişkin bir gündem sunmaktadır. Sermayenin medyaya akmasıyla haberin kamusal değerini ve önemini koruyarak toplumsal çıkarlara hizmet etmesi özelliği bir oranda akamete uğramıştır (Arikan, 2011: 27).

1990’larda ve 28 Şubat’a uzanan süreçte basın-asker ilişkisinin aktif bir şekilde sürdüğü görülmektedir. Turgut Özal’ın Başbakan olmasıyla birlikte ekonomi alanında başlayan liberalizasyon faaliyeti basını da kapsamaya başlayınca iş adamı profilindeki gazete sahipleri artmaya başlamıştır. Böylece sermaye-medya bütünleşmesinin yolu açılırken gazete-asker ilişkisinde ve gazete-siyasetçi ilişkisindeki dengelerde medya lehine bir değişim başlamıştır. Demokrasilerdeki kuvvetler ayrılığını vurgulayan “yasama, yürütme ve yargı” erklerinin ardından “denetleme işlevi” özelliğiyle dördüncü

kuvvet olarak sıralamaya katılan basın, yeni süreçteki pozisyonunu, bu yıllarda, Erol Simavi'nin mektubuyla kamuoyuna duyurmuştur. "Basın Birinci Kuvvettir" başlığını taşıyan mektupta Türkiye "kendine özgü şartları bulunan ülkeler" kategorisinde değerlendirilmekte ve Özal'a mesaj verilmektedir. Hürriyet'in patronu, bir süre sonra verdiği röportajda Türkiye'de birinci gücün basın olduğunu çünkü askerî darbe yapmaya basının hazırladığını daha açık bir dille söyler (Özkır, 2011: 97).

TSK- Medya ilişkisi ordunun siyasi etkinliği çerçevesinde gelişmiş, ona destek veren bir ilişkidir. Egemen güçler medyayı denetlemek hususunda hep çok ısrarcı olmuştur. Siyasi alana müdahale etmeye ya da siyasi alanda güçlü olmaya çalışan ordu, bu amacının yardımcı unsuru olarak da medyayı görmektedir. Askeri darbelerden sonraki, ordunun tek güç haline geldiği dönemlerde ise zaten bu gücün aksine sözler söylemek mümkün olamamakta, bir yandan da yapılmış olanın meşrulaştırılması medya aracılığı ile gerçekleştirilmektedir (Arikan, 2011: 150).

Medyadaki gücünü kaybettikten birkaç yıl sonra asker-medya ilişkisi üzerine yaptığı açıklamalarda özellikle 28 Şubat darbesinin örtülü dönemlerine ışık tutan Dinç Bilgin (Sabah Gazetesi ve ATV'nin sahibi), o dönemde askerî karargâha çağrıldıklarını ve talimat aldıklarını aktarmaktadır. Bilgin, Hürriyet Gazetesi'nin Erol Simavi tarafından Aydın Doğan'a satıldığı dönemde, Simavi'nin satış sonrası paranın önemli bir miktarını Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı'na bağışlamasını da medya-asker ilişkisi bağlamında değerlendirmektedir. Ona göre bu durum satış için "Cihet-i askeriyeden onay almak gibidir ve aslında bütün büyük iş adamları bağış için sıradadır" (Özkır, 2011: 98).

1990'lar Türkiyesi medyanın kendi gücünün farkına vardığı bir dönemin de adıdır. Asıl işi denetlemek olan medyanın, habercilik yerine askerle iş tutmasını değerlendiren Ahmet Altan, "Daha fazla (para) kazanma isteğinin medyayı bütün darbelerin ortağı ve sorumlusu haline getirdiğini" ifade etmektedir. Dolayısıyla "Askerin güçlü bir kurumsal yapı olarak ön almasından sonra siyasi ve ekonomik zeminde ucu toplumun iliklerine kadar uzanan bir etki mekanizmasının belirdiğini söylemek yerinde olur. Medya da bu ağın içindedir. Özellikle merkez medya çevreleri ideolojik olarak resmî ulusal güvenlik söylemiyle, ekonomik olarak ise siyasal rant dağıtım mekanizmalarıyla ilişkilerini gevşetmeye yanaşmamışlardır." (Özkır, 2011: 99).

İhtilal ve muhtıra dönemlerinde ve öncesinde iyiden iyiye bariz hale gelen korku iklimi nedeniyle, medya patronlarının TSK adına ülke yönetimine el koyanlarla geliştirdikleri ilişkinin doğası da farklı olmaktadır. Müdahale öncesinde kurulan ilişki iki ayrı bağlamda değerlendirilebilir (Arikan, 2011: 151).

1.Basın yayın organı sahiplerinin, medya dışındaki işlerinin yürütmesini ve daha da gelişmesini sağlamak amacıyla Türkiye’ de her daim bir “güç” halinde bulunan TSK ile ilişkilerini korumak ve güçlendirmek adına kurulan, çıkar gözetilen ilişki,

2.Her daim bir “güç” olan TSK’dan gelmesi muhtemel zararları engellemek adına kurdukları, hayatını sürdürme amaçlı ilişki.

Türkiye’de, gelip geçici olarak değerlendirilen hükümetin karşısına, atanmış ve daha da kalıcı olduğu farz edilen askeri ve sivil bürokrasi olarak konulmaktadır. Medya sahipleri de, holdingleşip başka ticari alanlara da yöneldikten sonra, tüm ticari ilişkilerini bu çerçevede şekillendirmeye başlamışlardır (Arikan, 2011: 152).

Bu bilgiler ışığında 28 Şubat Süreci, “çok eksenli ve çok aktörlü karmaşık değişim sürecinin ürettiği sert çatışmaların bir sonucu” olarak da okunabilir. Bu süreçte laikliğin tehdit altında olduğu iddiası seçimler sonrası kimi medya organları aracılığıyla canlı tutulmuştur. Seçilmiş hükümetin görevden uzaklaştırılması için medya ve sivil toplum üzerinden laiklik ilkesinin tehdit altında olduğu işlenmiş ve TSK siyasal alandaki etkinliğini oldukça arttırmıştır. Refahyol Hükümeti’nin kurulmasıyla birlikte Cumhuriyet tarihinde ilk kez İslamcı bir partinin lideri Başbakanlık koltuğuna oturduğu için medyada laiklik ilkesinin tehdit altında olduğuna dair haberlerin yoğunluk kazandığı bilinmektedir (Burak, 2011: 61).

Refah Partisinin medya ile olan soğukluğu en başından beri mevcuttur aslında. Refah-Yol hükümeti kurulmadan, medya, Refah Partisinin koalisyon ortaklığı kurmasını önleme politikasına girmiştir. Buna rağmen Erbakan başbakan olmuş ve Türkiye’de Refah-yol dönemi başlamıştır. Refah-yolun işbaşına gelmesi ile vergisiz yoldan para kazandıran promosyonlar için promosyon yasasının çıkarılması, bir yandan da kendilerince istikrarlı ve adil bir ekonomi modeli uygulayan 54. Hükümetin medyanın rantını engellemesi medya ve rantiyecilerin işine gelmemiştir. Erbakan ise kendisine sıcak görmediği medyayı gezilerine ve basın toplantılarına çağırılmaya başlamış; onların adı “bir kısım medya” olmuştur (Özgan, 2008: 94).

28 Şubat sürecinde medya-asker ilişkisi tam olarak iç içe geçmiş bir görüntüdedir. Levent Ünsaldı'ya göre "Türkiye tarihinde o zamana dek medyanın askeri bir darbeye katılımı hiç bu denli doğrudan olmamıştır... Büyük basın kuruluşları her sabah postal seslerinin gelişini duyuran bir propaganda aracına dönüşür. Ayda bir yapılan her Milli Güvenlik Kurulu toplantısı askerlerin harekete geçmeden önceki son uyarısı olarak yansıtılır." Dönemin gazete manşetleri bu değerlendirmeye paralel özellikler taşımaktadır ve medya siyasal olandan yana değil askerî olandan yana tercihte bulunmuştur (Özkır, 2011: 100).

Sabah gazetesinin patronu Dinç Bilgin, bu dönemde gazetelerin Ankara bürolarının devşirildiğini belirtirken, medyanın burada psikolojik savaşta önemli bir rol oynadığına, gazetelerdeki köşe yazarlarının ücretli fikir işçisi olarak görüldüğüne, toplumu bilgilendirmek gibi önemli bir rol üstlenen medyanın o dönemde yanıltma haber kampanyalarına alet olmasının üzerinde durulması gereken konulardan birisi olduğuna, 28 Şubat'ın kullandığı argümanlardan birisinin de demokrasinin halk popülizmi olarak sunulması olduğuna ve "halk istediği partiyi iktidara getirebilir; ancak bu kişiler devleti yönetemez" mesajının çok net bir şekilde, "siz hükümet olabilirsiniz; ancak iktidar olamazsınız" olduğuna değinmektedir (Özgan, 2008: 93).

Dönemin Sabah Gazetesi yayın yönetmeni Ergun Babahan da medyanın konumunu şöyle aktarmaktadır: "Bütün medya patronlarında, kendilerini güvence altına almak adına askerle iyi geçinme diye bir kaygı vardı. Hem hayati tehlike bulunuyordu hem de askerın devlet içindeki gücü biliniyordu" (Özkır, 2011: 100).

28 Şubat süreci siyaset kadar medyayı da etkilemiştir. Bu süreçte içerisinde Mehmet Barlas, Nazlı Ilıcak, Yalçın Özer, Fehmi Kuru, Ali Bayramoğlu, Cengiz Çandar, Mehmet Ali Birand gibi birçok gazeteci işlerinden olmuşlardır. Andıç kelimesi, 28 Şubat 1997'den sonra Cengiz Çandar ve Mehmet Ali Birand'ın köşelerini kaybettiği, İnsan Hakları Derneği eski Başkanı Akın Birdal'ın ise suikaste uğradığı olaylar zinciriyle özdeşleşmektedir (Özgan, 2008: 96).

22 Aralık 1999' da Zaman Gazetesi'nden Birol Aydın' ın 28 Şubat döneminde Sabah Gazetesinin yönetiminde görev yapan Can Ataklı ile yaptığı röportajda Ataklı, 28 Şubat sürecinde Türk Basınının nasıl bir sınav verdiği sorusuna, kötü bir sınav verildiğini, 28 Şubat süreci içerisinde özellikle büyük gazete ve televizyonların yaptığı

haberlerin yüzde 90'ının yalan olduğunu, kendilerinin yazıp, kendilerinin okuduğunu, oturup, bu olaya böyle bakalım, diyerek yazdıklarını,28 Şubat'la birlikte bir düşman ilan edildiğini çok bilinçsizce bir sürece girildiğini itiraf ederek cevap vermiştir (Özgan, 2008: 96).

Dönemin en etkili üç gazetesi olan Hürriyet, Milliyet ve Sabah gazeteleri kısa süre içinde 54. Hükümet'e karşı çok yönlü bir karalama kampanyası başlatarak "irtica", "laiklik" ve "şeriat" kavramlarını hemen her gün manşetlere çıkarmış ve kamuoyunu yönlendirmeye çalışmıştır. Kartel medyası olarak adlandırılan bu üç gazete bir yandan DYP lideri Tansu Çiller'i yıpratarak koalisyondan çekilmeye zorlarken diğer taraftan "irtica ve şeriat tehdidi" senaryoları ile Başbakan Erbakan'ı istifaya zorlamıştır. Öyle ki adı açıklanmayan "Üst düzey askeri yetkililere" dayandırılan asparagas manşet ve haberlerle TSK defalarca "göreve" davet edilmiştir. Nitekim darbeci medyanın ablukası sonuç vermiş ve 28 Şubat 1997 tarihinde "irtica ve buna karşı alınacak tedbirler" gündemiyle toplanan Millî Güvenlik Kurulu kararlarıyla 54.Hükümet'in parçalanma süreci başlamıştır. Nihayet kapatma davası ile iyice zor durumda bırakılan Erbakan, başbakanlık görevini Tansu Çiller'e devretmek amacıyla 18 Haziran 1997'de Cumhurbaşkanı Demirel'e istifasını sunmuş ve 30 Haziran 1997'de 54. Hükümet fiili olarak sona ermiştir. Böylece medyayı gerçek bir silah gibi kullanarak seçilmiş iktidarı görevden uzaklaştıran derin güç odakları, siyasal ve toplumsal hayatımıza ağır bir darbe indirmiştir. Dinç Bilgin; 28 Şubat dönemi için "Çok büyük kabahatlerimiz oldu. Yalan haber ve yazıları servis ettik" itirafında bulunmuştur. Aydın Doğan; Doğan Grubu'nun patronudur. O dönem gazetelerinde yayımladığı manşetlerle gündem belirlemiş, kamuoyu oluşturmuştur. Dönemin Genel Yayın Yönetmeni Ertuğrul Özkök'ün üst düzey askerî yetkililerle yaptığı röportajlar gazetenin manşetlerinde yerini almıştır. 28 Şubat soruşturması kapsamında Aydın Doğan'ın da adının geçtiğine yönelik haberlerle, borsada işlem gören 5 Doğan Grubu şirketinin piyasa değeri bir günde 519,3 milyon lira erimiştir (Manavbaşı, 2012: 8).

3.2.3. 28 Şubat'ın Siyasi Sonuçları

Kısaca hatırlamak gerekirse, 28 Şubat Sürecinin başlıca aktörleri arasında zamanın Cumhurbaşkanı (S. Demirel), Genel Kurmay II. Başkanı (Çevik Bir), Batı

Çalışma Grubu (BÇG), bazı üst rütbeli subaylar (G. Erkaya, D. Aktulga, E. Özkasnak), bazı medya grupları (Sabah, Hürriyet, Star,..), bazı işadamları ve bazı siyasetçiler vardı. Demirel pek inandırıcı olmasa da öteden beri 28 Şubat sayesinde bir darbeyi önlediğini ileri sürmüştür. Yargıtay eski Başsavcısı Vural Savaş da aynı argümanı dile getirmektedir. Çevik Bir baştan sona orkestra şefi rolü oynamış, sürecin başlangıcını işaretleyen Sincan'da tankların yürümesi emrini o vermiştir. G. Erkaya irtica dosyalarının hazırlanması ve MGK toplantılarında gündeme getirilmesinde aktif rol oynamış, Özkasnak müdahalenin bir postmodern darbe olduğunu söylemiştir. Olayların sıcağı sıcağına yaşandığı günlerde Genelkurmay Başkanlığı ardı ardına hakimlere, savcılara, medya mensuplarına ve sivil toplum kuruluşlarına irtica brifingleri vermiş, gazeteler topyekün savaş manşetleri atmış, televizyonlar vizyona konan Fadime Şahin-Müslüm Gündüz-Ali Kalkancı filmini tekrar tekrar gösterip kamuoyunda infial yaratma rolünü başarıyla oynamıştır. Yine askeriye kaynaklı andıçla bazı tanınmış gazeteciler PKK ajanı olmakla suçlanıp işlerinden atılmışlardır. Sonuçta Refahyol koalisyon hükümetinin başbakanı Erbakan istifa etmiş, Demirel teamüle aykırı olarak yeni hükümeti kurma görevini Refahyol hükümetinin başbakan yardımcısına vermek yerine, “siyasi hayatıma mal olsa bile 28 Şubat kararlarını uygulayacağım” diyen Mesut Yılmaz'a vermiş; sonradan basına yansıdığı kadarıyla perde arkasında milyon dolarlık pazarlıklarla milletvekillerinin parti değiştirmesi sağlanmıştır (Acar, 2012).

28 Şubat 1997'deki Milli Güvenlik Kurulu toplantısında ordu komutanları rejimin laik ve demokratik niteliklerine zarar verildiği gerekçesiyle politikaya doğrudan müdahalede bulunmuş ve bu durum “yumuşak darbe” olarak adlandırılmıştır (Bölükbaşı, 2012: 175).

28 Şubat MGK Kararları'na göre her şeyden önce laiklik ilkesinin büyük bir titizlikle korunması için mevcut her türlü yasanın uygulanması ve gerekirse yeni düzenlemeler yapılması gerektiği söylenmiştir. Tarikatlarla bağlantılı özel yurt, okul, vakıf gibi yerlerin Milli Eğitim Bakanlığı'na devredilmesini öngören Kararlar'da Kuran kurslarının da Milli Eğitim Bakanlığı'nın (MEB) sorumluluğunda ve kontrolünde faaliyet göstermeleri istenmiştir. Buna ek olarak aşırı dinci kesimin Türkiye'de kutuplaşmalarına neden olacak tehlikeli faaliyetlerinin yasal ve idari yollarla önlenmesi gerektiği üzerinde de durulmuştur. Özetle; 18 maddelik MGK Kararları asıl olarak İslami kesimin her alandaki yayılmasının önüne geçilmesini ve bu amaçla gerekli

önlemlerin alınmasını öngörmüştür. Sonrasında yaşanan gelişmelere bakıldığında ilk olarak TSK tarafından medyaya verilen bir dizi brifingde şeriatçılığın en tehlikeli düşman olarak ilan edilmiş olduğu ve ardından zaman içerisinde ilköğretimin 8 yıla çıkarılması ve imam-hatiplerin orta okullarının kapatılmasından, tarikat yurtlarının teftişine ve yine birçok kişi ve vakfın araştırılıp denetlenmesine kadar bir dizi faaliyet gerçekleştirilmiştir (Küçükaslan, 2007: 122).

Ayrıca bildiride; devlet daireleri ve belediyelerde köktendinci kadrolaşmaların yaşandığına, irticai faaliyetleri ve disiplinsizlikleri nedeniyle “Yüksek Askeri Şûra” kararları ile TSK’ dan ilişkileri kesilen personelin diğer kamu kurumlarında istihdamına imkan verilmemesine, cami yapımı ve kurban derileri toplanmasının denetim altına alınmasına, tarikatların denetimleri altındaki finans kuruluşları ve vakıfları aracılığıyla ekonomik güç haline geldiğine, TSK’yı din karşıtı olarak gösteren ve lâiklik aleyhtarı çizgisi olan medya organlarının yayınlarının izlenmesine, Milli Görüş teşkilatının bazı belediyelere yaptığı usulsüz para transferlerinin durdurulmasına ve son olarak da, Atatürk’e karşı işlenen suçlar hakkındaki 5816 sayılı kanunun istismar edilmesine fırsat verilmemesi gerektiğine, işaret edilmiştir (Güler, 2006: 101).

Genel olarak tüm toplum kesimlerinden “28 Şubat Süreci” şeklinde kabul gören bu dönemin toplumsal etkilerinden bazıları şunlar olmuştur. Başta resmi daireler ve üniversiteler olmak üzere birçok kamusal alanda türban yasağı getirilmesi, meslek liselerinin orta kısmının kapatılması, İlahiyat Fakültelerinin kontenjanlarının azaltılması, irticai faaliyetlere karışmış kamu görevlilerinin memuriyetten uzaklaştırılması, bazı TV kanallarındaki yayıncılık anlayışının değiştirilmeye zorlanması, bazı okulların, cemaatlerin, derneklerin, vakıfların v.b. kuruluşların gözetim altına alınması veya kapatılması gibi yaptırımlar uygulanmıştır. Ayrıca bazı sermaye gruplarının (yeşil sermaye nitelemesiyle) para trafikleri yakinen takibe alınmıştır. Bu süreçte irtica izlenimi uyandıracak uygulamaların ve bağlantılı kuruluşların kamusal alandan dışlanmasına, bu kurum ve kuruluşların kaynaklarının kurutulmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır (Toruk: 498).

Sonuç olarak, özellikle Yeşil Kuşak projesi ile daha da güçlendirilen ve 1980 yılından sonra dönem iktidarları tarafından açıkça kollanıp önü açılan İslami kesimdenli büyüdükten sonra 28 Şubat süreciyle önü kesilmek istenmiştir. Yani, 1980’li

yıllarda önceki dönemlerde olmadığı kadar gelişmesine izin ve destek verilen İslami kesim, 1990'lı yıllarda tehdit olarak algılanmaya başlanmış ve 28 Şubat 1997 tarihinde postmodern olarak ifade edilen bir askeri müdahaleyle bu yükselişin önü kesilmeye çalışılmıştır (Küçükaslan, 2007: 123).

Ayrıca 28 Şubat Sürecinin iyice kangren haline getirdiği yaralardan biri de başörtüsü sorunudur. Başörtüsünü bir anti-laiklik ve gericilik sembolü olarak algılayan 28 Şubat zihniyeti, üniversitelere başörtülü öğrenci sokulmaması, daha önce girmiş olanların uzaklaştırılması, hiçbir kamu kuruluşunda başörtülü bayan çalıştırılmaması, özel sektör kuruluşlarına da bu yönde baskı yapılması gibi yollarla on binlerce başörtüsü mağduru yaratmıştır (Acar, 2012).

Alınan kararları, kendi partisinin tabanına açıklayamayacağına inanan ve siyasal yaşamı boyunca Siyasal İslâm'ın sözcülüğünü yapmış olan Başbakan Erbakan, önce direnmiş; ancak, beş gün sonra bildiriye imzalamak zorunda kalmıştır. Erbakan, anayasanın ilgili maddesinin; MGK'da alınan kararların, "öncelikle dikkate alınmak suretiyle Bakanlar Kuruluna bildirilir" şeklindeki hükmü doğrultusunda alınan kararları, demokrasiye müdahale olarak değerlendirmiş; hükümetin MGK'da değil, TBMM'de kurulduğunu, kanunları TBMM'nin yaptığını, MGK'nın ne meclise ne de hükümete telkinde bulunamayacağını ve konuyu meclise getirmeyi düşündüğünü açıklamıştır (Güler, 2006: 103). Silahlı Kuvvetler, Nisan 1997'de verdiği Brifingler ile lâik cumhuriyeti korumadaki kararlılığını, bir kez daha ortaya koymuştur. Bu brifingler, savcı ve hakimler, üniversite öğretim üyeleri, basın ve kamuoyunu yönlendirebilecek kişilere verilmiştir. Brifinglerde; irticanın lâik cumhuriyeti açıkça yıkmaya faaliyetine giriştiği, devlet kurumlarında kadrolaştığı; bunun üzerine, TSK'nın durumdan vazife çıkararak anayasal rejimi korumak için olaya el koymaya mecbur kaldığı açıklanmıştır (Güler, 2006: 104).

Genelkurmay brifingleri ile TSK'nın, post-modern darbenin koşullarına paralel bir biçimde tek taraflı müdahale etmek yerine; kamuoyunu oluşturan ve etkileyen aktörlerden basın ve üniversite başta olmak üzere aydın kesim ile meslek örgütlerini yönlendirerek, sivil toplumu harekete geçirmeyi ve sivil bürokrasinin özellikle de yargı mensuplarının tıpkı ordu gibi, rejime sahip çıkmalarını istediği düşünülebilir. Nitekim aynı doğrultuda hareket edecek olan Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı Mayıs 1997'de,

anayasal rejimin hiçbir dönemde olmadığı şekilde irtica tehlikesi ve tehdidi altında bulunduğu, hiçbir partinin kendi anayasasına RP kadar ters düşmediği ve RP'nin irticai faaliyetlerin odağı haline geldiği gerekçeleriyle, Anayasa Mahkemesi'ne kapatma davası açmıştır. TSK brifingleri ile harekete geçen sivil toplumun oluşturduğu tepkinin ardından; Haziran 1997'de istifa etmek zorunda kalan Erbakan'ın, gerekli sayısal çoğunluğun mevcut olduğu ve yeni hükümeti kurma görevinin ortağı Çiller'e verilmesi yönündeki talebi, Cumhurbaşkanı Demirel tarafından geri çevrilmiş ve görev artan tansiyonu azaltmak amacıyla, ANAP Genel Başkanı Yılmaz'a verilmiştir (Güler, 2006: 104).

Ancak bu şekilde zorlamayla kurulan M. Yılmaz hükümeti kısa süre sonra yolsuzluk suçlamasıyla verilen gensoru sonucu düşürülmüştür. Ardından kurulan Ecevit liderliğindeki Ecevit-Bahçeli-Yılmaz hükümeti sırasında ülke Cumhuriyet tarihinin en büyük ekonomik krizine sürüklenmiş; nihayet ekonomiyi krizden çıkarması için Amerika'dan getirtilen ve kısa sürede mevcut koalisyon hükümetiyle bazı reformların yapılmasının imkansızlığını gören Kemal Dervişin önerisiyle 2002 Kasım ayında yapılan erken genel seçimlerle de bu kabus dönemi sona ermiştir. Bazı Paşalar bin yıl süreceğini iddia etmiş olsalar da aradan birkaç yıl geçmeden sis perdesi önemli ölçüde aralanmış, birbiri ardına yapılan itiraflar o karanlık dönemin perde arkasının aydınlanmasını sağlamış, bugün artık istisnalar dışında 28 Şubat kabusunu pek savunan kalmamıştır (Acar, 2012).

Aslında 28 Şubat sürecinin en önemli sonucu, Başbakan Erdoğan'ın hızlı yükselişi ve AK Partinin daha birinci yılını tamamlamadan iktidara gelmesidir denilebilir. 28 Şubat Süreci hiç istemese de bu sürecin hızlanmasına vesile olmuştur. Şiir okuduğu için hapse atılan ve mağdur konuma düşen Erdoğan çok daha hızlı bir yükselişe geçmiş, halk "inadına Erdoğan" diye bağırmaya başlamış, 28 Şubat Sürecinde askerle işbirliği yapan siyasetçileri ilk genel seçimlerde tümüyle tasfiye etmiştir. Halbuki Erdoğan'ın popülaritesinin bu hızla yükselmesi, AK Partinin daha ilk yılında iktidara gelmesi, İslamcı köklerden gelen bir siyasi ekibin AB'yi bu kadar ciddiye alması, ev ödevlerine sıkı çalışması ve Türkiye'yi AB'ye bu kadar yaklaştırması 28 Şubat ekibinin asla arzuladığı, niyetlendiği bir sonuç değildir (Acar, 2012).

3.2.4. 28 Şubat'ın Ekonomik Sonuçları

Hep siyasi yönleriyle konuşulan 28 Şubat süreci, aslında tam bir ekonomik darbeydi demek doğru bir tespit olsa gerek. Bu dönemdeki hatalı uygulamalar, ihmaller ve banka hortumlamalarının ülkeye maliyeti 250 milyar lirayı, eski ifadeyle 250 katrilyonu bulmuştur (Özcan, 2007). 28 Şubat'ın ekonomik maliyetini ele almadan önce, siyasi istikrarsızlıkların ekonomik ortamı nasıl etkilediğine değinmekte fayda vardır. Siyasi istikrar/istikrarsızlık ile ekonomi arasındaki ilişkiyi birinci bölümde ele almıştık. Siyasi istikrarsızlık ve ekonomik büyüme arasında teorik ilişki sermaye birikimi ve yatırım aracılığıyla kurulabilmektedir. Sermaye birikimi ve yatırım, rejim ve rejim politikalarının öngörülebilir bir gelecek için istikrarlı olmasına bağlı olarak ortaya çıkabilmektedir. İstikrarsızlık yasal ve siyasi ortamda belirsizliğe yol açabilir. Belirsizlik ise sermaye veya yatırım projelerinin beklenen reel getirisini düşürerek ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyebilmektedir (Arslan, 2011: 74).

Politik istikrarsızlık kavramında iki durum dikkati çekmektedir. Birincisinde mevcut anayasal sistemi değiştirmeye zorlama, ikincisinde ise anayasal düzen içinde olmakla birlikte politik kutuplaşma, koalisyon hükümetleri, hükümetlerin değişim hızının yükseklikleri gibi noktalar öne çıkmaktadır. Politik istikrarsızlık geleceğe yönelik belirsizliğe neden olduğu için yatırımlardan beklenen getirinin azalmasına neden olarak, yatırımların düşmesine neden olabilir. Bu durum ülkenin büyüme oranını düşürebilmektedir. Ayrıca geleceğe ilişkin belirsizlik, iktidardaki politikacıların da geleceğe ilişkin beklentilerinde belirsizliğe yol açacağı için, iktidarının devam edip edemeyeceğini bilemeyen iktidar sahipleri, bir yandan mevcut dönemlerinde daha fazla rant kollama faaliyetlerine girişirken, diğer yandan popülist politikalar uygulayabilirler. Politik istikrarsızlık aynı zamanda yurt içinden, gerek fiziksel ve gerekse de finansal sermaye kaçışına neden olur. Politik istikrarsızlığın bir ekonomide yol açacağı en önemli sorunlardan biri de enflasyondur (Şanlısoy, 2010: 196-199).

İktisadi büyüme ve siyasi istikrarsızlık arasında kurulan teorik ilişkilerden bir diğeri hükümetlerin kamu harcamalarını tüketim ve yatırım arasında tahsis kararı alırken ortaya çıkmaktadır. Siyasi istikrarsızlık, hükümetlerin tekrar seçilmeleri konusunda bir belirsizlik yaratmakta ve uzun vadeli yatırım kararları almalarına engel olabilmektedir. Bu durum, kamu yatırım-tüketim dengesinde bir bozulmaya yol açarak,

kamu yatırımı yerine kamu tüketiminde artışa yol açabilmektedir. Bu nedenle politik istikrarsızlık yatırım kararlarını olumsuz yönde etkileyebilmekte ve ekonomik büyüme oranını düşürebilmektedir (Arslan, 2011: 74).

Yine genel olarak ekonomik istikrar ile politik istikrar arasında yakın bir ilişki vardır. İlişkinin yönü kesin olmamakla beraber ampirik sonuçlar nedensellik bağının politik istikrardan ekonomik istikrara gittiğini göstermektedir. Politik açıdan istikrarlı sistemler daha üstün ekonomik sonuçlar ortaya koyacaktır. Dolayısıyla daha istikrarlı demokratik kurumlarla birlikte ekonomik durumda iyileşecektir. Ancak genel olarak demokrasi ekonomik istikrarı sağlama yeteneği açısından günümüzde yoğun eleştiriler almaktadır. Ancak bütün eksikliklerine ve kusurlarına karşılık, çağdaş dünyada demokrasinin vazgeçilemez olduğu yönünde güçlü bir konsensüs gözlenmektedir. Çağdaş eleştiriler daha çok demokrasinin ekonomik sonuçları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Buna göre; iktidarın çoğunluğunun desteğine endekslenmesi, politik iktidarı çoğunluğun sürekli desteğini garantileme arayışına yönelmektedir. Bu arada çoğunluk ile politik iktidar arasında gelirin yeniden dağılımını etkilemek amacıyla örgütlenmiş yoğun çıkar grupları girmektedir. Bu gruplar politik istikrar üzerinde baskı kurarak ekonomik kararların içeriği üzerinde etkili olmaktadır. Sınırsız politik güç çeşitli özel çıkarların hizmetinde kullanılabilen, ekonomik işleyişi bozucu politika kararları alınmakta ve uygulanmaktadır. Sonuçta oy-çıkar alışverişi biçiminde seyreden demokratik politik süreç, yerleşik kurumların ve yasama organının, çoğunluğun gerçekte istemediği yönde faaliyet göstermesine yol açmaktadır (Güvel, 2003: 101-102).

Ekonomi sistem çok hassas dengeler üzerinde yürür. Reel piyasalar dediğimiz mal ve hizmet piyasaları ile mali piyasalar dediğimiz para ve sermaye piyasaları içeriden veya dışarıdan gelebilecek siyasi, sosyal, psikolojik etkilenmelere olabildiğince açıktırlar. Ekonominin içinden veya dışından kaynaklanabilecek herhangi bir olumsuz olay veya beyan insanların beklentilerini etkileyerek toplumun yatırım, tüketim ve harcama kararlarının değişmesine yol açmaktadır. Bu anlamda ülkemizin geçmişine baktığımızda dönem dönem yaşanan siyasi krizlerin ağır ekonomik maliyetler bıraktıkları görülmektedir (makdis.pamukkale.edu.tr).

Ülkemizin çok partili hayata geçtikten sonraki süreçte karşılaştığı siyasi kriz ve müdahale dönemlerinin ekonomik verileri, bu dönemlerin ekonomik faturalarını gözler önüne sermektedir. Aşağıdaki tabloda 1950 çok partili hayata geçiş, 1960 askeri müdahalesi, 1971 muhtırası, 1980 ihtilali ve 28 Şubat 1997 sürecinin birer yıl önceki ve birer yıl sonraki ekonomik göstergeleri verilmektedir. Bu tablodan da anlaşılacağı gibi, 1949'da 158,5 \$ olan fert başına düşen GSMH, 1950 sonrasında hızla artış sürecine girerek 1959'da yani darbeden bir yıl önce 584 \$ düzeyine çıkmıştır. 1960 darbesi ile düşen fert başına milli gelir bir yıl sonra 194 \$ gibi neredeyse on yıl öncesi düzeye gerilemiştir. Benzer gelişmeler 1971 muhtırası öncesi ve sonrası için de söz konusudur. 1970'de 539 \$ olan fert başına milli gelir, 1971'de 476 \$'a düşmüştür. 1980 ihtilali öncesi yılda bile her türlü olumsuzluğa rağmen fert başına düşen milli gelir 1877 \$ ile, ihtilal yılı olan 1980'deki 1540 \$'ın üzerindedir. Hele 28 Şubat 1997 süreci ve sonrası Türk insanının üçte bir oranında fakirleşmesine yol açan gelişmelerin başlangıcı olmuştur. 1996 yılında 2928 \$ ile başlayan fert başına düşen milli gelir düzeyi 1998 yılında 3255 \$ seviyesine ulaşmış, ancak daha sonraki yıllarda hızla düşen milli gelir düzeyi 2001 yılında 2100\$ seviyelerine kadar gerilemiştir. Diğer göstergeler açısından da benzer durumlar söz konusudur. Kriz veya müdahale dönemleri sonrasındaki Bütçe Dengesi/GSMH oranları da, kriz dönemleri öncesine göre daha kötüleşmişlerdir. Benzer şekilde ülkenin kalkınma hızını gösteren büyüme oranları da kriz sonrasında düşmüşlerdir. Hatta Türkiye İkinci Dünya Savaşından sonraki en büyük ekonomik küçülmesini 2001 yılında yaşamış, bu sürece de 1997'deki %8.3'lük büyüme oranı sonrasında yıllar itibarıyla gerileyerek ulaşmıştır (makdis.pamukkale.edu.tr).

Dolayısı ile ülkede yaşanan siyasi krizlerin faturasını Türkiye ekonomisi ve Türkiye halkı çekmektedir. Halbuki Türkiye'nin gelişmiş ülkeler ile arasındaki mesafeyi kapatmak için çok hızlı ve istikrarlı bir büyüme sürecini başlatması gerekmektedir. Şu anki ekonomik durum ve gelir seviyeleri ile ne aday olduğumuz ve nihai olarak girmeyi düşündüğümüz AB ülkeleri arasında, ne de dünyanın diğer gelişmiş ülkeleri arasında saygın bir yer edinebilmemiz mümkün değildir. Bu nedenle ülkemizin geleceği adına ekonomik ortamı istikrarsızlığa sevk edecek, yerli ve yabancı sermayede panik veya tereddüt uyandıracak her türlü eylem ve tavırlardan uzak durmak icap etmektedir. Aksi tavır ve eylemler düzelme ve onarıma sinyalleri veren ekonomik ortamı daha da kötüleştirecektir. Bu da korkarım ki Türkiye düşmanlarını sevindirecek

ve Türk insanının özlem ve hayallerinde yıkım meydana getirecektir (makdis.pamukkale.edu.tr).

Tablo 4: Türkiye Ekonomisinde Siyasi Kriz Öncesi ve Sonrası Dönemlere Ait Bazı Ekonomik Göstergeler (1949-2002)

Yıllar	GSMH(Milyar\$)	Fert Başına GSMH \$	Bütçe Dengesi GSMH (%)	Büyüme
1949	3,2	158,5	0,6	-5,0
1950	3,4	166,5	-0,5	9,4
1951	4,1	194,3	0,5	12,8
1959	15,5	584,1	-0,8	4,1
1960	9,8	358,7	-0,8	3,4
1961	5,4	194,3	-0,9	2,0
1970	19,0	539,0	0,1	5,8
1971	17,2	476,0	-2,2	10,2
1972	21,9	592,0	0,0	7,4
1979	81,6	1877,0	-2,3	-0,4
1980	68,3	1540,3	-3,1	-2,8
1981	56,4	1570,0	-1,5	4,8
1996	184,6	2928,0	-8,3	7,1
1997	191,1	3079,0	-7,6	8,3
1998	204,7	3255,0	-6,9	3,8
1999	186,9	2879,0	-11,6	-6,1
2000	201,3	2948,0	-10,2	6,3
2001	148,2	2160,0	-16	-9,4
2002	165,6	2400,0	-14	7,8

Kaynak: (makdis.pamukkale.edu.tr).

Refah-Yol hükümetinin yerine iktidara gelen Anadol-D hükümeti ANAP, DSP ve Demokrat Türkiye Partisi tarafından oluşturulan azınlık koalisyonunun CHP'nin de dışarıdan desteklemesiyle kurulmuştur. Olağan üstü şartlarda dört partinin bir araya gelerek oluşturduğu hükümetten, doğal olarak istikrar beklemek mümkün görünmemektedir. Bu bağlamda 1997'nin ikinci yarısından itibaren iktidara gelen hükümetin makro ekonomide istikrarı sağlama ve sürdürme konusunda güçlü desteği söz konusu değilken, aynı zamanda Ağustos 1998'de Rusya'da patlak veren kriz, dünya üretimi ve ticaretinde daralmaya sebep olmuştur. Özellikle ticari bir ortak olarak gittikçe artan bir öneme sahip olan Rusya'daki kriz, Türkiye'nin iç ve dış makro dengelerinde

olumsuz etkiler yapmış, ulusal mal pazarları talep daralmasına itilmiş ve dünya finansal krizinin olumsuz etkileri görülmeye başlanmıştır (meclis araştırma raporu: 1270).

İktisadın genel geçer ilkelerinden birine göre, piyasaya dışarıdan yapılan her müdahalenin görünen ve görünmeyen sonuçları, bireysel ve toplumsal maliyetleri vardır. Bu bağlamda 28 Şubat Sürecinin de Türkiye'ye birçok siyasi ve ekonomik maliyetinin yanısıra, öngörülme ve arzu edilmeyen sonuçları da olmuştur. 28 Şubat Sürecinin önemli bir iktisadi maliyeti, ülkeyi adım adım Cumhuriyet tarihinin en büyük krizine götüren yolların taşlarının döşendiği bir süreç olmasıdır. 2000 Kasım ayında ön sinyalleri alınan ve 2001 Şubatında 28 Şubat Sürecinin 4. yıldönümünde patlak veren ekonomik kriz gerçekten de tarihimizin en büyük ekonomik krizidir. Bu kriz sırasında faiz oranları, dünya tarihinin o güne kadar henüz kaydetmediği seviyeleri görmüş, %7500 lere fırlamıştır. Döviz kurları bir günde %80 artmış, Türk milleti yarı yarıya fakirleşmiştir. Bütün makro göstergelerin negatife döndüğü, kitlesel iflasların yaşandığı, yüz binlerce insanın işsiz kaldığı bir kabus ülkenin ufkunu karartmıştır (Acar, 2012).

1980'li yıllarla birlikte hem 12 Eylül'ün askeri yönetimi sırasında hem de daha sonraki Özal iktidarları sürecinde İslami sermayenin güçlenmesine yönelik olarak ciddi tavizler verilmiştir. Bu süreçte söz konusu kesimi gerek devlet gerekse bir kısım sermaye çevreleri açıkça desteklemiştir. Bu dönemde ABD tarafından SSCB'ye karşı ortaya sürülen Yeşil Kuşak projesi de bu süreçte yaşananlarla uyum halindedir. 12 Eylül rejimi içteki meşruiyeti güçlendirmek için din faktörüne özel bir vurgu yapmış ve bu durum komünizme karşı bir toplumsal tutkal olarak algılanmıştır. Tam da bu dönemde SSCB'ye karşı uygulamaya konulan Yeşil Kuşak projesi aynı amacı yani tehlike olarak görülen komünizmin yayılmasını engellemek amacını taşımıştır. Bu amaç birlikteliği ise Türkiye'yi yine ABD'ye yaklaştırmıştır. Söz konusu amacın gerçekleştirilmesi için diğer Müslüman ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de İslami örgütlerin kurulmasına ve faaliyet göstermesine destek verilmiştir. 1980'lerde sistem tarafından güçlendirilen İslami kesimin bu güçlenişinden ilerleyen dönemlerde rahatsızlık duyulmaya başlanmış ve bu kesimin iktidara geçmesiyle birlikte Türkiye'de çok sayıda olay yaşanmıştır (Küçükaslan, 2007: 121).

24 Ocak kararları ile başlayan, akabinde Özallı yıllarda özelleştirmeler, konvertibilite ve uluslararası rekabet alanlarında giderek normalleşen ekonomiye en

büyük darbe bu dönemde gelmiştir. Sermaye yeşil ve normal diye ikiye ayrılarak, taşra kökenli sermaye tam anlamıyla dışarıda tutulmuş, sanayi sermayesi engellenmiş, bunun yerine rantıye ekonomisi öne çıkmıştır. 28 Şubat döneminde gazete satışları, medyadaki el değiştirmeler, banka satışları ve devlet ihaleleri masaya yatırıldığında bu ilişkilerin sonuçları görülebilir. Hele ki 28 Şubat döneminde herkesin isimlerini bildiği bazı işadamlarının bir anda ortadan kaybolması, sermayenin aslında sabit ya da oturmuş bir sermaye olmaktan ziyade, rant dağıtımından alınan paylarla ilişkili olduğunu ortaya koyar. Bu dönemde emekli generallerin şirket yönetim kurullarına piyasa değerinin çok üstünde maaşlarla girmeleri, iş tecrübesi olmayan bu generallerin işlevinin ne olduğunu göstererek, Türkiye’de ekonomik kararlarda kimin iktidar sahibi olduğunu da göstermektedir. Daha önceki bölümlerde değindiğimiz gibi, Anadolu Sermayesi bu dönemde “Yeşil Sermaye “ olarak dışlanmış ve Ambargolara maruz kalmıştır. “Yeşil sermaye” denilerek dışlanan kesimin kendisine iş alanı açmak için, Balkanlar, Kafkasya, Orta Asya, Ortadoğu ve hatta Afrika’nın derinlerine açılması bugünlerde yaşadığımız dış politika açılımının da önemli dinamiklerinden birisini oluşturmuştur (Yılmaz, 2012: 227-228). Ayrıca 1996’da Refah Partisi’ni iktidara taşıyan bu çevrenin enerjisi, 28 Şubat’ın cepheyi daha da genişletmesi ile daha da geniş bir alana yayılmayı başarmıştır. Bu baskılama neticesinde kurulan sosyo-ekonomik koalisyon ise bugün Türkiye’yi yöneten siyasi koalisyonun bir yanıyla tabanını, bir yanıyla da ekonomik olarak taşıyıcısı olan kesimi oluşturmuştur. Bir başka deyişle 28 Şubat Anadolu sermayesini sağ siyasetten uzaklaştırarak, kendi organik çıkarlarını siyasete taşıyacak olan siyaseti desteklemeye yöneltmiştir. İşte AK Parti’nin 3 dönem yükselerek devam eden iktidarının omurgasını oluşturan ekonomik kesimin dağılmamasının nedeni de bu organik ilişkidir denilebilir (Yılmaz, 2012: 228).

28 Şubat Batı yerine Doğu, AB yerine Arap, İstanbul (TÜSİAD) yerine Anadolu (MÜSİAD) sermayesine akıtılan ekonomik ve siyasi tercihlerle olgunlaşmıştır. Başka bir ifadeyle 28 Şubat’ı ekonomik gelişmelerden ve askeri darbelerin devlet-sermaye ilişkisinden ayrı düşünmek çok da doğru değildir. 28 Şubat askeri müdahalesinde gerek sermaye çevrelerinde büyüyüp gelişen gerekse iktidarı elinde bulunduran İslami kesimin daha fazla ve kontrolsüz yayılmasının önüne geçilmesi hedeflenmiştir. Bu çerçevede hem Refah Partisi’nin kapatılması hem de İslami holdinglerin daha fazla denetlenmesine yönelik olarak birtakım politikalar uygulanmıştır. Bu bilgiler ışığında

28 Şubat'ın ekonomiye yansımalarını görebilmek açısından sadece temel ekonomik göstergeler üzerinde kısaca durulacaktır. Bu sebeple 1997 yılının birkaç yıl öncesi ve sonrasına ait rakamlara da yer verilecektir (Küçükaslan, 2007: 123) .

Tablo 5:28 Şubat Sürecinin Temel Ekonomik Göstergeleri

YIL	Enf. (TEFE) (%)	TL/\$ Kuru	GSMH (milyon\$)	İhracat (Milyon\$)	İthalat (Mil. \$)	Doğ.Yab. Ser.(Mil. \$)	Dış Borç (mil.\$)
1994	120,7	29.704	130.886	18.175,9	23.270	830	65.601
1995	88,5	45.705	171.858	21.637,0	35.709	1.127	73.278
1996	74,6	81.137	184.601	23.224,5	43.626	964	79.637
1997	81,0	151.428	194.106	26.261,1	48.558	1.032	84.891
1998	70,2	260.039	205.808	26.974,0	45.921	976	96.906
1999	62,9	417.580	187.467	26.587,2	40.686	817	101.781
2000	32,7	623.685	201.977	27.774,9	54.502	1.719	119.664

Kaynak: (Küçükaslan, 2007: 124).

Tablo da söz konusu döneme ait ekonomik rakamların oldukça dalgalı bir seyir izlemiş olduğu görülmektedir. 28 Şubat'ın yaşandığı 1997 yılının enflasyon rakamı yüzde 81 düzeylerindedir. 1994 yılında, yaşanan krizin etkisiyle Türkiye, tarihinin en yüksek enflasyon oranını görmüş ve bu rakam yüzde 120.7 olarak gerçekleşmiştir. Sonrasında düşme eğilimine giren enflasyon oranı, 1997 yılında tekrar yükselmiştir. Bu durum 28 Şubat süreciyle birlikte yaşanan gelişmelerin enflasyon üzerinde olumsuz etkiler yarattığını göstermektedir. 28 Şubat sürecinin dış ticaret rakamlarına bakıldığında, ithalatın ihracattan daha hızlı yükseldiği ve buna bağlı olarak dış ticaret açıklarının arttığı görülmektedir. Örneğin 1996 yılında yaklaşık 23 milyon \$ olan ihracat rakamı, 1997'de 26 milyon dolara yükselmiş; buna karşın ithalattaki yükseliş daha hızlı olmuştur. 1996'da 43 milyon \$ olan ithalat rakamı 1997 yılında 48 milyon dolara ulaşmıştır. Aynı şekilde dış borç oranının da söz konusu dönemde artmış olduğu görülmektedir. Yine tablo da ülkenin temel ekonomik rakamlarındaki değişimler açıkça verilmiştir. Ancak, bir gerçeği göz ardı etmemek gerekir. 28 Şubat sürecinin Türkiye

ekonomisine nasıl ve ne yönde etkilediğinin en açık ve en hızlı göstergesi bu rakamlar değil, söz konusu sürece ait borsa ve döviz kurlarına ilişkin rakamlardır. Bunun sebebi, diğer üç askeri müdahaleden farklı olarak 28 Şubat askeri müdahalesinin yaşandığı dönemde ekonomideki reaksiyonların en rahat izlenebileceği ve olaylara en hızlı tepki veren piyasaların sermaye piyasaları ve para piyasaları olmasıdır. Bu açıdan 28 Şubat sürecinin borsa rakamları ve döviz kuru gibi ekonomik verileri, askeri müdahalenin anlık etkilerinin anlaşılabilmesi açısından önemlidir (Küçükaslan, 2007: 124-125).

28 Şubat Faiz oranlarının yükselmesine neden olmuştur. Faiz oranları ulusal parada beklenen değer değişimi, piyasalardaki para durumu ve kamu borçlanma gereğinin büyüklüğünün yanında belirsizlik, güvensizlik ya da gerginlik ortamı ve dış piyasalardaki gelişmelerin etkisiyle şekillenmektedir. Bu bağlamda 28 Şubat sonrasında kamu borçlanma gereğinin şiddetinde artış ile birlikte piyasadaki belirsizlik ve güvensizlik ortamından dolayı da faiz oranlarında yükseliş meydana gelmiştir (meclis araştırma raporu: 1278).

Tablo 6: Faiz ve Enflasyon Oranının Gelişimi

YIL	DİBS nominal faiz oranı	Enflasyon oranı	Reel Faiz Oranı	İç Borç Stokunun Dağılımı		
				Tahvil	Bono	Avans
1995	121,9	78,9	24,0	37,6	46,3	14,1
1996	135,7	79,8	31,1	39,7	48,5	11,7
1997	127,2	99,1	14,1	56,8	37,7	5,3
1998	122,5	69,7	31,1	49,7	50,2	0
1999	109,5	68,8	24,1	85,8	14,1	0
2000	38,00	39,0	-0,7	94,3	5,6	0
2001	96,2	68,5	16,4	83,6	16,3	0
2002	63,8	54,4	6,1	75,2	24,7	0

Kaynak: (meclis araştırma raporu: 1278).

Görüleceği üzere DİBS faiz oranları ve gerçekleşen oldukça yüksek seviyede seyretmiştir. Reel faiz oranlarının normal değerlerin enflasyon doğrultusunda reel faiz

oranları istikrar programının uygulandığı 2000 yılı haricinde üzerinde süreklilik göstermesi bir taraftan kamunun borçlanma maliyetini artırırken, diğer taraftan da özel sektörün yatırım yapma hevesini olumsuz yönden etkilemektedir. Bunlardan birincisi yatırımların borçlanma maliyetini artırması, diğeri ise sermayenin marjinal etkinliğini olumsuz etkilemesidir (Meclis araştırma raporu: 1279).

Aslında sürecin fazla konuşulmayan yönlerinden biridir, finansal ve ekonomik boyut. O dönemden ekonomi adına akılda kalan konular, genellikle batırılan veya halk dilindeki tanımıyla hortumlanan bankalardır. Oysa 28 Şubat 1997'den 21 Şubat 2001'e kadar geçen ve sürecin bütün yıkıcılığı ile devam ettiği 4 yıllık zaman dilimi, milletin bugün bile bedelini ödemeye devam ettiği tam bir ekonomik ve finansal yıkım dönemidir. Ekonomik boyutunu ele almadan, bu süreci anlamak pek mümkün değil. Daha da somutlaştıracak olursak 'irtica' görüntüleriyle oluşturulan toz ve dumanın içinde, milletin cebinin nasıl boşaltıldığını ortaya koymadan, 28 Şubat darbesini konuşmak, büyük resmi gözden kaçırmak anlamına gelir (Özcan, 2007).

Yani 28 Şubat süreci aynı zamanda bir banka soyma ve yağmalama sürecidir denilebilir. O dönemde özelleştirme adı altında ahbap-çavuş ilişkileriyle birçok kamu bankası ahbap ve tanıdıklara hediye edilmiş, ihalelere fesat karıştırılmış, birileri devlet eliyle zengin edilmiştir. Mevduata %100 devlet garantisi gibi bir garabet uygulama sayesinde hesap-kitaba gelmez ölçüde yüksek faizle mevduat toplayan sözüm ona özelleştirilmiş bankalar, doğrudan veya dolaylı yollarla, ait oldukları holdinglerin şirketlerini geri dönmeyecek kredilerle finanse etmiş, Hazine murakıplarının alarm niteliğindeki raporları sümen-altı edilmiş, sonuçta otuzdan fazla banka zararını Hazineye yükleyerek batmıştır. Bu bankaların devlete, daha doğrusu Türk milletinin sırtına yüklediği maliyet 50 milyar doları bulmuştur. O dönemde bu bankaların kimler tarafından kimlere nasıl bir ihale süreciyle devredildiği, bu bankaların ve bağlı oldukları holdinglerin yönetim kurulu üyelerinin kimlerden oluştuğu ve 28 Şubat Sürecinin en hararetli destekçilerinin kimler olduğu üzerine yapılacak bir araştırma aradaki sıkı ilişkileri gün yüzüne çıkaracaktır (Acar, 2012).

Fon'a devrolan bankaların devir zararlarının, devir tarihi itibarıyla TCMB döviz alış kuru üzerinden USD karşılıklarının toplamı 24.044 milyon USD'dir. Temettü hariç

ortaklık hakları Fona devredilen 20 bankanın Fona devir tarihi itibariyle zararları şu şekildedir (meclis araştırma raporu: 1299);

Tablo 7: Banka Zararları

Banka Adı	Devir Tarihi	Devir Zararı (Bin TL)	USD
T. Ticaret Bankası	06.11.1997	107.228	778
Bank Ekspres	12.12.1998	131.834	435
Interbank	07.01.1999	400.375	1.269
Yaşarbank	22.12.1999	609.491	1.149
Yurt Tic. ve Kredi Bank	22.12.1999	348.218	656
Egebank	22.12.1999	647.194	1.220
Esbank T.	22.12.1999	590.760	1.113
Sümerbank	22.12.1999	249.354	470
Bank Kapital	27.10.2000	270.238	393
Etibank A.	27.10.2000	480.012	698
Demirbank	06.12.2000	440.190	648
Ulusal Bank	28.02.2001	474.742	524
İktisat Bankası	15.03.2001	1.953.172	1.954
Milli Aydın Bankası	09.07.2001	98.479	74
Sitebank	09.07.2001	70.531	53
EGS Bank	09.07.2001	725.142	545
Bayındırbank	09.07.2001	153.709	116
Kentbank	09.07.2001	904.950	681
Toprakbank	30.11.2001	1.306.170	880
Pamukbank	18.06.2002	5.709.236	3.618

Kaynak: (meclis araştırma raporu: 1299)

Görüldüğü üzere 28 Şubat ve sonrasında yaşanan süreç ekonomiyi ve bankacılık sektörünü derinden etkilemiş ve ülkenin milyarlarca dolar zarara uğramasına neden olmuştur. 28 Şubat süreci her ne kadar siyasete müdahale şeklinde algılansa da Türkiye'nin siyasi istikrarında yaşanmış olan bu tahribat, siyasi düzenin bozulmasına ve suni bir iktidar yapısı oluşturulmasına neden olmuştur. Bu durum bankacılık sisteminde çok büyük bir krize neden olmuş ve devlet bütçesinin çok büyük zararlara uğratılmasına zemin hazırlamıştır. Yine 28 Şubat süreci sonrasında yüksek faiz ile mevduat toplayan bankalar, doğrudan ve dolaylı şekillerde ait oldukları holdinglerin paravan şirketlerine geri dönüşü olmayacak krediler açmışlardır. Bu kredilerin geri dönmemesi sonucunda

bankalar Fon'a devredilmek durumunda kalmış, hakim ortak ve yöneticileri hakkında da Bankalar Kanununa muhalefetten (başta zimmet suçlaması olmak üzere) çok sayıda dava açılmıştır (meclis araştırma raporu: 1404).

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Darbe ve Muhtıraları Araştırma Komisyonu Başkanı Nimet Baş, 28 Şubat'ın en geniş manada ekonomik bir savaşın ürünü olduğunu söylemiştir. Baş, "28 Şubat sürecinin karanlık yıl olmasının bir nedeni de gerçekten Türkiye'yi belki de bütün dünyadan kopartacak kadar ağır bir ekonomik krizle sonuçlanmış olmasıydı. 28 Şubat en geniş manada ekonomik bir savaşın ürünüdür. Mevcut iktidar, ekonomik grupların devlete eklenmiş sermaye gruplarının çıkarlarına uygun davranmadığı için ve onların çıkarları adeta devletin çıkarları gibi yıllardır işlediği için bu işleyen sistemin mensupları, bu ülkenin seçkinleri, bu ülkenin halk çocuklarına izin vermediler." diye konuşmuştur. Sermayenin el değiştirdiğini belirten Baş, "Bu sermaye savaşının sonunda emek sermaye el değiştirdi. Güçlenen Anadolu sermayesine ağır bir darbe indirildi. 22 banka battı ve net olarak hesaplayamasak da 260 milyar dolarlık ağır bir fatura ile karşı karşıya kalındı. Eğer böyle bir iktidar gelmeseydi Türkiye, belki de bu ekonomik krizden çok daha kötü bir durumla karşı karşıya kalabilirdi." ifadelerini kullanmıştır (ihlassondakika.com).

Türkiye'deki işsizlik oranı çok yüksektir. Bu rakamlarda genç işsizlik oranı ciddi bir yer tutmaktadır. OECD rakamlarına göre %21'in üzerine çıkan genç işsizlik oranı, genel işsizlik oranını da arttırmaktadır. Türkiye'de bu genç işsizlik oranının artması, bir yerde 28 Şubat'ta meslek okullarının orta kısımlarının kapatılması ve bu okullara olan talebin azalmasıyla bağlantılıdır denilebilir. İşsizliğin artışında krizin dış şoklarının yanında, meslekî eğitim ve çıraklık eğitiminin işletmelerle paralel olarak kurulamaması ve meslek okullarının orta kısımlarının kapatılması etkilidir. Çünkü meslek liselerine talep azalmış ve düz liseye yönelme olmuştur. Dolayısıyla meslek sahibi olmayan, klasik lise diplomalı pek çok genç işsiz kalmıştır (Yaşar, 2010: 54).

28 Şubat Süreci binlerce insanın ekmeğiyle oynamış bir süreçtir. Siyasi görüşü veya dini-ideolojik tercihi yüzünden işten atılanlar, bir işten ayrılmak zorunda kaldıktan sonra yeniden işe girmesi engellenenler olmuştur. YAŞ kararları yargı denetimine açık olmadığı için 28 Şubat Sürecinde ordudan atılan subayların gerçekten disiplinsizlik yüzünden mi, yoksa başka gerekçelerle mi ordudan uzaklaştırıldıklarını öğrenmek

mümkün olmamıştır. Ancak o dönemde bazı subaylar hakkında “bu adamın sicilini bozun” talimatının verildiği yönündeki iddialar düşündürücüdür (Acar, 2012).

28 Şubat’ın bir başka sonucu daha önce de değindiğimiz gibi Anadolu sermayesinin gelişmesinin engellenmesidir. Anadolu sermayesinin üretime başlaması İstanbul’un statükocu sermayesini rahatsız etmiştir. Piyasanın kontrolünü kaybetme endişesi duyan İstanbul merkezli sermaye, tekelci konumunu devam ettirmek için asker-sivil bürokrasiye harekete geçirmiştir. Çoğunluğu Anadolu kentlerinde üretime başlayan pek çok şirket "irticacı" suçlamasıyla ya zor durumda kalmış ya da iflas etmiştir. Bu süreçte söz konusu firmaların genişleme yatırımlarına teşvik verilmediği gibi aldıkları teşvikler de iptal edilmiş, ürünleri kara listeye alınmıştır. Türkiye’de bir taraftan yatırım ve üretimde bulunması için yurt dışından yabancı sermayenin gelmesini sağlamak amacıyla teşvik ve muafiyetler verilmiş, diğer taraftan da kendi bünyesinde bulunan yerli sermayenin bir kısmına yeşil sermaye adı verilerek, sahiplerinin yatırımlarını engelleme veya ürettikleri malların bazı kurumlarda satışına izin verilmeme gibi dünyada görülmemiş bir ironi yaşanmıştır (meclis araştırma raporu: 1310).

İktisatçı olsun olmasın herkesin bildiği apaçık bir gerçek vardır oda, kalkınmanın sermaye birikimi olmadan olmadığı, bu nedenle de bırakın yerli sermayeyi ülkeden kovmayı, ülkeye ne yapıp edip dışarıdan kalıcı yabancı sermaye de çekmek gerektiğidir. Oysa aynı dönemde örneğin ABD, faize karşı hassas Arap-Müslüman sermayeyi çekmek için New York borsasında alkol ve domuz eti üretim ve ticareti gibi dini açıdan gayrimeşru faaliyetlerle uğraşan şirketlerin hisselerini dışlayan Islamic Index oluşturmaya çalışırken, 28 Şubat Sürecinin yaptığı, ülkedeki sermayeyi açıkça ülkeden kovmaya çalışmaktır. Bunun kalkınma ve gelişme arayışındaki bir ülke için anlaşılabilir hiçbir tarafı yoktur. Nitekim bu tür baskılar sonucu yerli sermayenin bir kısmı Avrupa ve Amerika’ya kaçmış, yurtdışından beklenen yabancı sermaye de gelmemiştir. 1993-2003 arasında Çine 240 milyar dolar yabancı sermaye giderken, Türkiye’ye 10 milyar dolar bile gelmemiştir. Sonuçta 28 Şubat Süreci hiç de iddia edildiği gibi ülkeyi kurtarmamış, aksine asker-medya patronu-işadamı-bürokrasiyasetçi beşgeninde girilen akıl-mantık ve hukuk dışı baskılarla, andıçlarla, yasaklarla, işten atmalarla, banka boşaltmalarla ve siyasette Bizans oyunlarıyla örülü, hem ekonomik hem beşeri sermaye anlamında ülke kaynaklarının heba edildiği bir

süreç olmuştur. Bu, nereden bakılırsa bir ülkenin ülke kurtarma adına gelişme yollarının tıkanıp bir kabus, bir karabasan sürecidir (Acar, 2012).

28 Şubat'ın başörtüsü meselesini nasıl bir çıkmaza soktuğuna da daha önce değinmiştik. Başörtüsüne karşı yürütülen bu topyekün savaş ise maalesef ülkeye ilk bakışta görülmesi zor ağır bir bedel ödetmiştir. En başta eğitimde fırsat eşitliğini ve din ve vicdan özgürlüğünü ihlal eden, kadına karşı ayrımcılığın da bir diğer versiyonunu oluşturan bu yasak, otuz bin dolayında genç kız ve kadının okuldan veya işinden ayrılması veya atılmasıyla sonuçlanmıştır. Buna söz konusu yasak yüzünden hiç okula gitmemiş, veya gitmekten vazgeçmiş genç kızlar dâhil değildir. Oysa ülkenin en önemli ekonomik sorunlarından biri nitelikli eleman kıtlığı sorunudur. 19. yüzyıldan kalma katı-pozitivist bir laiklik anlayışıyla yüksek öğrenim hakkından mahrum bırakılan bu kızlar sağlık ve eğitim başta olmak üzere birçok sektörde önemli bir yetişmiş eleman boşluğunu doldurabilirdi. Asgari ücret üzerinden yapılacak bir hesap bile, otuz bin insanın üretim sürecinden dışlanması ekonomiyi ne büyük bir maliyet yükleyeceğini gösterecektir (Acar, 2012).

3.2.5. 1960, 1971, 1980 ve 1997 Askeri Müdahalelerinin Politik Ekonomisi

1946'da başlayan Türk demokrasi tarihi sivil ara rejimler tarafından zaman zaman kesintiye uğratılan askeri yönetimler tarihidir. Modern Türkiye'nin yarım yüzyılı ancak doldurmuş bulunan kısa demokrasi tarihine üç askeri darbenin (27 Mayıs 1960, 12 Mart 1971, 12 Eylül 1980), bir "post-modern" darbenin (28 Şubat 1997) ve başarısız kalmış iki darbe teşebbüsünün (Talat Aydemir hadisesi ile 9 Mart Cuntası oluşumu) sığdırılmış olması, bu konuda hayli deneyim kazandığımızı ve oldukça zengin bir askeri müdahaleler tarihine sahip olduğumuzu gösterir (Saidoğlu, 2013).

Müdahalelerin ardından gerçekleşen yeni toplumsal, siyasal ve ekonomik yapılanmaların kapsamı ve boyutu da, kendi içinde belli bir açıklama gücü taşıyan faktörler arasındadır. Her müdahalenin ardından (27 Mayıs başta olmak üzere ve 1971'de daha sınırlı ölçüde) gelen yeni siyaset düzeni, yeni ekonomik politika ve uygulama tercihleri ve askerlerin siyasi ve iktisadi düzene karşı kendilerini daha güçlü biçimde yeniden konumlandırma girişimleri, ordunun rolüne ilişkin olarak söylemek istediklerimizi teyid eden olaylardır (Saidoğlu, 2013).

Cumhuriyet dönemi ekonomi politiği içinde siyasi karar alıcıların, kritik zamanlarda, kalkınma ve makroekonomi alanlarında stratejik değişimleri hayata geçirme kararlılığını sergileyememeleri, pek çok siyasi krizin sosyal ve ekonomik krizle eklemlenerek sistemik krizlere dönüşmesine zemin hazırlamıştır. Çok partili hayata geçişten itibaren mütemediyen yaşanan ödemeler dengesi krizlerinin makroekonomik krizlere, makroekonomik krizlerin geniş çaplı sosyo-ekonomik krizlere, bu krizlerin de siyasi kutuplaşma ve uluslararası baskılar ile birleşerek askerî darbelere davetiye çıkaran sistemik sarsıntılara dönüşmesi, kısır bir döngü halinde bu memleketin geçen yarım asırdaki makus kaderi olagelmıştır (Ünay, 2007: 44).

Tarihsel olarak, çok partili hayata ve serbest piyasa ekonomisini hedef alan görece liberal bir ekonomik rejime geçişin başladığı 1950'den itibaren Türk siyasi elitlerinin 'sorumlu' bir ekonomi yönetimi ile şeffaf ve katılımcı bir tarz-ı siyaseti aynı potada eritme noktasında başarısız oldukları görülmektedir. Buna karşın Metin Heper ve Fuat Keyman'ın "ikiyüzlü" diye tanımladıkları devlet aygıtının ulusal sermaye grupları ile uluslararası güçlere karşı zayıf, fakat kendi toplumsal dinamiklerine karşı sert ve güçlü görünen savunma mekanizmaları da sistemin tehlikede olduğu hissedilen her anda devreye girme refleksini küresel değişimlere karşın korumuştur (Ünay, 2007: 44).

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Türkiye'de 1960 ve 1980 yıllarında iki açık askeri darbe, 1971 ve 1997 yıllarında iktidar değiştiren iki askeri müdahale yaşanmıştır. Tüm darbelerin ortak özelliği müdahale öncesinde ekonomik gidişatın iyi olmadığıdır. Ulusal ve uluslararası sermayenin ekonomik ve siyasi amaçları, genişleme döneminde demokratik yöntemlerle uygulanabilirken, bunalım dönemlerinde baskı yöntemlerine başvurulabilmektedir. Baskı yöntemleri, demokrasinin askıya alınması modern veya post-modern darbe olarak siyasi hayata yansımaktadır. Türkiye'deki darbeler de, bunalım süreçleriyle örtüşmektedir. Türkiye'nin 1960'larda ithal ikamesine dayalı sanayileşme stratejisine geçmesi de, 1980'lerde bu rejimi bırakıp küresel sermaye ile bütünleşme çabasına girişmesi de ciddi uluslararası baskılar eşliğinde askeri darbe ve müdahalelerin oluşturduğu olağanüstü şartlarda gerçekleşmiştir (Haydaroğlu vd., 2011: 1).

Türkiye Cumhuriyet'inin tarihindeki ilk askeri darbe olan 1960 darbesinin politik ekonomisini anlayabilmek için 1950 yılına kadar gitmek gerekir. Aslında 1950

seçimleri, Cumhuriyet döneminin ekonomik tarihi açısından bir dönüm noktasıdır denilebilir. 1950'den itibaren büyük bütçe açıkları ve hızlı enflasyon dönemi başlamıştır. Ancak 2. Dünya savaşının ardından ABD ile SSCB arasındaki soğuk savaş gerilimi ABD'nin Türkiye'ye dış yardım musluklarını açmasını sağlamış ve Türkiye rahat bir nefes almıştı. Ancak bu yardımlar karşılığında Türkiye ulaşım ve haberleşme yatırımlarına ağırlık verecek, pazarını bu şekilde genişletecek, tarıma ağırlık vererek de Batının gereksinimlerini karşılayacaktı. Yani Türkiye sanayileşme hedefinden vaz geçirilmiş ve tarıma ağırlık verilmiştir. 7 Eylül 1946 tarihli devalüasyon da, Batı'nın tarımsal ihtiyacını karşılama politikasıyla çok uyumludur (Altan, 2012: 61-62).

DP' nin ilk döneminde Amerika'nın kendisine verdiği yeni görevlere uygun ekonomik politikalar, dış krediye dayalı tarımsal gelişme yürürlüğe konmuştur. Tarıma yönelik bayındırlık yatırımları yapılmıştır, aynı zamanda tarımsal makine ve traktör alımına büyük hız verilmiştir. Tarım sektörünün bu denli gelişmesi, sektöre verilen kredi miktarının yükselmesine de sebep olmuştur. 1950 yılında tarım kredilerinin payı, toplam kredilerin %38.4'ünü oluşturmaktaydı. 1954 yılında ise verilen toplam kredi 5.640 milyon liraya yükselmiştir. Toplam kredi içindeki tarım kredilerinin payı ise, 2.447 milyon liradır. Yani %43,1'e yükselmiştir. Tabi ki bu tarım politikası en çok tarım burjuvazisine katkı sağlamaktaydı. 1955 yılına gelindiğinde Kore Savaşı sebebiyle Türkiye'nin tarım ürünlerine olan talepte önemli bir sıçrama olmuştur. İhracat tutarı 1950 yılında 737,5 bin TL iken, 1953 yılında 1,108 milyon TL'ye çıkmıştır. 1950 ile 1959 yılları arasında toplam ihracat 3 milyar 235 milyon dolar iken, aynı dönemde yapılan ithalat ise 4 milyar 340 milyon dolardır. Yani 1 milyar 105 milyon dolar dış ticaret açığı mevcuttur. Kore savaşının sona ermesiyle, Türkiye'nin 1952 ve 1953yıllarındaki iyi hava şartlarıyla da artan ürünün fiyatı gerilemeye başlamıştır. Çünkü savaş sırasında stok yapan Amerika ve Kanada biriken ürünlerini piyasaya sürmüşlerdir. Bu durum ürün fiyatlarını hızla düşürmüştü ve Türkiye'nin gelirinin hızla azalmasına sebep olmuştur (Altan, 2012: 62-64).

Kısacası, tarıma dayalı ekonomik büyüme politikalarını disiplinsiz bir kamu maliyesi ile birleştiren Adnan Menderes döneminin enflasyonist ekonomi politiği, Kore Savaşı hatırına sağlanan cömert Amerikan yardımlarının kesilmesi ve dünya çapında tarım ürünlerinin ticaret hadlerinin düşmesi ile çıkmaza girmişti. Bütçe açıkları ve döviz sıkıntısının eşlik ettiği ekonomik daralmanın DP ve CHP arasındaki siyasi kutuplaşma

ile beslendiği ve uluslararası kreditorlerin baskısının arttığı ortamda çok partili demokrasinin ilk kez kesintiye uğradığı 27 Mayıs 1960 darbesine giden yol da açılıvermiştir. Gelişmekte olan ülkelerde kalkınma paradigmasının tarımsal büyümeden, ithal ikamesi ve sınıai büyümeye doğru kaydığı bir dönemde İMF ile tanışan ve ilk devalüasyonunu (1958) yapan Türkiye de bu yönde bir strateji değişikliğine zorlanmıştır (Ünay, 2007: 44).

Başka bir deyişle, önce Türkiye'nin uyguladığı ithal ikameci sanayileşme modeli kapitalist sistemin çıkarları ile uyum içindeydi. Ancak 1960'lara doğru dünya kapitalist sistemi gelişmekte olan ülkelerin içe dönük büyüme modelini benimsemesini istedi çünkü büyük planları vardı. Bizim ülkemizde içe dönük büyüme modeli önce montaj sanayine daha sonra döviz darboğazına takılmıştır. Darbenin en önemli ve tek olumlu özelliği olarak nitelendirilen yeni anayasa ise, iç pazarın büyütülmesi için gerekli olan özgürlük ortamını yaratmıştır. O özgürlük ortamı sayesinde ekonomik hak arama daha rahatlamış, talep artmış ve iç Pazar hızla büyümüştür. Yani darbenin amacı, dünyada yükselen dayanıklı tüketim malı sanayilerine, ithal ikamesi modeli ile yeni pazarlar bulmaktır denilebilir (Altan, 2012: 95-96).

27 Mayıs'ın hemen ardından Milli Birlik Komitesi'nin 1 Mart 1961 tarihinde çıkardığı 205 sayılı kanunla kurulan Ordu Yardımlaşma Kurumu (OYAK) bu anlamda önemli bir dönüm noktasını temsil etmektedir. Bugün Türkiye'nin en büyük dördüncü grubu konumuna yükselmiş bulunan, hemen hemen bütün sektörlerde faaliyet gösteren 25 iştirake sahip olan ve yakın gelecekte en stratejik sektörler olarak enerji, telekomünikasyon ve madencilik sektörlerine büyük yatırımlar yapmayı planlayan, 11 şubeli küçük bir bankası varken finans sektöründeki krizler sayesinde 220 şubeli dev bir bankaya sahip olma imkanı bulan OYAK'ın kuruluşu, yükseliş ve geleceğe yönelik hedefleri, askeri müdahalelerin kendine özgü ekonomi-politiği hakkında yeterince fikir vermektedir (Saidoğlu, 2013).

Tek başına OYAK'ın (Emekli Sandığı veya SSK benzeri bir sosyal güvenlik kurumu olarak) kuruluşunu askeri bürokrasinin özlük haklarını iyileştirme niyetiyle açıklamak mümkün olabilirse de OYAK'ı daha sonra Türkiye'nin en büyük holdingi olmaya yönlendiren süreci bu "özlük hakları" endişesiyle açıklamanın fazlasıyla naif bir açıklama olacağı aşikârdır. Esasen Türkiye'deki askeri müdahale rejimini askerlerin

refah seviyelerini yükseltme, maaşlarını artırma arayışıyla ilişkilendirme çabaları (28 Şubat sürecinin uç vermeye başladığı aylarda dönemin başbakanının, askerlerin maaşlarını memur maaşlarından daha yüksek oranda artırmak suretiyle muhtemel bir müdahale girişimini caydırma çabasının beyhudeliğini hatırlayalım) ne olup bittiğini anlayamamanın traji-komik bir örneğidir. Askeri müdahalelerin ekonomi-politiği hakkında bize fikir verebilecek başka bir örnek de Milli Güvenlik Kurulu'nun (MGK) Türk siyasi sistemine ve devlet teşkilatına dahil olmasıdır. Bilindiği gibi, ilk defa 1961 Anayasası ile sisteme giren MGK, aynen OYAK örneğinde olduğu gibi, bu mütevazı girişinin ardından 1982 Anayasasıyla daha da güçlü bir konuma yükseltilmiş ve daha sonra çıkarılan bazı kanun ve yönetmeliklerin (MGK Kuruluş Kanunu ve Kriz Yönetmelikleri gibi) desteğiyle Türkiye'nin siyasi sistemini belirleyen ana organ olma konumunu kazanmıştır (Saidoğlu, 2013).

Türkiye 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra 1961 Ekimi'ne kadar görev alan iki hükümetle, Milli Birlik Komitesi yönetime Cemal Gürsel'in başbakanlığında devam etti. Bu süreçle birlikte sadece ekonominin değil devletin de niteliği değişmiş, sosyal devlet 1961 Anayasası'nda yer alırken, 30 Eylül 1960'da başbakanlığa bağlı Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuştur. Ekonominin artık planla yönetileceğini de içeren 1961 Anayasası, 9 Temmuz 1961'de halk oylamasına sunulurken, % 65'le kabul edilmiştir. 1960-61 geçiş döneminde, IMF tarafından kredi muslukları tekrar açılmış, hem IMF tarafından istenen vergi yasaları, hem de istikrar tedbirleri alınmıştır. Enflasyonun 1960'da 19,5 seviyesinden, % 5,3'e ve 1961'de de % 2,9'a gerilemiştir. Parasal genişlemenin son bulmasıyla, faizler yükselirken, tarım ve ihracat için kredilerde faizler düşük tutulmaya devam etmiş, bankacılık sektöründe dalgalanma yaşanmış, bazı bankalardan hızlıca mevduat çekilirken, bazıları iflas etmiştir. Dalgalanma sonrasında, kalkınma planlarında bankacılığa dair düzenlemeler yer alırken, aynı zamanda önemli hale gelmiştir. Kalkınma planının da hazırlandığı bu yıllarda, ilk 5 yıllık Kalkınma Planı, 1963'te yürürlüğe girmiştir. İlk planda da belirtildiği gibi, 1930'lardan bu yana uygulanmaya çalışılan 'ithal ikameci' politikalar, tekrar hedefler arasına girmiştir. Böylece, sanayileşme yine, devletin konusu haline gelmiştir. Ortak Pazar için AET ile Ankara Anlaşması'nın imzalandığı, 1963 yılı, özel sektörde de holdingleşmenin başladığı yıldır. Koç Grubu, Koç Holding olarak şirketlerini birleştirerek, hem hükümet hem de işçiler açısından daha güçlü bir konuma sahip olmuş, diğer aile şirketleri de

holdingleşme eğilimini takip etmiştir. 1965 seçimiyle, tek başına iktidarı alan Adalet Partisi, seçmenin istikrar arayışını gösterir niteliktedir. Kalkınma planlarının tam anlamıyla gerçekleştirilemediği, küçük çapta bir bankacılık krizini içine alan ve işyeri sayısında % 41'i bulan değişimlerin yaşandığı, durgunluğun gözlemlendiği bu yıllarda, 5 hükümetin kurulduğu ve koalisyon hükümetlerinin de ilk kez kurulduğu ve bir anlamda çok da başarılı olamadığı görülmüştür. Hatta aynı dönemde, başarısız da olsa, darbe girişimlerinin yapıldığı hatırlanacak olursa, huzursuzluğun devam ettiği ve bu anlamda, seçmenin istikrar arayışına yöneldiği söylenebilir. Dış ticaret açığının artmaya devam ettiği bu yıllarda, ihracatın ithalatı karşılama oranının %81'lerden % 58'e gerilediği görülmüş, yatırım malları ithalatının artması hedeflenirken, hammadde ithali % 53,5 seviyesinden, % 70,8'e yükselmiştir. 1966 sonrasında IMF'nin sürekli devalüasyonu dile getirmesine rağmen Demirel, göze alamamış, 1969 genel seçimine kadar ertelediği devalüasyonu, 1970sonbaharında gerçekleştirmiştir. Ayrıca, sadece devalüasyon değil, IMF'nin istediği zamlar ve önlem paketinin de yerine getirileceği bildirilmiştir. 1970'lere uzanan yıllarda, ekonominin taşıyıcısı tarımın gerilemesine rağmen, büyümenin devamlılığı, sanayi kesiminde ortalama % 9,2'lik büyüme hızı sayesinde gerçekleştirilmiştir. 1960'lı yılların sonlarında ortaya çıkan kriz ortamından kurtulmak için devalüasyon yapılması uygulanan politikalarından biri olmuştur. Özellikle 1968 yılından itibaren uluslar arası çevreler, IMF kanalıyla devalüasyon ve dış ticaret rejiminin liberalleşmesi yönünde etkili olmaya başlamışlardır. 10 Ağustos 1970 tarihinde 1 dolar 9 TL'den 15 TL'ye çıkarılarak devalüasyon yapılmıştır (Haydaroğlu vd. 2011: 15-17).

1970'lerin sonlarında, ithal ikamesine dayalı olarak ulusal sanayi burjuvazisini güçlendirmeye odaklanan sanayileşme stratejisi, döviz darboğazlarının zirveye ulaştığı ve sosyal-siyasi yapının parçalanmış olduğu bir ortamda doğal sınırlarına ulaşmıştır. Birbirini izleyen istikrarsız koalisyon hükümetlerinin son yirmi yılın kalkınma ve makroekonomik yönetim paradigmasını temelden değiştirip ihracata dayalı ekonomik liberalizasyon stratejisini tedricen devreye sokmaları mümkün olmamıştır. Liberalizasyon stratejisi ile yeni rant alanlarının açılacağı ve yeni sosyal/siyasal koalisyonların oluşacağı düşüncesi idari direnç mekanizmalarını devreye sokmuş ve siyasi elitlerin zamanında karar alma aciziyeti Turgut Özal mimarlığında radikal bir liberalizasyonu öngören 24 Ocak Kararları'nı doğurmuştur. İMF-Dünya Bankası

ortaklığında dayatılan yapısal uyum politikalarının fakirleştirici sosyal etkileri ve dönemin ideolojik teröre varan şiddet olayları bu değişimin rahatça hayata geçirilebileceği bir ortama elvermeyince 12 Eylül 1980 askerî darbesinin sosyo-ekonomik zemini hazırlanmıştı. Sonuçta, Türkiye'nin 1960'larda ithal ikamesine dayalı sanayileşme stratejisine geçmesi de, 1980'lerde bu rejimi terk edip küresel sermaye ile entegre olma çabasına girişmesi de ağır uluslararası baskılar eşliğinde askerî darbelerin sağladığı olağanüstü şartlarda gerçekleşti (Ünay, 2007: 45).

Türkiye de, 1980'lerin başında neo-liberal ilkelerin sınındığı ilk ülkelerden biri olmuştur. IMF, Dünya Bankası ve OECD gibi kilit uluslar arası kurumlar, Türkiye'nin neo-liberal yeniden yapılanma sürecine hep birlikte müdahil olmuşlardır. Bu aktörlerin politika değişimini başlatmaktaki kolektif gücü, önceki modelin 1970'lerin sonundaki büyük krizle itibarsızlaşması ve ülkenin dış kaynaklı finansal akımlara ağır bir bağımlılık altına girmesiyle daha çarpıcı hale gelmiştir. Soğuk Savaşın sürdüğüne işaret edencesine Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgal ettiği bir dönemde Türkiye'nin ABD ve Batılı müttefikleri için sahip olduğu jeo-stratejik önem, belli başlı uluslararası kurumların Türkiye'nin yeniden yapılandırma sürecine ilgisini artırmıştır. Ülke içi cephede de,ithal ikameci sanayileşme koalisyonunun çöküşü ve yeni bir ihracata yönelik koalisyonun giderek onun yerini aldığı gözlemlenmektedir. Bu aşamada ülke içi koalisyonun ayırt edici bir özelliği, daha önceki koalisyonun siyasi değişimden önce kurulmasının aksine, siyasi dönüşüm sırasında ve onunla birlikte kurulmuş olmasıdır. Bir yandan ağır kriz koşulları altında yurtdışı aktörlerin esaslı katılımı, diğer yandan bunu izleyen askeri müdahale, neoliberal modelin serpilmesi için ideal ortamı hazırlamıştır (İnönü.edu.tr).

Bu süreç içinde kurulan koalisyonun ortakları, iç piyasadan ihracata dönüşümü gerçekleştirmiş büyük iş çevreleri ile neoliberal programın uygulanmasında merkezî öneme sahip yeni bürokrasinin unsurlarıdır. 1980'lerde, neo-liberal reformların ilk on yılında, söz konusu koalisyonun başrolündeki Turgut Özal, önde gelen ulus ötesi siyasi girişimcidir. Yeni ortama uyum sağlayamayan büyük iş çevreleri ile ekonomi bürokrasinin Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) gibi “klasik” veya “devletçi” kesimleri başlangıçta bu koalisyonun dışında kalmışlardır. Bu dönemde en büyük kaybı, özellikle ihracata yönelik büyümenin ilk yıllarında ciddi baskı altında kalan ve reel ücretlerde keskin bir düşüş yasayan örgütlü iş gücü yaşamıştır. İlk yıllarda, iş çevrelerinde, iç

piyasa koalisyonu ile ihracat koalisyonu anlamında önemli bir ayrışma vardır. Zaman içerisinde neoliberal politikanın, faaliyetlerinde giderek daha fazla ihracata yönelen büyük ve küçük iş çevrelerinin daha önemli bir kısmını kapsamıyla, bu ayrışma daha az dillendirilir olmuştur. Yeni politika koalisyonu, bu dönemde finansal liberalizasyondan ve yükselen yurtiçi faiz hadlerinden açıkça faydalanan ve “rantiye” adı verilen finansal çıkar sahiplerini de içermektedir. Bu grupların şansı, hükümetin artan bütçe açıklarını finanse etmek için baskı altında kalması ve yüksek faiz oranlarından devlete borç verme fırsatının doğmasıyla daha da açılmıştır. İktisadi performans bakımından söz konusu dönem, önceki on yılları anımsatırcasına, yine bir yükselme-çöküş çevrimine sahiptir. Özellikle dışarıdan yardımların etkisiyle 1980’lerin başındaki önemli toparlanmanın ardından süreç 1990’larda giderek sürdürülemez ve krizlere yatkın bir hale gelmiştir. Bir kez daha, bu durum Türkiye’de devletin düzenleyici kapasitelerinin zayıflığını ve bölüşüm çatışmalarını demokratik bir ortamda çözebilme konusundaki yetersizliğini göstermektedir (İnönü.edu.tr).

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin en önemli sorunlarından birisi kurumsallaşma sürecini tam olarak sağlayamamalarıdır. Kurumsallaşmanın tam olarak gerçekleşmediği ülkelerde ise ekonomik performans ile siyasi istikrar arasındaki etkileşim katsayısı daha da yüksek düzeyde olmaktadır. Nitekim 1989-2002 yılları arasında Türkiye’de on bir hükümet ve on beşten fazla ekonomiden sorumlu bakanın değiştiği ve koalisyonla yönetimin olduğu bir ortamda siyasi istikrardan bahsetmek mümkün değildir. Öte yandan, Türkiye’de iktidara gelen siyasi partiler istikrarlı hükümetler kuramadıkları gibi, parti programlarını da uygulamaya koyabilecek bir zamana da sahip olamamışlardır. Yine 1989-2002 yılları arasında hükümetlerin iktidarda kaldıkları süre yaklaşık olarak bir yıla tekabül etmektedir. İktidarların kısa vadeli ve siyasi parçalanmışlığın olmasında, kısa aralıklarla tekrarlanan askeri müdahalelerin partilerin parçalanmasına veya yapay partilerin oluşmasına yol açması ve güçlü bir siyasi partinin iktidara gelmesinin engellenmesi etkili olmuştur. Bunun sonucu olarak makro ekonomik performansın arzulanan düzeyde gerçekleşmesi mümkün olmamıştır. Siyasi iktidarların seçim ekonomilerini uygulamaları, Türkiye’deki istikrarsızlığı kronikleştirmiştir. Kısa vadeli ve zayıf hükümetlerinin kurulduğu süreçlerde makro ekonomik dengelerin sürdürülemez konuma ulaştığı durumlarda ise ekonomik sorunların aşılması için istikrar programları uygulanmıştır. Öte yandan

uygulanan istikrar programlarının ülkede önemli yapısal değişimleri öngörmelerine karşın uygulamada siyasi nedenler ve çeşitli baskı gruplarının etkilerinden dolayı hayata geçirilememiştir (meclis araştırma raporu: 1270).

Türkiye’de devlet, gerekli makroekonomik istikrar şartlarını ve finansal sistemin sıkı bir şekilde düzenlenmesini sağlamadan, 1989’da sermaye hesabını dışa açarak Washington Uzlaşısı’na içten uyum göstermekle yine reaktif bir davranış sergilemiştir. Özellikle neoliberalizmin ikinci on yılı, Türkiye için Washington Uzlaşısı’nın sevimsiz yüzünü temsil etmektedir. Malî istikrarsızlığın ve yeterli bir düzenleyici çerçeve oluşturulmadan, vaktinden evvel dışa açılmış sermaye hesabıyla birleşmesi, 1994, 2000 ve 2001’de yaşanan krizlerin başlıca sorumlusudur. Bu krizler, Türkiye’nin iktisadî performansını, özellikle Asya ve Doğu Avrupa’daki “gelişmekte olan piyasaların” performanslarıyla karşılaştırıldığında, ciddi ölçüde zayıflatmıştır (İnönü.edu.tr).

Kısacası, Türkiye’de her darbe ekonomik refahı azaltmıştır. Her darbenin ardından fert başına gelir düşmüştür. Ama bu tabii ülkede herkesin gelirinin düştüğü anlamına gelmez. Darbeyi destekleyenlerin gelirleri her darbeye çoğalırken, küçük işletme sahiplerinin, esnafın ve emekçilerin gelirleri hep azalmıştır. Darbelerin halkın refahını nasıl azalttığına değinilecek olursa, 1960 Darbesi öncesinde Türkiye’de fert başına gelir 583 dolar üzerindeyken, darbenin ardından 194 dolara gerilemiştir. Ancak 1969’a gelindiğinde fert başına gelir 1959’daki seviyesini aşabilmiştir. 1971 askeri muhtırasının ardından da fert başına gelir 538 dolardan 476 dolara gerilemiştir. Aynı oyun 1980 Darbesinde de yaşanmıştır. 1980 öncesinde fert başına 1.876 dolar olan gelir, darbe öncesi gelir düzeyini ancak 1989 yılında aşabilmiştir. 1980 darbesinde işçi ve özellikle de memur maaşları reel olarak büyük miktarlarda azalmıştır. Post modern Darbe 28 Şubat’a gelince, toplum ondan da payını almıştır. Askeri müdahale öncesinde 4 bin 12 dolar olan fert başına gelir seviyesi, ancak 2003’te aşılabılmıştır. Peki, her darbe sonrası halkın kaybettiği bu paralar kime gitmiştir, tabii ki darbeyi destekleyen kesimlere gitmiştir. 1960’tan 1984’e kadar ki süreçte, darbe destekçileri hep ithal ikamesinden faydalanan İstanbul sermayesi olmuştur. Yüksek gümrük duvarlarıyla ve devlet destekleriyle korunan bu kesimlerin sömürsüne, Turgut Özal, İthal ikamesinden ihracat önderliğine büyüme modeline geçerek son vermiştir. 1960’lı yıllarda Asya ülkeleri dünya rekabetine açılırken, Türkiye’de darbeyi destekleyenler, ülkeyi 1984’e kadar rekabete kapatmışlardır. Ancak 1984’ten sonra Anadolu’da organize sanayi

sitelerinin kurulması, telekomünikasyon ve enerji yatırımlarının yapılması ve yabancı dilde eğitim yapan okulların her ilde açılması yeni bir üretici sınıf oluşturmuştur. Yani artık Anadolu sermayesi, İstanbul'un bayiliğinden kurtulup kendisi üretime başlamıştır. İşte Anadolu'nun bu yeni üretici sınıfı İstanbul'un statükocu sermayesini çok rahatsız etmiştir. Çünkü bayiler birden bire üretici olup İstanbul sermayesine rakip olmuşlardır. İstanbul sermayesi bunu önlemenin yolunu yine askere dönerek bulmuştur. İşbirliği yaptıkları dış güçlerle birlikte 28 Şubat Postmodern darbesini planlamışlardır(Yaşar, 2012).

Özal'ın başlattığı neoliberal değişim projesinin hız kaybedip rölantiye alındığı 1990'lı yıllar boyunca uluslararası kuruluşlar, tıpkı 1970'lerde olduğu gibi birbirini takip eden koalisyon hükümetlerini yapısal reformlar konusunda ikna etmekte başarısız olmuşlardır. Bunda görece yüksek enflasyona rağmen kalkınma hızının artan iç borçlanmayla belli bir düzeyde tutulması da etkili olmuştur. Ancak, laik/anti-laik çatışmasını körükleyen bir ideolojik platformda başlayan 28 Şubat süreci, demokratik rejimin denetim reflekslerini iyice körelterek finansal rant paylaşımını kolaylaştırmış, özellikle de bankacılık sektöründe görülen meşhur 'hortumlama' olayları 2000-2001 ekonomik krizlerini tetikleyerek yeni bir sistemik "dibe vuruşa" yol açmıştır. Siyasi meşruiyet ve direncin sıfırlandığı bir ortamda "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" ile birlikte Özal sonrası dönemde tavsayan neoliberal değişim projesi tekrar ivme kazanmış ve Kemal Derviş ile başlayıp AKP hükümeti ile devam eden dönemde yapısal reformların hayata geçirilmesi noktasında ciddi mesafe alınmıştır. Bu açıdan bakıldığında 28 Şubat dönemi, demokratik mekanizmayı zaafa uğratmak gibi olumsuzluklarına rağmen 'yürüyen' bir sosyo-ekonomik modelin duvara çarpmasına sebep olmuş ve gayri ihtiyari olarak kurumsal açıdan daha şeffaf ve sağlıklı bir piyasa ekonomisinin kuruluşuna giden yolu açmıştır. Önümüzdeki dönemde siyasi çekişmelerin sosyo-ekonomik kutuplaşmalara yol açmaması, rant kavgalarının ulusal ve uluslararası ideolojik söylemlerle kamufle edilip gündemi esir almaması, siyasilerin stratejik değişim ihtiyaçlarını zamanında fark edecek basirete sahip olması ve demokratik yönetimin kesintiye uğradığı dönemlerin tekrarlanmaması Türkiye'nin küresel sistemde hak ettiği yeri alabilmesi için elzemdir (Ünay, 2007: 44-46).

Müdahalenin maliyetine bakıldığında, Hazinesinin faiz harcamaları 1997'de 1.7 katrilyon tutarken, 1998'de birdenbire 5.6, 1999'da 10.7 katrilyona yükseldiği görülür.

Yani Türkiye darbe destekçilerinin faiz ve rantlar yoluyla kolay para kazandığı bir ülkeye dönmüştür. Elinde bulunmayan tahvili vatandaşa satan bankalar bile türemiştir bu dönemde. Darbeyi destekleyenlerin içlerini boşalttıkları kamu ve özel bankaların hazineye maliyeti 380 milyar liraya ulaşmıştır. Bu rakamı hazineden sorumlu Başbakan yardımcısı Ali Babacan açıklamıştır. Vatandaş dolaylı vergiler yoluyla bu maliyeti ödemek zorunda bırakılmıştır ve hala ödemektedir (Yaşar, 2012).

SONUÇ

“Post-modern darbe” olarak anılan 28 Şubat sürecinin, yaşanan soruşturmalar, sorgulamalar ve göz altılarında etkisi ile, güncelliğini hala koruduğunu söyleyebiliriz. Bu müdahale, hem aktörleri hem de meydana geliş süreci bakımından diğer darbelerden farklılık arz etmektedir. 28 Şubat süreci; ordu, medya ve sivil toplum kuruluşları üçgeninde, demokratik seçimlerle iktidara gelmiş bir hükümetin bire bir silahlı güç kullanmadan görevden alınması sürecidir. Daha önceki müdahalelerde yönetime el konulmasına karşın, bu kez mevcut hükümet istifaya zorlanmıştır. Bir ara rejim dönemi yaşanmamış ve ordu yönetimin başına geçmemiştir. Ancak ordu, 28 Şubat 1997 tarihli Milli Güvenlik Kurulu’nda alınan kararların uygulanması istenmiş, bir nevi siyasi hayat denetim altına alınmıştır. Yine 28 Şubat’ta sokağa çıkma yasağı ilan edilmemiş, mevcut Anayasa değiştirilmemiştir.

28 Şubat’ı diğer müdahalelerden ayıran başka bir özelliği de, sürecin arkasında büyük ekonomik çıkarların olmasıdır. Bu açıdan değerlendirildiğinde sürecin en kritik neden ve sonuçlarının iktisadi olduğu söylenebilir.

Medya bu süreçte baş aktör rolünü üstlenmiş ve çeşitli suni gündemlerle ülkeyi geri kalmış ülkeler kategorisinde göstermiş, her gün “irtica”, “şeriat” vb. ana başlıklar la savaş çığırkanlığı yapmıştır. Aynı şekilde Sivil Toplum Kuruluşları da, kendi çıkarlarına ters düşen yatırımlarda bulunan bir hükümete sıcak bakmamaktaydı. Küçük sermaye sahiplerinin büyümesi ve İstanbul sermayesi ile boy ölçüşebilecek seviyeye gelmesi, büyük sermaye sahiplerini ürkütmüş, kazançlarının azalacağı endişesiyle kendi ülkelerini bile bile uçurumun kenarına sürüklemişlerdir. Mevcut hükümetin değiştirilmesi ile yine ekonomik gücün tamamını kendi ellerinde tutmayı hayal etmişlerdir. Ancak askeri müdahalelerde yara alan toplumun tamamı olmaktadır. 28 Şubat süreci, ülke ekonomisini altüst eden, eğitim sisteminde ağır yaralar açan, hayatımıza “banka hortumlama” kavramını getiren, ülkeye yabancı sermayeyi çekmek bir yana yerli sermayeyi ülkeden kovan, tarihin en büyük krizine giden yolların taşlarını döşeyen bir kabus sürecidir.

Sonuç olarak yaşadığımız bunca deneyimden sonra şunu söylemek mümkündür: ülkemizde demokrasiye yapılan her türlü müdahale politik, ekonomik ve sosyal yıkımlara sebep olmuştur. Bu müdahalelerin bedelini her zaman halk ödemek zorunda

kalmıştır ve hala ödemektedir. 28 Şubat Müdahalesi “irtica tehdidi” adı altında meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. Ama bugün hemen hemen herkes bu gerekçenin hiçbir inandırıcı tarafının olmadığını kabul etmektedir. Ülkemizde 1980’lere kadar süregelen kartellerin ve oligopollerin egemenliği sarsılınca müdahale kaçınılmaz olmuştur. Bunu meşrulaştırmanın en kolay yolu da Osmanlı Devletinin çöküş döneminde ortaya atılan ve yapılan herhangi bir yeniliğin önünü kesmenin en kolay yolu olarak görülen “irtica tehdidi” olacaktır.

KAYNAKÇA

- Acar, M., *Bir Ekonomik ve Siyasi Karabasan:28 Şubat Süreci*, Gündem, <http://acar.aksaray.edu.tr/agenda.asp?ShowDetail=Yes&AgendaId=100> 12.05.2013.
- Ağdağ, B., (2010), *28 Şubat Askeri Müdahalesi ve Türk Siyasetine Etkileri: Türkiye’de Asker-Siyaset İlişkisinin Tarihsel Serüveni Bağlamında Bir İnceleme*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Akdış, M., *Siyasi Krizler ve Ekonomik Maliyetleri*, Pamukkale Üniversitesi, <http://makdis.pamukkale.edu.tr/kriz.htm>, (16 Mayıs 2013).
- Aktaş, C.,(2000), “5 Nisan 1994 İstikrar Programı Öncesi ve Sonrası İthalat Fonksiyonu Katsayılarının Değişip Değişmediğinin Belirlenmesi”,Süleyman Demirel Üniversitesi *İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.5, S.2, Isparta, ss.13-20.
- Altan, M., (2012), *Darbelerin Ekonomisi*, Hemen Kitap, İstanbul.
- Arikan, N., (2011), *28 Şubat Sürecinde Medya*, Metamorfoz Yayınları, İstanbul.
- Arslan, Ü., (2011), “Siyasi İstikrarsızlık ve Ekonomik Performans: Türkiye Örneği”, *Ege Akademik Bakış*, C.11, S.1, ss. 73-80.
- Avcı, H., (2010), *Haliçte Yaşayan Simonlar-Dün Devlet Bugün Cemaat*, Angora Yayınları, İstanbul.
- Başmakale (6 Mayıs 2011), Sabah.
- Başmakale (28 Mart 1994), Milliyet.
- Başmakale (27 Şubat 2007), Star.
- Beşkaya A. Ve Ö. Manan, (2009), “Ekonomik Özgürlükler ve Demokrasi İle Ekonomik Performans Arasındaki İlişkinin Zaman Serileri İle Analizi”, *Zonguldak Kara Elmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.5, S.10, Zonguldak, ss.47-76.
- Birand, M.A. ve R. Yıldız., (2012), *Son Darbe 28 Şubat*, Doğan Kitap, İstanbul.

Bolat, Ö., (2012), *28 Şubat Yıkımının Nedenleri ve Sonuçları*, Yenişafak Gazetesi, <http://yenisafak.com.tr/Yorum/?i=369893>.

Bostancı, D., (2010), “Türk Modernleşmesinde Ordunun Siyaset Üzerindeki Rolü”, *Atılım Üniversitesi Kütüphane Ve Dokümantasyon Müdürlüğü Elektronik Bülteni*, S.8.

Bölükbaşı, M., (2012), “Milli Görüş’ten Muhafazakar Demokrasiye”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C.1,S.2, İstanbul, ss.166-187.

Bulut, S., (2009), “27 Mayıs 1960’tan Günümüze Paylaşılmalı Demokrat Parti Mirası”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.19, Isparta, ss.73-80.

Burak, B., (2009), *Türkiye’nin Siyasal ve Yönetimsel Yaşamında 28 Şubat Sürecinin Yeri Üzerine Bir İnceleme*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Burak, B., (2011), “Osmanlı’dan Günümüze Ordu- Siyaset İlişkileri”, *History Studies*, S. 3/1.

Çakır, R., (2013), *Milli Görüş Hareketi, Dün, Bugün, Yarın*, <http://rusencakir.com/Milli-Gorus-hareketi-Dun-bugun-yarin/2020> 22.05.2013.

Çavuşoğlu, H., (2009), “Merkez Sağda 27 Mayıs ve 12 Eylül Sonrası Partileşme”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.12, S.22, Balıkesir, ss.165-178.

Çelik, C.E., (2010), “Modern Çağın Brütüs’leri”, *News Times Dergisi*, s.3, ss.14-15, <http://www.dijimecmua.com/flash/index.php?id=1643&page=14>(13.05.2012).

Çelik, N., (2003), *28 Şubat ve İrtica Tehdidi*, Sinemis Yayınları, Ankara.

Demir, F.,(2009), “Sivil Asker İlişkilerinde Sivil kontrol”, *Bilgi Dergisi*, S.19, İstanbul, ss.48-71.

Demir, O. ve A. Üzümcü ,(2002), “Türkiye’de Yaşanan Ara Rejimlerin Sebepleri Üzerine Bir İnceleme”, *Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S.1, Ankara, ss.155-182.

Dilaveroğlu, E., (2012), “28 Şubat Süreci ve Bir Sivil Toplum Kuruluşu Olarak Tüsiad’ın Sürece Bakışı”, *Sakarya İktisat Dergisi*, S.3,Sakarya, ss.59-74.

Doğan, A., (2005), “Demokrasi ve Ekonomik Gelişme”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S.25, Kayseri.

Duman, M.,(2002), “Hegemonya Ve Güçler Dengesi Bağlamında Uluslararası Siyaset Ve İktisat İlişkileri”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.2, Kocaeli, ss.1-16.

Ertekin, M.S. ve F.H. Baştürk, “Türkiye’de 1990 Sonrasında Yaşanan Ekonomik Krizlerin Sigorta Sektörünün Fon Yaratma Fonksiyonu Üzerine Etkileri”, *Mevzuat Dergisi*,s.85,<http://www.mevzuatdergisi.com/2005/01a/02.htm> (13 Mayıs 2013).

Ete, H., (2010), “27 Mayıs’ın Hayaleti”, *Diyalog Dergisi*, S.1, ss.130-163.

Fenmen, N., (2005), “Kurtuluştan 12 Eylül’e Yakın Tarihimiz’e Kısa Bir Bakış”, *Odtü’ lüler Bülteni Eki*.

Gülenç, K., (2011), “Küreseleşme, Postmodernizm ve Siyasal İslam”, *Kaygı Dergisi*, S.17, Bursa, ss.121-136.

Güler, U., (2006), *Türkiye’de Siyasal Bir Aktör Olarak Ordu*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Güneş, H., (2010), “Ekonomik Krizlerin Siyasal Temelleri: 1950-2002”, *Zor Zamanlarda İktisat Sempozyumu*, İzmir Ekonomi Üniversitesi, İzmir, ss. 1-20.

Gürsoy, İ., (2012), “28 Şubat’ın Ekonomi Bakanı: Darbeler Servet Aktarım Aracı”, *Aksiyon Dergisi*, S. 927,İstanbul, ss. 45-49.

Güvel, E.A., (2003), *Türkiye’ de Politika-Ekonomi Etkileşimi*, Nobel Yayınları, Adana.

Haydaroğlu, C., M. Coşgun ve Y.Z. Hatipoğlu, (2011), “Türkiye’de Darbelerin Ekonomi Politigi”, *Anadolu 2011: Anadolu International Conference in Economics II, June 15-17*, Eskişehir, ss.1-25.

Hongur, A., (2006), *28 Şubat Sürecinde Ordu, Medya ve Siyasal İktidar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Karakuş, O.,(2006), *Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Türkiye'deki Sivil Toplum Kuruluşları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Kılıç, A., (2012), *Gizli Belgeleri İle 28 Şubat*, Haber Türk Yayınları, İstanbul.

Korucu, B., (2012), "Darbenin Dili", *Aksiyon Dergisi*, S.964.

Kuşat, N. ve Dolmacı, N., (2011) , "Kamu Tercih Teorisi Çerçevesinde Seçim Ekonomisi Kavramının Değerlendirilmesi", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C. 12, S.1, ss.129-146.

Küçükaslan, D., (2007), *Darbeler ve Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Manavbaşı, N.D., (2012), "28 Şubat'ı Aktörleri", *Aksiyon Dergisi*, S: 906, İstanbul, ss.8.

Mülkiyet Dergisi, (2010),"30. Yıl Dönümünde 12 Eylül Darbesi ve İşçi Sınıfı", C.34, S.268,İstanbul, ss.43-74.

Öcal, B., (2009), "12 Eylül'den 28 Şubat'a Darbe Söylemlerinde ki Değişimin Analizi, *Felsefe Ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, S.1/4.

Özalp, A., (2008), *Sivil Toplum Örgütlerinin Toplumsal ve Siyasal Bakımdan Önemi*, Yayınlanmamış Dernekler Denetçiliği yeterlilik Tezi, İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı, Ankara.

Özbudun, E. Ve H. William., (2010), *Türkiye' de İslamcılık, Demokrasi ve Liberalizm AKP Olayı*, Doğan Kitap, İstanbul.

Özcan, Z., (2012), "Sürecin Sivil Paşaları", *Aksiyon Dergisi*, S.906, ss.19.

Özcan, Z. Ve B. Korucu (2012), “Adım Adım 28 Şubat Süreci”, *Aksiyon Dergisi*, S.906, ss.17.

Özçelik, P.K., (2011), “12 Eylül’ü Anlamak”, *Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, c.66, S.1, Ankara, ss.73-93.

Özgan, A., (2008), *28 Şubat Sürecinin Siyasal Açından Neden ve Sonuçları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

Özipek, B., (2007), 28 Şubat’ın Ekonomi Politikası, *Star Gazetesi*, <http://www.yeniasya.com.tr/2007/02/28/basin/h3.htm> 27.05.2013.

Özkır, Y.,(2011), “27 Mayıs’tan 27 Nisan’a Asker-Gazeteci ilişkisi”, *İş Ahlakı Dergisi*, C.4, S.8,İstanbul, ss.91-114.

Rodoplu, H., (1998), *Atatürk Dönemi Türkiye Ekonomisi: Ekonomi Politikası ve Uygulamalar*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

Saidoğlu, A., (2013), “Askeri Müdahalelerin Ekonomi-Politikası”, *Haksöz Dergisi*, S.143.

Sarıgedik, İ., (2008), *1994-2001 Krizlerine Genel Bakış ve Kriz Yönetimi*, Yayınlanmamış Tezsiz Yüksek Lisans Dönem Projesi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Savaş, V.F., (2003), *Politik İktisat*, Beta Yayınları, İstanbul.

Şahin, H., (2007), *Türkiye Ekonomisi*, Ezgi Kitabevi, Bursa.

Şanal, İ., (2006), *Türkiye’de 1980 Yılı ve Sonrasında Uygulanan Ekonomi Politikalarının Siyasal Alana Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şanlısoy, S. Ve R. KÖK., (2010), “Politik İstikrarsızlık-Ekonomik Büyüme İlişkisi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C.25, S.1, İzmir, ss. 101-125.

Şanlısoy, S., (2010), “Politik İstikrarsızlık-Ekonomik Süreç Politikaları Etkileşimi”, *Sosyo Ekonomi Dergisi*, S.2, ss.192-214.

Tan, M., (2008), *Türkiye’de Askeri Müdahalelerin Siyasal İstikrar Üzerindeki Etkileri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Telatar, F.,(2004), *Politik İktisat Politikası*, İmaj Yayınları, Ankara.

Toruk, İ., (2005), “Türkiye’de 1990-2000 Yılları Arasında Sosyo-Ekonomik Ortamın ve Kültürel Hayatın Reklamlar Üzerinden Temsili”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.14, Konya, ss.493-509.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Darbe ve Muhtıraları Araştırma Komisyonu Raporu, Kasım 2012.

Uras, U., (2012), “Geçmişle Yüzleşme Ve Mevcut Davalar Değerlendirme Raporu”, *Tesev Demokratikleşme Programı*, İstanbul.

Ünay, S., (2007), “Türkiye’de Darbelerin Ekonomi Politikası”, *Anlayış Dergisi*, S.45, İstanbul, ss.44-46.

Yalçinkaya, A., (2011), “Hafıza Savaşlarından Sahiplenilmiş Şehitliğe: Madımak Katliamı Örnek Olayı”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C.66, S.3, Ankara, ss.334-394.

Yaraşır, V.,“Kuzey Afrika'dan Ortadoğu'ya: Siyasal İslam'ın İktidar Hamleleleri ve İslam'ınProtestanlaştırılması”,<http://www.toplumsalozgurluk.net/node/238>, 10.06.2013.

Yaşar, S., (2012), Darbelerde Ekonomi Nasıl Yara Alır?, *Sabah Gazetesi*, <http://www.sabah.com.tr/Yazarlar/yasar/2012/04/30/darbelerde-ekonomi-nasil-yaraldi>, 27.05.2013.

Yaşar, S., (2010), “İşsizliğin Temel Nedeni 28 Şubat”, *Anlayış Dergisi*, S.84, ss.54-55.

Yazıcı, S., (2009), *Demokratikleşme Sürecinde Türkiye*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Yılmaz, N., (2012), *Bir Postmodern Darbe Portresi: 28 Şubat*, (Ed) A., Babacan, Binyılın Sonu içinde, Pınar Yayınları, İstanbul, ss.211-237.

http://www.birgun.net/writer_index.php?category_code=1186995462&news_code=1234178182&day=09&month=02&year=2009#.UVmiYxfE8o...01.04.2013.

http://www.msaffets.com/?page_id=47# 18.04.2013.

http://blog.milliyet.com.tr/28_Subat_darbesinde_meslek_odalarinin_rolu/Blog/?BlogNo=404502 30.04.2013.

<http://www.sondevir.com/tarih/66952/28-subatin-bilinmeyen-gercekleri.html> 30.04.2013.

<http://www.siyasaliletisim.org/pdf/siviltoplumvesivildayanisma.pdf> 30.04.2013.

<http://www.kemalistdusunce.com/showthread.php?t=5139> 08.05.2013.

<http://web.inonu.edu.tr/~ozal.congress/pdf/57.pdf>08.05.2013.

<http://www.sabah.com.tr/Ekonomi/2012/02/28/ekonomiye-darbe-freni> 09.04.2013.

<http://blog.milliyet.com.tr/baskanlik-rejiminin-ekonomik-avantajlari/Blog/?BlogNo=288901> 18.05.2013.

<http://yenisafak.com.tr/yorum-haber/baskanlik-sisteminin-ekonomik-avantajla-04.01.2013-448144> 18.05.2013.

<http://secim.iha.com.tr/Bolgeler.aspx?il=0&ilce=0&belde=0&parti=0&skod=1056&stip=3&s=27%20Mart%201994%20%C4%B01%20Genel%20Meclisi%20Se%C3%A7imi> 27.05.2013.

http://www.ihlassondakika.com/haber/Nimet-Bas-28-Subat-ekonomik-savas-in-urunudur_537768.html 26.05.2013.

http://www.haber365.com/Haber/28_Subat_Surecinde_Yasananlar/ 01.05.2013.

http://www.mfa.gov.tr/gelisen-sekiz-ulke-_d-8_.tr.mfa 01.05.2013

ÖZ GEÇMİŞ